

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE BATIL İLİMLER

MEDET OĞUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ESKİ TÜRK EDEBİYATI

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE BATIL İLİMLER

MEDET OĞUZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI / ESKİ TÜRK EDEBİYATI**

**AKADEMİK DANIŞMAN
Doç. Dr. Necip Fazıl DURU**

ORDU – 2015

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 24/06/2015 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

ODÜ. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı

Üye : Doç. Dr. Abdullah EREN

ODÜ. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı

Üye : Yrd. Doç. Dr. Adnan UZUN

Artvin Çoruh Üniv. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

29/06/2015

Prof. Dr. Güven MURAT

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

29/06/2015

İmza

Medet OGUZ

ÖZET

[OĞUZ, Medet], [Klasik Türk Şiirinde Batıl İlimler], [Yüksek Lisans Tezi], Ordu [2015].

Batıl ilimler olarak da adlandırılan gizli ilimler yahut garip ilimler özel bilgi isteyen ve ehlinin azaldığı bir ilim mecrasıdır. Batıl ilimler, bilhassa günümüzde girift bir alana sarmıştır. Klasik Türk Edebiyatı şairleri birçok ilimle iştiğal ettikleri gibi gizli ilimlerle de ilgilenmişlerdir. Şairler, sevgiliye bir büyücü gözüyle bakmışlardır. Bu sebeple sevgiliyle beraber sık sık sihir kelimesi ve türevleri olan musahhar, teshir vb. yanında efsûn, tılsım kelimelerini de kullanmışlardır. Şairler, garip ilimlerle sadece sevgiliyi yüceltmekle kalmamış kendi sanatlarını da bu vasıta ile övmüşlerdir.

Bu çalışmada Klasik Türk Edebiyatının şekil bulduğu 15. yüzyıldan başlayarak zayıflamanın hızla gerçekleştiği 19. yüzyıla kadar kaleme alınan divanlardan kırkı esas alınarak Sihir ve Tılsım ilimlerinin Klasik Türk Şiirinde ne şekilde kullanıldığı ve bu ilimlerin şairler için ne anlam ifade ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, sihir, efsûn, tılsım.

ABSTRACT

[OĞUZ, Medet], [Secret Science In The Classical Turkish Poem], [Master Thesis] Ordu [2015].

Supertious science which is called secret or strange science want special knowledge and who know this science reduce day by day. The science deviated complex area nowadays. Classical Turkish literature poets were interested secret science as they engaged with several sciences. Poets have a look through to their darlings like magican, so they used the sihir word and derivatives musahhar, teshir etc. and charms, amulets words with darling. Poets didn't only glorify their darlings they magnify their arts with this way.

In the study we used forty divan which was formed Classical Turkish literature starting from the 15th century. What manner of sorcery and spells used in the classical Turkish poetry and tried to explain what science means for the poet stated that these trends.

Key words: Classical Turkish Poetry, magic, charms, amulets.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Medet OĞUZ
Doğum Yeri ve Tarihi :	Hamur, 06.09.1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller :	-
Bilimsel Etkinlikleri :	-
İş Deneyimi	-
Uygulamalar :	-
Projeler:	-
Çalıştığı Kurumlar:	-
İletişim	
E-Posta Adresi :	medetoguz@hotmail.com
Telefon:	05318695704
Tarih ve İmza:	11.06.2015

ÖNSÖZ

Klasik Türk Şiiri şüphesiz birçok kaynaktan beslenmiştir. Bu kaynaklardan biri de ilimdir. Batıl ilimler, bu kaynak içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Klasik Türk Edebiyatı şairleri bu garip ilimlere kayıtsız kalmamış, şairlerini oluştururken bu ilimlerin kavram dünyasından faydalanmışlardır.

Gizli ilimler yahut garip ilimler özel bilgi isteyen bir alandır. Bu ilimler yasak ilimler arasında yer almıştır.

Batıl ilimleri tespit etmek için, ilimler hakkında en önemli kitap olan Taşköprüzâde'nin Mevzûatu'l-ûlum'u, İbn-i Haldun'un Mukaddime'si ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi gibi eserlerden istifade ettik.

Batıl ilimlerin Klasik Türk Şiirine ne şekilde yansıdığını görmek için 15,16, 17, 18, 19. yüzyıllardan seçtiğimiz kırk şairin divanını kapsamlı bir taramadan geçirdik. Bu şairler; Ahmed Paşa, Karamanlı Aynî, Lealî, Fakîh, Necatî Beg, Şeyhî, Emrî, Gelibolulu Sürûrî, Sehâbî, Hüdâyî-i Kadîm, Zâtî, Bâkî, Hayâlî, Râmî, Hikmetî, Kavsî, Nev'î-zâde Atâyî, Nîsarî, Beyanî, Nâ'ilî, Hafîd, Şehdî, Hasmi, Dâniş, Ebubekir Celalî, Esrâr Dede, Nâşid, Nebzî, Nedim, Muvakkit-zâde Muhammed Pertev, Safiye Sultanzâde Mehmet Rezmî, İbrâhîm Tâ'ib (Taibî), Aşkî Mustafa, Sutûrî, Ahmed Bâdî, Câzib, Ferdi, Racûlî, Selânikli Âkif, Zekî'dir. Çalışmamızda esas aldığımız divanlar, basılmamış yüksek lisans ve doktora tezleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet ortamında sunduğu divanlardan oluşmaktadır. Bu kapsamlı tarama sonucu elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak şairlerin bu ilimleri ne şekilde kullandıklarını ortaya koyduk. Alıntı yaptığımız metinlerde metnin özgün yapısına sadık kaldık.

Batıl ilimlerden bilhassa Sihir, Tılsım ilimleri ve onların alt dalları üzerinde yoğunlaştığımız çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

Tezimizin Giriş bölümünde Batıl ilimleri temellendirmeye çalıştık. Bu ilimler hakkında açıklamalar yaptık.

Birinci bölümde Sihir ilmi hakkında bilgiler verip Sihir ilminin şairler tarafından ne şekilde kullanıldığını saptadık. Sihir ilminin Klasik Türk Edebiyatında hangi şahıslar

ve tiplerle irtibatlandırıldığı, sihre hangi işlevler yüklendiği, sihirle şairliğin ve sevgilinin nasıl yüceltildiğinin üzerinde durduk.

Tezimizin ikinci bölümünde Sihir ilminin dalları olan Efsûn (Rukye), Azâim, Havâs gibi ilimler ele alınmıştır.

Son bölümde ise Tılsım ilmi ve bu ilmin sevgilinin güzellik unsurlarıyla, hazineyle olan ilişkisini inceleyip, vefk, hamayil, muska gibi tılsım araçları ve bu araçların sevgili etrafında oluşturduğu mazmun ve imgeleri izah ettik.

Tez konumun belirlenmesinden son aşamasına kadar her konuda fikir ve görüşleriyle yardımlarını esirgemeyen, danışman hocam Doç. Dr. Necip Fazıl DURU'ya teşekkürlerimi arz ederim.

Medet OĞUZ

Ordu 2015

İÇİNDEKİLER

Jüri ve ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
BİLDİRİM.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1
BÂTIL İLİMLER.....	1

I.BÖLÜM

SİHİR İLMİ

SİHİR	4
1. SİHRİN ÇEŞİTLİ İŞLEVLERİ.....	5
1.1. Sihirle Uykuyu Bağlama.....	5
1.2. Sihirle Yağmur Yağdırma.....	6
1.3. Sihirle Dili Bağlama.....	7
1.4. Sihirle Gözü Bağlama.....	7
1.5. Sihirle Akı Alma.....	8
1.6. Sihirle Ağız Eğme.....	8
1.7. Sihirle Çeşitli Nesnelere Dönüşme.....	9
1.8. Sihirle Perinin Şişeye Girmesi.....	9
2. SİHİR-ŞAHSİYETLER İLİŞKİSİ.....	9
2.1. Sihir-Hz. Mûsâ.....	9
2.2. Sihir-Firavun.....	12
2.3. Sihir-Mesih.....	12

2.4. Sihar-Sâmiri.....	13
2.5. Sihar-Hârût/Mârût.....	13
3. SİHİR-TİPLER İLİŞKİSİ.....	16
3.1. Sihar-Sûfi/Zâhid.....	16
3.2. Sihar-Rakib.....	17
3.3. Sihar-Neyzen.....	17
3.4. Sihar-Sâkî.....	18
4. SİHİR ŞİİR SANATI İLİŞKİSİ.....	19
4.1. Sihar-İcaz.....	19
4.2. Sihar-Söz.....	20
4.3. Sihar-Beyan.....	21
4.4. Sihar-Şiir.....	22
4.5. Sihar-Şâir.....	26
4.6. Sihar-Kalem.....	28
4.7. Sihar-Devât.....	31
4.8. Sihar-Belagat.....	31
4.9. Sihar-i Helal.....	31
5. SİHİR- SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ.....	33
5.1. Sihar-Sevgili.....	33
5.2. Sihar-Saç (Zülûf).....	35
5.3. Sihar-Turra.....	38
5.4. Sihar-Kâkül.....	38
5.5. Sihar-Perçem.....	39
5.6. Sihar-Göz (Çeşm).....	39
5.7. Sihar-Nigeh (Nigâh).....	45
5.8. Sihar-Gamze.....	46
5.9. Sihar-Kaş.....	48
5.10. Sihar-Kirpik.....	49

5.11. Sihar-Hat.....	49
5.12. Sihar-Ben.....	50
5.13. Sihar-Boy.....	51
5.14. Sihar-Çene (Zekân).....	51
5.15. Sihar-Dudak.....	51
6. SİHİR-CADI (CÂDU, CÂZU).....	52
7. CADININ ÇEŞİTLİ HUSUSİYETLERİ.....	53
7.1. Cadının Suya Batmaması.....	53
7.2. Cadının Dili Bağlaması.....	53
7.3. Cadının Uykuyu Bağlaması.....	54
7.4. Cadının Ateşi Hapsetmesi.....	54
8. CADI-SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ.....	54
8.1. Cadı-Göz.....	54
8.2. Cadı-Gamze.....	56
8.3. Cadı-Ben.....	58
8.4. Cadı-Saç.....	58

II. BÖLÜM

SİHİR İLMİNİN DALLARI

1. EFSÛN (RUKYE) İLMİ.....	60
1.1. EFSÛN-SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ.....	64
1.1.1. Efsûn-Saç (Zülf).....	64
1.1.2. Efsûn-Kâkül.....	65
1.1.3. Efsûn-Göz.....	65
1.1.4. Efsûn-Dudak	70
1.1.5. Efsûn-Gamze.....	70
1.1.6. Efsûn-Dil.....	72
1.1.7. Efsûn-Hatt.....	72
1.1.8. Efsûn-Kirpik.....	72

1.2. EFSÛN-TİPLER İLİŞKİSİ.....	73
1.2.Efsûn-Sâkî.....	73
1.2.Efsûn-Zâhid/Vaiz.....	74
1.2.Efsûn-Rakib.....	75
1.3. EFSÛN ŞİİR SANATI İLİŞKİSİ.....	76
1.3.1. Efsûn-Şairlik.....	76
1.3.2. Efsûn-Şiir.....	76
1.3.3. Efsûn-Söz.....	77
1.3.4. Efsûn-Mana.....	78
1.3.5. Efsûn-Kalem.....	78
1.4. EFSÛNUN ÇEŞİTLİ İŞLEVLERİ.....	78
1.4.1. Efsun İle İnsan Olma.....	78
1.4.2. Yiyecek Üstüne Efsun Okuma.....	79
1.4.3. Efsûn İle Akıl Alma.....	79
1.5. EFSÛN -GÜL İLİŞKİSİ.....	80
1.6. EFSÛN-EFSANE İLİŞKİSİ.....	81
2. AZÂİM İLMİ.....	82
3. İHFÂ (HAFÂ) İLMİ.....	83
4. HAVAS İLMİ.....	84
5. NİRENCİYÂT(NİRENG, NİRENCÂT) İLMİ.....	87
6. DÂİRE İLMİ (İLM-İ FULKATİRÂT).....	88
7. DAVET(DA'VETİ'L-KEVÂKİB) İLMİ.....	90

III. BÖLÜM

TILSIM (TILISIM,TILISM) İLMİ

TILSIM.....	93
1. MUHABBET TILSIMİ.....	98
2. TILSIM-KILIÇ İLİŞKİSİ.....	98
3. TILSIM-SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ.....	99

3.1. Tılsım-Saç.....	99
3.2. Tılsım-Kâkül.....	101
3.3. Tılsım-Gamze.....	102
3.4. Tılsım-Güzellik.....	102
4. TILSIM-HAZİNE İLİŞKİSİ.....	103
4.1 Tılsım- Ejderha(Ejdehâ, Ejder).....	104
4.2.Tılsım-Yılan.....	105
5. TILSIM ARAÇLARI.....	106
5.1. Hamâil (Hamâyil).....	106
5.2. Nüşa (Hırz, Heykel, Ta'viz).....	110
5.3. Vefk.....	113
5.4. Şirinlik.....	118
5.5. Cedvel.....	118
5.6. Sipend.....	119
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	123

KISALTMALAR

age.	:	Adı geçen eser
agm.	:	Adı geçen makale
agt.	:	adı geçen tez
AÜ	:	Atatürk Üniversitesi
bk.	:	Bakınız
Byt.	:	Beyit
C.	:	Cilt
ev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DT	:	Doktora Tezi
G	:	Gazel
Hız.	:	Hazreti
hızl.	:	hazırlayan
K	:	Kaside
Kt.	:	Kıta
KTB	:	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
md.	:	Maddesi
Mes.	:	Mesnevi
Mk.	:	Mukatta
Mşr.	:	Muaşşer
Muh.	:	Muhammes
Müf.	:	Müfred
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
ss.	:	Sayfa sayısı
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDK	:	Türk Dil Kurumu
Trc.	:	Terci-Bent
Trh.	:	Tarih
Trk.	:	Terkib-Bent
ty.	:	Tarih yok
Ü.	:	Üniversitesi
vb.	:	ve benzeri
Yay.	:	Yayınları
yy.	:	Yazarı yok
YLT	:	Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

BATIL İLİMLER

Batıl, Arapça b-ṭ-l/ ب - ط - ل harflerinden türemiş bir kelime olup sözlükte sıhhat ve hakikate aykırı, sahih olmayan, hakk olmayan; boş, beyhûde, nâfile manalarına gelmektedir.¹ Sihir, tılsım, fal vb. insanları aldatmaya yönelik din dışı davranışları ihtiva ettiğinden Batıl ilim olarak adlandırılmıştır. Sihrin batıl oluşuna Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde değinilmiştir: Onlar (hünerlerini) ortaya atınca Mûsâ, "Bu sizin yaptığınız sihirdir. Muhakkak Allah onu iptal edecektir. Çünkü Allah müfsitlerin işini rast getirmez. Allah, suçluların hoşuna gitmese de, hakkın hak olduğunu sözleri ile gerçekleştirir" dedi.²

Gazzâlî Sihir ve Tılsım ilimlerini, bu ilimleri icra edeni ve başkalarını zarara uğratması ve bu ilimlerde belli başlı bir fayda olmaması bakımından mezmum (ayıplanmış) ilimler olarak saymaktadır.³

Geçmişten günümüze değin Batıl ilimler hakkında *ulûm-ı garîbe*, *ulûm-ı hafîye*, *ilm-i havas*, *gizli ilimler* gibi çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. Batıl ilimler arasında Sihir ve Tılsım ilimleri ana gövdeyi oluşturur. Sihir çoğu Batıl ilmi kapsamıştır.

Klasik Türk Edebiyatında bazı şairler bu ilimler hakkında değerlendirmeler yapmışlardır. Şehdî bir mesnevisinde gizli ilimlerden şöyle bahsetmektedir:

Şıfat-ı 'Ulûm-ı Hâfiyye

- 84 Gele ey mağribî-i bürnûs-püş
İtme efsûnla beni bî-hüş
- 85 Baña gösterme simyâ-yı hayâl
İstemem ger olursa sihr-i helâl
- 86 'İlm-i aḥfâ mü'eşşirât-ı hurûf
Cümle re'y-i rezîniñe mevķûf

¹ Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matbaası, Dersâadet 1317, s. 268; Muallim Nâci, **Lugat-ı Nâci**, İstanbul 1317, s. 148.

² Yûnus/81-82; Ahmet Davudoğlu, **Kur'anı Kerim ve İzahlı Meali**, Çelik Yay., İstanbul, [ty.], s. 219.

³ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, **İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn**, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul 1974, C. I, s. 77-78.

- 87 Degilim ‘ilm-i ref’e ĥod řālib
Ne řılısmāne olmuşam rāġıb
- 88 Neme yār benim nār-ı mül ü nücūm
Bilirim baĥt u tāli'im meř'ūm
- 89 Cifr-i ‘aql ile degil ‘amelim
Maĥzin baĥřāyiř-i Ĥudā emelim
- 90 Sā'id ü himmeti idüp teřmīr
řāhid-i baĥtım ide gör teřĥīr
- 91 Micmer-i dilde āhım ile buĥūr
Eyle ‘azm-i ġarāyim-i me'řūr
- 92 řaķķ idüp kıl zemiñ-i dilde bedīd
Niçe kenz-i defā'īn ümmīd
- 93 Mār-ı gencine-i muşalsam sen
Dem-bürīde olunca em sem sen
- 94 Zehr-i ġahrıñ vücūdum itdi helāk
Derd-i iflāsa olmadıñ tiryāk

Batıl ilimler kapsamına giren fal, kehanet, ahkām-ı nücūm ilimleri başlı başına müstakil ġalıřmalar teşkil edeceġinden bu ilimleri ġalıřmamızın kapsamı dışında tuttuk. ġalıřmamızda sadece Sihir ve Tılsım ilimlerine yer verdik.

Bu ġalıřmamızda divanlar taranıp, mevzumuzla alakalı beyitler incelemeye tabi tutulmuştur. Sadece gazel ve kasidelerden deġil, divanlarda yer alan diġer nazım şekillerinden de istifade ettik.

Yaptıġımız literatür taraması sonucu mevzumuzla alakalı kapsamlı bir ġalıřmaya rastlamadık. Sadece Nābī'nin Hayriyyesi ve Divanından hareketle yapılmış bir

çalışmayla⁴, bir makalenin sınırları içerisinde konunun değerlendirildiği bir bildiri sunulmuştur.⁵

Yaptığımız bu çalışmayla gizli bir yapıya sahip olan Batıl ilimlerin Klasik Türk Şiirine nasıl yansıdığı görülecektir.

⁴ Ayşe Yıldız, Nâbî Divanı'nı Ve Hayriyye'yi Gizli İlimler (Okültizm) Işığında Okumak, **Millî Folklor Dergisi**, S. 95, ss. 63-71.

⁵ Sedat Kardeş, Divan Şiirinde Büyü Sihar, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Sempozyumu, Ordu 2011.

I. BÖLÜM

SİHİR İLMİ

SİHİR

Efsûn ve büyü manalarında da kullanılan sihir; tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel addır. Mecazen ise; karşı durulmaz güçlü etki anlamında kullanılmaktadır.⁶

Sihrin tarihi seyrine bakıldığında insanlığın din ve bilimden uzak olduğu dönemlerde rağbet gördüğü gibi, bugün de umumiyetle akli ve dini bakımdan ilkel düzeyde olan kimselerce devam ettirilmektedir. Şöyle ki; geçmişte insanlar dini bakımdan Allah'a inanmadıklarından yıldız, güneş vb. bazı gök cisimleri ile cinlere sığınıp onların korumasına inandıkları gibi; bilimsel yönden de bilgi sahibi olmadıklarından ve hastalıklarına ilmi olarak şifa bulamadıklarından tedavi yöntemlerini de gizli güçlere bağlamışlardır.⁷

Sihirde hakkı bâtıl, bâtılı hak gösterme özelliği olduğu için Semavi dinler tarafından kötülenmiş ve yasaklanmıştır.⁸ Sihir kelimesi ve sihrden türetilen kelimler Kur'an-ı Kerim'de altmış üç yerde geçmektedir.⁹ Kur'an-ı Kerim'de sihir yapmanın küfre sebebiyet verdiği bildirilmektedir.¹⁰

İlimler hakkında değerlendirme yapan âlimler sihri de bir ilim olarak zikretmişlerdir.¹¹ Taşköprüzâde Sihir ve Tılsım ilimlerinden sonra sihrin dalları olan diğer ilimleri de ele almıştır. Bu dallar şunlardır: İlmü'l-Kehânet, İlmü'n-Nirenciyât, İlmü'l-Havâs, İlmü'r-Rukye, İlmü'l-Azâim, İlmü'l-İstihzâr, İlmü'l-Fulkatirât, İlmü Da'veti'l-

⁶ TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (son erişim tarihi: 24.03.2015).

⁷ Adil Bebek, "Ana Kaynaklarına Göre Sihir", **Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, Temmuz 98, S. 9, ss. 61-65, s. 61.

⁸ Ali Osman Ateş, **Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü**, (4.baskı) Beyan Yay., İstanbul, 2011, s. 193.

⁹ İlyas Çelebi, "Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S. 9 (2002), ss. 199-254, s. 220.

¹⁰ Bakara/102; Elmalılı Hamdi Yazır, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, Tuğra Yay., İstanbul 2010, s. 18.

¹¹ Sihri bir ilim olarak ele alan âlimlerden bazıları şunlardır: İbn-i Haldun, Taşköprülüzade ve Kâtip Çelebi.

Kevâkib, İlmü'l-Hafâ, İlmü'l-Hiyeli's-Sâsâniyye, İlmü Keşfi'd-Dekk, İlmü'ş-Şa'beze, İlmü Ta'alluki'l-Kalb.¹²

İbn-i Haldun'a göre Sihir ve Tılsım ilimleri bazı kabiliyetlerin iç yüzüne dair ilimler olup beşeri nefisler, unsurlar âleminde etkiler meydana getirirler. Bu tesir herhangi bir yardımcıya başvurulmadan meydana gelirse sihir; semavi hususlardan bir yardımcı sayesinde meydana gelirse tılsımdır.¹³

"Sihirbazların nefislerinin de ekvanda ve maddi âlemde tesir etme ve yıldızların ruhaniyetini celbetme hassası vardır. Böylece onunla maddi şeyler üzerinde tasarrufta bulunur, tesirleri nefsanî (rûhî) veya şeytani kuvvet sayesinde." Sihirbazların üç derecesi vardır: bunlar sihir, tılsım, göz bağlamadır¹⁴.

Sihir her ne kadar İslam dinine aykırı bir davranış olsa da edebiyatta gerek benzetmeler gerekse olağanüstülükler anlatılırken sık sık başvurulan bir kavramdır. Sihir edebiyatımızda cazibe şiddetli tesir ve füsûn gibi manalarda kullanılmıştır.¹⁵

1. SİHRİN ÇEŞİTLİ İŞLEVLERİ

1.1. Sihirle Uykuyu Bağlama

Büyü kitaplarında uykuyu bağlamakla ilgili büyüler vardır. Bir büyü kitabında şu ifadeler geçmektedir: *Bu matlubunun uykusunu bağlamakla yapılan bir celbiyyedir. Aşağıda yazılı esmalar... adedi kadar yahut... kere... okunursa hakkında okunan kimse çok büyük bir rûhi bunalıma kapılıp uyku uyuyamaz.*¹⁶

Klasik Türk Şiirinde de şairler gerek mecaz ve gerekse gerçek manada büyü kavramlarından yararlanmışlardır.

Ahmet Paşa, sevgilinin gözü sebebiyle uykusunun bağlandığını ve uykusuzluktan dolayı yıldız saydığını dile getirir:

¹² Taşköprüzâde Ahmed Efendi, **Mevzû'âtü'l-Ulûm**, C.1, çev.: Taşköprüzâde Kemalüddin Mehmed Efendi, Ahmed Cevdet Tab'ı, İkdâm Matbaası, Darü's-Saade 1313, s. 394.

¹³ İbn-i Haldun, **Mukaddime**, C.2, çev.: Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2009, s. 898.

¹⁴ İbn-i Haldun, age., s. 899.

¹⁵ Ahmet Talat Onay, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü / Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (hızl.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2013, s. 369.

¹⁶ Mustafa İloğlu, **Gizli İlimler Hazinesi**, C.8, Seda Yay., İstanbul [ty.], s. 1819.

Yıldız sayarsa dîde-i Ahmed ne tan k'anun

Bağladı uykusun gözü câdûsu Kâsımın

Ahmet Paşa, G 157/6

Sihirle sevgilinin gözü tarafından, nergisin uykusunun alındığı yani uykusunun bağlandığı belirtilir:

Nigârâ haddinin lutfu komadı gülde reng ü bû

Apardı gözlerin sihri gözünden nergisin uyku

Şeyhî, G 145/1

1.2. Sihirle Yağmur Yağdırma

Sihirle yağmur yağdırmak inancı umumiyetle Tatar Türklerine mal edilir. "Yat" adı verilen taş ile yağmur yağdırmak Türklerin yaşamında önemli bir yer tutardı. Kamlar, "Yada Taşıyla" yağmur yağdırırlardı.¹⁷

Şair, sevgilinin gamzesinin kendisini ağlatmasını Tatarlar'ın yağmur yağdırmasına; kendi gözlerini ise yağmur yağdıran boncuğa benzetir:

Gamzesi tatarlar sihrinden ağlar gözlerim

Çak şu yağmur yağdıran boncuğa okşar gözlerim

Necatî Beg, G 365/1

Sevgilinin yan bakışı avcıya benzetilir. Sevgilinin yan bakışı sürekli aşığın kalbine ok yağdırır. Şair, sevgilinin sihir yapıp yan bakışıyla avının üzerine yağmur yağdırdığını düşünür:

Âh kim sayyâd-ı gamzenden dile peykân yağar

Oh nice sihr etti nahcir üstüne bârân yağar

Ahmet Paşa, G 35/1

¹⁷ Elif Dülger, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Büyü, Sihir ve Falın Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi**, Selçuk Ü., SBE, Basılmamış YLT, Konya 2006, s. 32.

Yağmuru yağdırmayan, sevgilinin sihirli ve fettan gözleridir:

Hüsni Keşmîrinde ağlatmaz gözü sihri beni

Yağmuru yağdırmayan cādû-yi fettân andadır

Ahmet Paşa, G42/5

Sevgilinin âşığı ağlatması sihirle yağmur yağdırdırmaya benzetilir:

Nergisin sihriyle bir bârân yağar yüzümde kim

Lâle vü nesrin biter bu za' ferânımdır benim

Ahmet Paşa, G190/9

1.3. Sihirle Dili Bağlama

Dil bağlama, düşmanın elinden ve dilinden korunmak için yapılır. Kendisine dil bağlama büyü yapılan kişi bu büyüün etkisiyle konuşma kabiliyetini kaybeder.¹⁸ Klasik Türk Şiirinde sevgili bir büyücü olarak düşünülür ve aşığa çeşitli büyüler, eziyetler yapar. Âşık, sevgiliyi görünce halini arz etmek ister. Fakat sevgilinin sihirbaz gözü efsûn ile dilini bağlayıp onu bundan mahrum eder:

‘ Arz-ı hâl itmek murâdumdur velî gördükde lîk

Ġālībā sāhîr-gözün bağlar dilüm efsûn oğur

Hikmetî, G 85/3

1.4. Sihirle Gözü Bağlama

İnsanın gözü çeşitli sihirlerle bağlanır ve insan bir şeyi göremez. Gözü bağlanan kişinin basireti de kapanır.

Kavsî, göz bağlayan gevher değerindeki sözlerinin anlayışı kıt kimselerin eline geçeceğinden korkar:

Sözlerün gevherdür ey göz bağlayan sāhîr senün

Bî-başîretler oña yâ Rab ħarîdâr olmasun

Kavsî, G 414/7

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk.: Azize Uygun, **Seyyid Süleyman El-Hüseynî'nin Kenzül'- Havâs Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri**, Süleyman Demirel Ü., SBE, Basılmamış DT, Isparta 2013.

Âşık sevgilinin güzellik bahçesini seyrederken sevgilinin zülfü, onun hem ağzını hem de gözlerini bağlar.

Ĥüsni-i bâğın seyr edüp güftâra kâdir olmadım

Siħrle âğzum gibi ol zülf bağlar gözlerüm

Aşkî G 402/7

1.5. Sihirle Akı Alma

Klasik Türk Şiirinde özellikle sevgilinin âşıkların aklını sihirle aldığı fikri işlenir. Aynî, sevgilinin saçının ve gözünün işvesinin akıl almasına şaşılmaması gerektiğini zira sihirbazların insanın aklını aldığını söyleyerek sevgilinin saçlarını ve gözünü sihirbaza teşbih eder:

Şîve-i çeşm ü saçunñ tañ mı ala ' aklumu

Siħr ile sâħir olan adamı eyler delü

Aynî, G 403/6

Sihirbaz gözlü sevgili âşığın aklını alır:

Kaçan kim ol perî-ruhsâr-ü-çeşmi sâħiri görsem

Benümle şabr-u-ârāmum gibi ' aqlum vedâ' eyler

Zâtî, G 362/4

Göz süzer haşyet ile işfa âhūcasına

Siħr ider gibi alur ' aqlımı cādūcasına

Ferdî, G 227/1

1.6. Sihirle Ağz Eğme

Papağanların ağzının (gagasının) eğriliği (hüsni-i talil yoluyla) sevgilinin dudağının sihir yapmasına dayandırılır:

Ey perî güftâra gelse la' l-i şekker-ħālaruñ

Siħr idüp ağzın egersin tūṭî-i gūyālaruñ

Hüdâyî-i Kadîm, G 110/1

1.7. Sihirle Çeşitli Nesnelere Dönüşme

Sihir yoluyla farklı şekil ve hüviyetlere bürünme inancı vardır. Klasik Türk Şiirinde de bunun örneğine rastlamaktayız. Şairler sevgiliye yakın olmak için çeşitli nesnelere şekline bürünmeyi hayal ederler.

Ahmet Paşa, sihir bilse kendisini gümüş bir süpürge edip sevgilinin bulunduğu evi süpürür:

Sihir bilsem bir gümüş cârûb ederdim kendimi
Yüz sürerdim şol eve dâ'im ki cânân andadır

Ahmet Paşa, G 42/2

1.8. Sihirle Perinin Şişeye Girmesi

Klasik Türk Şiirinde sihirle yapıldığı düşünülen fiillerden biri de perinin sihirle şişeye girmesidir. Aşağıdaki beyitte, aynaya bakan sevgili sihirle şişeye giren periyle kıyaslanmaktadır:

Temâşâ eyleyüp âyîne içre aks-i ruhsârın
Kıyâs etdim perîdir sihr ile mînâyâ girmişdir

Nedim, G 30/4

2. SİHİR-ŞAHSİYETLER İLİŞKİSİ

2.1. Sihir-Hz. Mûsâ

Bir asırda meşhur ve muteber olan ne ise; gönderilen peygamberin mucizesi de ona göre olurdu. Hz. Mûsâ döneminde sihir revaçtaydı. Hz. Allah ona asâsının ejder olarak sihirbazlara üstün geleceği mucizeler verdi.¹⁹ Bundan dolayı sihir ile ilgili beyitlerde sık sık Hz. Mûsâ'ya, asâsına ve mucizelerine telmihte bulunulmaktadır.

Sihir ve Hz. Mûsâ çerçevesinde oluşturulan aşağıdaki beyitte, sevgilinin gözlerinin ve saçının sırrını Hz. Mûsâ ve Firavun zamanındaki sihirbazların bile bilemeyecekleri iddia edilmiştir:

¹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tarih-i Hulefâ'dan Peygamber Efendimizin Hayatı (sallallâhü aleyhi ve sellem)** (hzl.: İbrahim Coşkun, Kemal Erkan), Çamlıca Yay., İstanbul 2011, s. 67.

Zülf ü çeşmüñ remzini bir kimse bilmez varsa

Mûsâ vü Fir'avn ilinde ejder ü sâhir ola

Aynî, G 15/4

Zâtî, baharın gelmesini ve kışın büyüünün bozulmasını Hz. Mûsâ'nın asâsı gibi ejderha olan benefeşeye bağlamıştır. Zira nasıl ki asânın ejderhaya dönüşü ile diğer sihirbazların sihirleri bâtil olmuşsa benefşenin açılmasıyla da bahar gelmiş ve kışın büyüü bozulmuştur:

Sihr-i şitâ 'aceb mi bâtil olursa oldu

Mûsî 'aşâsı gibi bir ejdehâ benefşe

Zâtî, G 1333/3

Hz. Mûsâ'nın asâsının ejderhaya dönüşüne telmihte bulunulan başka bir beyitte de şair, sevgilinin saçının Hz. Mûsâ'nın asâsından daha tesirli olduğunu iddia etmektedir:

Biñ sihr ejdehâsın yuţmış 'asâ-yı Mûsâ

Anda olaydı zülfün yuţardı ol 'aşâyı

Zâtî, G 1512/2

Beyaz el anlamına gelen yed-i beyzâ, Hz. Mûsâ'nın mucizelerindedir. Nakledildiğine göre; Hz. Mûsâ, Allah'ın emri ile elini koynuna sokar ve çıkarır, böylece eli güneş gibi parıl parıl parlardı.²⁰ İyilik eli sihir ve efsûnu iptal eden bir yed-i beyzâ mucizesi gibidir:

Dest-i kerem bir yed-i beyzâsıdur

Sihr ü füsün nâşihı mu'ciz-nümâ

Aşkî, Trc 23/2/2

Aşkî, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden iktibasta bulunur: İbn-i İmran'ın (Hz. Mûsâ) mucizesi karşısında aciz kalan sihirbazlar, onun bir insan değil de peygamber olduğunu anlayıp imana geldiler²¹:

²⁰ Şuara/33; İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü** (9. Baskı), L&M Yayınları, İstanbul, 2002, s. 494.

²¹ Şuarâ/46-48; Davudoğlu, age., s. 372.

İbn-i ‘İmrân görmediler gördi sāhirler Kelīm

Anuñ-içün geldiler ĩmāna anlar bī-ta‘ ab

Aşkî, G 66/2

Sihirbazlar Hz. Mûsâ'nın mucizesi karşısında aciz kalmış ve iman etmişlerdir:

Sihrde Musâ'dan istîzân edüpdür sāhirān

Bâ‘ is-i ĩmānı olmuş onlara hüsni-i edeb

Aşkî, G 66/3

Kilis şehrine sihirbazların sihri tesir etmez. Bu şehir sihri batıl kılmakta Hz. Mûsâ'nın yed-i beyzası gibidir:

Sihr-i sāhir eylemez te’sîr aña mu‘ ciz-nümā

Sihr-i ibtāl itmede şan dest-i beyzādur Kilīs

Aşkî, G 247/4

Aşk âşğın yanında Hz. Mûsâ'nın asâsı gibi olup onun bir ateşle bütün sihirbazlar secdeye varır:

‘Aşk ‘aşa oldu yanumda Hâzret-i Musa gibi

Bir âteşle secdeye varsın ser-ā-pā sāhirān

Aşkî, G 431/2

Sevgilinin siyah saçları sihirbazlara; onun fitneci kâkülleri ise ejderhaya teşbih edilir:

Sāhir-i Musa gibi zülf-i siyah-kāruñ senüñ

Ejder-āsā olmadı ol fitne kâküller gibi

Aşkî, G 523/4

Gözler gibi bir sihirbaz yoktur ve sevgilinin gözleri Hz. Mûsâ gibi sihirbazlara iman bahş eder:

Sāhirana bahş-ı ĩmān eyler ol Musā-leyin

Var mıdur ‘ālemde cāna çeşm-i şehharuñ gibi

Aşkî, G 544/3

2.2. Sihir-Firavun

Firavun, Eski Mısır krallarına verilen isimdir. Kur'an-ı Kerim'de bilhassa Hz. Mûsâ devrinde ilahlık taslayan hükümdar kastedilir.²²

Firavun ile veziri Haman'ın sihrini görmeyi dileyen âlem halkının dirilip sevgilinin gözüne bakması istenir:

Eger Fir'avn u Hâmân sihrini görmek dilerlerse

Dirilsün halk-ı 'âlem sen gözi sehhârı görsünler

Nisârî, G 82/3

Firavun'un sihirbazı seher vakti sevgilinin ejderhaya benzeyen kâküllerinin sihrini görseydi Allah'a secde ederdi:

Göreydi kâkül-i ejder-nişānuñ sihr ü efsūnun

Seherde sâhîr-i Fir'avn iderdi secde subhâna

Aşkî, Trh. 15/6

Şerif Ali Paşa sihirbazlarıyla meşhur Firavun'un karşısındaki Hz. Mûsâ'ya benzetilmektedir:

Nigâh-ı hışm-nâki sâhîr-i a' dâ-yı Fir'avna

Ki güyâ zât-ı pâki bir yed-i beyzâ-yı Musadur

Aşkî, Trh. 82/10

2.3. Sihir-Mesih

Mesih, elini sürdüğü hastaları derhal iyileştirmesinden dolayı Hz. İsa'ya verilen lakaptır.²³ Çoğu peygambere gösterdikleri mucizelerden dolayı inanmayanlar tarafından sihir isnat edildiği gibi Hz. İsa'ya da sihir isnat edilmiştir.

Hz. İsa Klasik Türk Edebiyatında nutku, nefesi, ölüleri diriltmesi, körleri iyileştirmesi gibi mucizelerle anılır. Bâkî, şiirini Hz. İsa'nın sözlerine; diğer şairlerin şiirlerini ise sihre benzetmektedir:

²² Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.5, Mihran Matbaası, İstanbul 1314, s. 3393.

²³ Pala, age., s. 321.

Serverâ şî'r degül nutk-ı Mesîhâdur bu

Totalum gayrılar eş'ârı ola sihr-i mübîn

Bâkî, K 26/28

Esrâr Dede, sevgilinin gamzeleri tarafından büyülendiğini ve insanların Hz. İsa'ya sihir isnat edildiği gibi Hz. İsa'ya benzeyen sevgilinin gamzesine de sihir isnat edeceğinden endişe eder:

Hep kıldı müsahhar bizi ol gamze-i câdû

‘Âlem yine sihr etdi Mesîhâ demesin mi

Esrâr Dede, G 242/4

2.4. Sihir-Sâmirî

Aynî, sevgilinin güzelliğini anlatırken sevgilinin yüzünü aya gözünü Sâmirî'nin sihrine benzetir:

Yüzüñ şûretde mâhuñ zâhiridür

Gözüñ ma‘ nâda sihr-i sâmiridür

Aynî, G 177/1

Şehdî, kasidesini sunduğu memduhunu ism-i azama²⁴ sahip biri olarak tarif eder.

Ona ne efsûn ne de Sâmirî'nin sihri tesir eder:

Aña efsûn-ı sihr-i Sâmirî kâr eylemez hergiz

Ki ism-i a‘ zama mâlikdir ol zât-ı cihân-ârâ

Şehdî, K 26/17

2.5. Sihir-Hârût/Mârût

Harut ile Marut, insan şeklinde Babil şehrine indirilen iki melektir. Vaktiyle Babil şehrinde sihirbazlar çoğalmış olduğundan bu melekler gelerek insanlara sihrin fenalığını, kötü neticesi bildirmişler, buna rağmen yine sihir öğrenmek isteyenlere bir hikmet gereği olarak sihir nâmına bazı şeyler öğretmişlerse de sihrin zararlarını telkinden yine geri

²⁴ İsm-i azam: Allahın açıkça bildirilmemiş en büyük ve en etkili ismi demektir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Pala, age., s. 252.

durmamışlardır.²⁵ Bazı rivayetlere göre Hârût ile Mârût insanlara sihir öğrettikleri için Bâbil'de ateş dolu bir kuyuya baş aşağı asılarak cezalandırılmıştır.²⁶

Klasik Türk Edebiyatında Hârût ile Mârût sevgili ve sihir etrafındaki benzetmelerde kullanılmıştır.

Zâtî, Hârût ve Mârût kıssasına telmihte bulunur. Şair, Bâbil kuyusunun feleğin sihri yanında çömlek kaldığını ve feleğin sihri meleği bile başaşağı edeceğini söylemektedir:

Melek olsañ da ider başuñı âhır aşğa
Çeh-i Bâbil olamaz sihrine çarhuñ çölmek
Zâtî, G 724/2

Sevgilinin sihirbaz gözünün sihrini duyan Hârût ile Mârût utancından başaşağı yerin dibine girmiştir:

Senüñ sehhâr-ı çeşmüñ sihrini Hârût ile Mârût
İşitdi ser-nigûn oldı yire geçdi hicâbından
Zâtî, G1046/3
Ser-nigûn olmuş yire geçmiş hicâbından meger
Ugramış Hârût yâruñ gamze-i câdûsına
Zâtî, G 1282/5

Hayâlî, sevgilinin çenesini Bâbil kuyusuyla kıyaslayarak daha Hârût ile Bâbil kuyusu yok iken kendisinin sevgilinin çenesinin zindanında misafir olduğunu söyler:

Mihmân-ı zenahtânın idi cân-ı Hayâlî
Hârût ile çâhı yok iken Bâbil içinde
Hayâlî, G 519/5

Hârût ile Mârût sanki sevgilinin sihirbaz yanağında yapmaktadır. Çene çukurunu görenlerin bundan korkmalarından şüphelenilmektedir:

²⁵ Ömer Nâsuhi Bilmen, **Kur'anı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri**, C.1, Nesa Yay., İstanbul, s. 99

²⁶ Pala, age., s. 206.

Ḥavf kılmaz mı ‘acep cāh-ı zenehdānın görüp

Gūyiyā Hārūt u Mārūt sihr ider seḥḥār-ı ruḥ

Aşkî, G 153/4

Sevgilinin gözleri Hārut ve Mārut'tan beter sihirbazlardır. Âşıklar sevgilinin saçıyla asılmışlardır:

Gözlerüñ Hārut u Mārutdan beter seḥḥārdur

Bend-i zülfüñle zenehdanuñda maşlûb-ı ‘âşıkān

Aşkî, G 435/9

Sevgilinin yan bakışı sihirde o kadar ileri gitmiştir ki sihir talimiyle meşhur olan Hārūt ve Mārut'a sihir öğretir:

Ġamzesi Ḥārut u Māruta sihr ta‘lim eder

Çeşm ü zülf ile bir olmuş kāküli muḥkem-resen

Aşkî, G 438/2

Hasmî, sevgilinin sihirle Hārūt'a imrendiğini ve herkesi kendisine divane ettiğini söylemektedir:

Sihr ile maġbûṭ-ı Hārūt oldı gibi ol perî

Her kime şorsam benim dir müstaķil dīvānesi

Hasmî, G 337/2

Esrâr Dede'ye göre sevgilinin ayva tüyleri hakkında bir berceste beyti söylemek sihirbaz kalem için sihir ve beyân ayeti mesabesindedir:

Vaşf-ı ḥaṭında mışra‘ -ı ber-ceste söylemek

Hārūt-ı kilke âyet-i sihr ü beyân mıdır

Esrâr Dede, G 51/3

Câzib, gökteki hilalin sevgilinin kaşlarını kıskanacağını ve sevgilinin gözlerinin Hārūt'a bile sihir yapacağını söyler:

Görse reşk ile hilâl-i âsmân ebrûların

Sihr eder Hārūt’a zâlim dîdeden cādûların

Câzib, G 336/1

Aynı şair, aşağıdaki beyitlerinde ise sevgilinin büyücü gözlerinin Hârût'a sihir öğrettiklerini söylemektedir:

Öğretir Hârût'a sihri dîde-i câduların
Fitneler îcâd eden ol çeşm-i fettânın senin
Câzib, G 338/4

Ey kaşı kemân tîr-i müjen fitne-i câdû
Sihir öğreten ol çeşm-i siyeh-kâr-ı suhan-gû
Câzib, G 391/1

3. SİHİR-TİPLER İLİŞKİSİ

3.1. Sihir-Sûfi/Zâhid

Klasik Türk Şiirinde rind tipi her zaman övülürken zâhit tipi ise hep kötülenmektedir. Zâhid'in her hal ve hareketi gösteriş ve riya içindir. Sûfi ve zâhide bazen sihir isnat edilir.

Sûfi eğerçi sihrine akıl gelir şehâ
Mestâne gözlerin göricek bî-haber gider
Şeyhî, G 50/3

İsteddiği şeye ulaşmak isteyen kişi bu isteği için mutlaka tesbih eder, sûfinin de sevgiliyi teshir etmek için tesbih çekmesi gerekir:

Nâ'îl-i matlab ider sâliki bî-şek tesbîh
Yâri teshîr için ey sûfi hemân çek tesbîh
Pertev, G 52/1

Yukarıda da değindiğimiz gibi Klasik Türk Edebiyatı şarının gözünde zâhid tipinin ibadeti riya içindir. Sutûrî'ye ait aşağıdaki beyitte zahidin gözyaşına aldanılmaması gerektiği zira zahidin istediği takdirde sihir tahtasını yoklayıp cinden huri çıkaracağı anlatılmaktadır:

Zâhidüñ gözyaşına aldanma zinhâr hep riyâ
Sihir efsûn tahtasın yoklaşa hür cinden çıkar
Sutûrî, 113/2

3.2. Sîhir-Rakîb

Klasik Türk Edebiyatındaki diğer tipler gibi "rakîb" de idealize edilmiş bir tip olup özellikleri belirlenmiş, vasıfları klişeleşmiş, "âşık-şair"lerin öfke, küfür ve lanetlerine hedef olmuş, aşkı inkâr eden "kötü insan"ı temsil eder. Rakîbe bunca kötü fiilin yanında Aşkî'nin aşağıdaki beyitindeki gibi sihir de isnat edilmiştir:

Bâğ-ı vuşlatda ederken hâlvet-i der-encümen

Sîhr-sâz oldu rakîb okudu Ve'l-Mürselât

Aşkî, G 109/4

3.3. Sîhir-Neyzen

Neyzen veyahut nâyî, ney üfleyen kişiye denir. Neyin yanık ve lâhûtî bir sesi vardır.²⁷ Ney sesinin insanı büyülemesinden dolayı Klasik Şiirde ney sihre; neyzen de bir sihirbaza teşbih edilmiştir.

Neyzenden neyiyle sihir yapıp kadehlere raks ettirmesi ve bezm ehlini divane kılması istenir:

Rakşa girsün câmlar bezm ehlini divâne kıl

Nâyüña luğf eyle ey ney-zen yine sîhr it üfür

Zâtî, G 287/6

Şair, neylerin sevgilinin meclisinde, âşığın halini perişan ettiğini, neyzenlerin sanki sihir yapıp canına üflediğini düşünür:

Senüñ bezmünde neyler Zâtî'yi şūrîde-ğâl itdi

Meger ney-zenlerüñ sîhr eyleyüb cānâ üfürmişdür

Zâtî, G 426/7

Zühre yıldızının çarha girişi neyzenin sihirli nefesine bağlanmıştır. Zühre yıldızı ve sihrin bir arada nakledilmesi ise şuna bağlanabilir; rivayete göre sihirle meşhur olan Hârût ve Mârût, sihri bir kadına öğretmişler ve kadın sihirle göğe çıkmıştır. Kadın üçüncü kat semada durdurulmuş ve zühre yıldızına çevrilmiştir.²⁸

²⁷ Pala, age., s. 371.

²⁸ Pala, age., s. 205-206.

Zöhre ne için çarha girdi işidüb sâzuñ
 Yoħsa yine ey neyzen siħr idüb üfürdüñ mi
 Zâtî, G 1571/4

Neyzenden neyine üfleyip sihrile güneş ve ayı çarha sokması istenir:

Üfür siħr eyle ey neyzen ki girsün mihr-ü-meh çarħa
 Yürüt ayağı ey sâkî yetişdi ‘ işret eyyâmı
 Zâtî, G 1593/4

Rezmî ise; neyzenin mecliste onun ateşini artırdığını ve sihirli neyiyle canını baştanbaşa yaktığını düşünür:

Arturup meclisde ney-zen âteş-i sūzānumı
 Siħr idüp bir sâz ile yaqdı ser-â-ser cānumı
 Rezmî, G 476/1

3.4. Sihir-Sâkî

Sâkî, divan şiirinin bezm âleminin en önemli unsurlarından biridir. Mecliste içki dağıtır. Şairin gözünde sevgili bir sâkî sayıldığı gibi sâkî bizzat sevgili olarak da addedilebilir.²⁹

Sâkî sanki sihir yapıp şişeyi, âlemleri parlatan bir aya çevirmiştir:

Güyyâ sagdı siħr idüp sâki
 Şîşe kim oldu mâh-ı ‘âlem-tâb

Nev’î-zâde Atâyî, G 12/3

Sâkînin sihir yaparak kadehin üstünü şarap ile altını da kan ile doldurmasına şaşılmaktadır:

Bu bir piyâlede yâ Rab ne siħr ider sâkî
 Ki üsti bâde ilen altı çan ilen doludur

Kavsî, G 108/7

Nâşîd, sihir sunan sâkînin sarhoşudur ki; o sihirle daima talih şişesinin pembesi, badem çiçeği olur:

²⁹ Pala, age., s. 400.

Mestiyim ol sâkî-i sihr-âzmânîñ kim müdâm

Penbe-i mînâ-yı ikbâli gül-i bâdâm olur

Nâşîd, G 190/4

4. SİHİR ŞİİR SANATI İLİŞKİSİ

4.1. Sıhir-İcaz

Arapça 'aciz kökünden gelen icaz; mucize göstererek aciz kılmakla bağlantılı bir sözcüktür. Bir şiir terimi olarak icaz, şairin şaşırtacak güzellikte, incelikte ve zekice şiir söyleyerek dinleyeni şaşırtması, kendine hayran bırakması diye bilinir.³⁰ Şair, icazlı söyleyişini methederken; kendisini sihirbazla, şiirini ise sihirle mukayese eder.

Şehâbî'nin şiirinin gücü, Hz. İsa gibi, ölümlere ruh bağışlar. Öyle ki; sihir hususunda şöhret bulan Sâmîrî, şiirini işitse; sihir yapmaktan vazgeçer, tövbe ederdi:

Bağışlar mürdeye i'câz-ı nazmum rûh 'Îsâ-veş

İderdi sihrden tevbe işitse Sâmîrî şi'rüm

Şehâbî, G 267/4

Sevgilinin gözü gönül almakta sihirbaza teşbih edilirken; icazlı sözden, -can bağışlayan nefesle- o sihri aciz bırakması istenir:

Gözün her çend sâhirdür habîbüm dil-rubâlığda

Dem-i cân-bahş ile güftâre gel ol sihri i'câz it

Kavsî, G 33/5

İcazın olduğu yerde efsûn ve sihir ancak batıl bir inanıştır.

Senün devründe kâfir bütlere ĩmân getürmez kim

Füsün u sihr bâtıl olan nâmedür i'câz yerde

Kavsî, G 436/6

Nâîlî, aşağıdaki beyitte lakabının göğre resmedilip, kaleminin sihir ve icaz sınırını geçtiğini iddia etmektedir:

³⁰ Mine Mengi, "Divan Şiiri Estetiği Açısından İ'câz", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 39, Erzurum 2009, s. 136.

Edip nikâşte arşa bu gûne elkâbın
Tecâvüz etdi kalem hadd-i sihr ü i' câzı

Nâ'ilî, K 8/29

4.2. Sihar-Söz

Klasik Türk Şiirinde söz mefhumu, etkileyicilik hususunda sihre teşbih edilir. Şairlerin, sözü sihre benzetmeleri, Hz. Peygamber'in; "güzel ifadede (beyan) sihir vardır."³¹ Hadis-i şeriflerinden dolayıdır.

Necâtî Beg, sihirli sözlere sahip sevgililere gönül verdiğiinden beri ızdırap çekmektedir ve bulunduğu halinin kâfirlere bile verilmemesini istemektedir:

Vereliden gönlümü şol sözleri sâhirlere
Nesne yok vaktimde hâlim vermesin kâfirlere

Necatî Beg, G 544/1

Şemsî Paşa, kelim ilminin Hz. Mûsâ'sı; onun sözü ise mucizeler gösteren apaçık bir sihre benzetilir:

Ṭab' ı Mûsî-i Ṭūr-ı fenn-i kelâm
Sözi mu' ciz-şi'âr u sihr-i mübin

Hüdâyî-i Kadim, K 9/21

Mecliste sözün sihriyle Arab dilberleri kadehe konuş deyince kadeh kul kul diye ses çıkarmaya başlar:

Sihr-i güftâr ile meclisde bütân-ı A' râb
Kul demekle kadehe kulkul olur derler imiş

Dânîş, G 294/3

Nedim'in "*Der-Na't-ı Resûl-i Ekrem ve Habîb-i Muhterem*" başlığıyla kaleme aldığı kasidesinden aldığımız beyitinde şair, Hz. Peygamberi övdüğü şiiri her ne kadar sihr-i mübin olsada yine ona layık olamayacağını çünkü Peygamberin meddahının Hz. Allah olduğunu söylemektedir:

³¹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 8, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 83.

Nâ-sezâdır vafına ŧi'r olsa da sihr-i mûbîn
 K 'oldu meddâhın senin Mevlâ habîb-i kibriyâ
 Nedim, K 1/22

4.3. Sihar-Beyan

Beyan sözlükte anlatma açık söyleme, bildirme manalarına gelmektedir.³² Bir belâğat terimi olarak ise beyan, "manayı ifadede lafzı açıklığa kavuşturmak için gerekli olan melekeyi kazandıran ve bununla ilgili kaidelerin bütününe içine alan ilimdir."³³ Klasik Türk Şiirinde sihir ve beyan kavramlarının birlikte zikredildiği manzumelerin birçoğunda şair ya kendi sanatını yüceltir veyahut sevgilinin sözlerini metheder. Bu tür manzumelerde umumiyetle *sihr-i beyan* şeklinde klişe bir tabir kullanılır

Nedîm, insanların onun sihr-i beyânla meydana getirdiği acayip hikâyeyi dinlemelerini ister:

Sana bir 'aceb dâstan söyleyim
 Kulak tut ki sihr-i beyan söyleyim
 Nedîm, Mes. 1/15

Aynı şair, diğeri bir beyitinde şiirini o denli över ki güya müşteri yıldızı sihir ve beyan namesine imza gibi onunun şiirini yazar:

Bâ-husûs ol şâ'irim ki nazmımı bircîs-i çarh
 Nâme-i sihr ü beyâna sebt eder imzâ gibi
 Nedim, K 17/36

Sihir-i beyan terkibiyle sevgilinin sözü yüceltilir:

Ruhuñda hâme-i kudret gülistân-ı cinân yazmış
 Hat-ı püşt-i lebûñle la'lüñe sihr-i beyân yazmış
 Pertev, G 443/2

³² Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2007, s. 94.

³³ Hikmet Aydemir, **Belâğat Terimleri Ansiklopedisi**, Nil Yay., İzmir 1999, s. 15.

Şakku'l kamer mucizesine³⁴ telmihte bulunulan aşağıdaki manzumede kaşların ikiye ayrılması yahut iki tane olması sihr-i beyana bağlanmıştır:

Müşebbih mefhare-i fahr-i cihāndur ebrū

Şekl-i şakku'l kamere sihr-i beyāndur ebrū

Ahmed Bâdî, G 121/1

Ebubekir Celâlî, mana iliminden anlayan kişinin sihr-i beyanın sevgiliye has bir özellik olduğunu anlayacağını söylemektedir:

Faşl eyler o fehhāme-i ma' nā bu huşūşı

Ḥasm-ı cedel-i sihr ü beyān zātına maḥşūş

Ebubekir Celâlî, G 55/9

Selanikli Akif, muhatabına sihr-i beyan tarzında şiirler söyleyeceğini anlatır:

‘Ākif cenāb-ı muḥlişin āşār-ı pākini

Eş‘ār-ı tarzı sihr-i beyān söylerim sañā

Selanikli Akif, G 3/9

4.4. Sibir-Şiir

Filozoflara göre mucize, insanda istenen etkiyi meydana getirebilen ilahi bir kuvvettir. Sibirbaz ise ancak kendi kendine ve ruhi kuvvetiyle ve bazı ahvalde de şeytanların onun imdadına koşmalarıyla söz konusu hususi tesiri meydana getirebilmektedir.³⁵ Mucize ile sihir arasındaki bu ince fark çerçevesinde oluşturulan Aynî'ye ait aşağıdaki beyitte şair, başka şairlerin şiirini sihre; kendi şiirini ise mucizeye teşbih eder:

Aḥmedâ ger şi‘r ile dirler saña sihr-âferîn

Naẓm içinde niçeler mu‘ciz-nümâ dirler baña

Aynî, G 28/6

³⁴ Şakku'l Kamer mucizesi peygamberliğin sekizinci senesinde meydana gelmiştir. Kureyşten bazıları Peygamber'den mucize istediler. O da dua etti ay iki parça oldu. Bir parçası Hırâ dağının bir tarafında ve diğer yarısı diğer tarafında görüldü. O zaman Resûl-i Ekrem "ey filan, şahid olunuz." diye buyurdu ve orada olanlar ayın ikiye bölündüğünü hep gördü. Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Cevdet Paşa, age., s. 65-66.

³⁵ İbn-i Haldun, age, s. 899.

Kendi şiirlerini sihre benzeten Necâtî Beg, benim sihir yapan şiirlerime aferin olsun diyerek şiirini över:

Âferin olsun benim sihr-âferin eş'ârıma
Hûb-rûlar içre ben sevdiklerim mümtâz olur
Necatî Beg, G 201/7

Husrev'in ruhu Sehâbî'nin şiirinin sihrini duysa; Sehâbî'ye mucizevî beyanın sihirbazı derdi:

Gûş itse rûh-ı Husrev eger sihr-i şi'rûñi
Dirdi Sehâbî sâhir-i mu'ciz-beyân saña
Sehâbî, G 7/7

Sevgilinin saçının vasfediliği şiir sihirlidir. Bu yüzden şiirinin her bir harfi düşmanın gözüne ejderha görünür:

Vasf-ı zülf-i yârda şi'rûñ Sehâbî sihrdür
Dîde-i a'dâya her harfin bir ejder gösterür
Sehâbî, G 124/7

Nedim, yazdığı beyitin çok tesirli bir sihir olduğunu ve asi bir peri gibi olan sevgiliyi avladığını söylemektedir:

Ne gûne sihr idi âyâ o beyt-i pür-te'sîr
Ki bir senin gibi ser-keş perîyi etdi şikâr
Nedim, K 7/34

Damat İbrahim Paşa'yı övmek için yazılan şiirde, İbrahim Paşa'nın kapısının irfan ehline açık olduğu, temiz tabiatlı ve sihirli eser sahibi kişinin bu kapıda kimsesiz kalmayacağı anlatılmaktadır:

Derin gûşâde iken cümle ehl-i irfâna
Kalır mı bî-kes o pâkize-tab'-ı sihr-âsâr
Nedim, K 7/68

Sehâbî'nin şiiri dile vird olsa yakışır. Zira Sehâbî'nin şiiri sihrin efsûnu değil, kalbe gelen ilhamdır:

Şi'rüm Sehâbî vird-i zebân olsa vechi var

Zîrâ füsûn-ı sihr degül vâridâtür

Sehâbî, G 140/7

Eğer o vahşi güzel şiir ve gazele meyletmeseydi; Sehâbî'nin sözü, böyle sihir yapmazdı:

Olmasa ger sihr itmezdi Sehâbî'nün sözi

Beyle ol vahşî gazâli mâyil-i şi'r u gazel

Sehâbî, G 241/7

Şiirin kuru bir efsane olarak değil de; mutlak sihir olarak bilinmesini istenmektedir. Nitekim şiir, dilberleri nazma meylettirmiştir:

Kuru efsâne zann itme Sehâbî sihr-i mutlak bil

Ki nazma mâyil itmiş serv-kad dil-berleri şi'rüm

Sehâbî, G 267/7

Hüdâyî, perilere boyun eğdirmek isteyeninin apaçık sihre minnet etmeyip kendi şiirini okumasını istemektedir:

Oğuyan şi' rün perî-rüyânı teşhîr eylesün

Ey Hüdâyî çekmesün sihr-i mübinün minnetin

Hüdâyî-i Kadim, G 146/7

Zâtî, konuşmasını Hz. Mûsâ'ya teşbih ettiği sevgilinin gözü hakkında yazdığı gazeli görenlerin, kendisini sihirbaz zannedeceklerini düşünür:

Bir ğazel didüm gözün hakkında ey Mûsî-keâm

Dir gören sihr eylemiş eylemiş Zâtî ' aceb sâhir midür

Zâtî, G 174/5

Şairin sihirbaz tabiatından daima yılan doğar. Onun şiiri insanların aklını çalacak kadar hilekârdır:

Mârdur sahhâr tab' umdañ toğar dâ' im benüm

Âdemün ' aqlın uğurlar Zâtî'yâ ' ayyâr-ı şi' r

Zâtî, G 346/7

Zâtî, sevgilinin cadıya benzeyen gamzesini tasvir ettiği şiirinin sihriyle dünyayı kuşattığını düşünür:

Tâ ki vaşf-ı ğamze-i cādū-yi dil-ber eyledüm

Sihr-i eş'ārumla dünyāyi musahhar eyledüm

Zâtî, G 949/1

Nev'izade Atâyi, sihir öğreten üstadın şiirlerini okuyarak ondan şiir sanatını öğrenmesini ister:

Ey 'Atâyî okıyup eş'âr-ı hâlet-bahşını

Tarz-ı şi'r öğren yüri üstâd-ı sihr-âmûzdan

Nev'izâde Atâyî, G 167/5

Hasmî'nin inci gibi şiirlerini yazanlar, şair sihir ipi üzerine gevher çekmiş derler:

Çekenler Hâşmîyâ lû'lû-yi nazmım silk-i taħrîre

Didiler rişte-i sihr üzre nâ-şüfte güher çekmiş

Hasmî, G 180/7

Ferdî'nin nazmındaki parlak sihir, değil kılıçta, bilgili şairde bile yoktur.

Ferdî bu havâtırla nazmında sihr-i revnâk

Şemşirde degil şâ'ir-i ferzânede yokdur

Ferdî, G 92/6

Câzib, sevgilinin şuh yaradılışı, icaz sınırını geçmeseydi, kendisinin şiirlere sihir yaptığını zannedirdi.

Yine sihr eyledi eş'âra Câzib der idim ammâ

Eğer çi geçmeseydi tab'-ı şûhun hadd-i i'câzı

Câzib, G 503/7

Aynı şair, diğer bir beyitinde hayalinin sihir yaptığından bahseder:

Eyleyen eş'âr-endîşim bütün sihr-i hayâl

Câzibâ hüsn-i edâ-yı kâkül-i i'câz dost

Câzib, G 40/5

4.5. Sihir-Şâir

Klasik Türk Şiirinde şairler adeta sihirbazlarla yarış içerisindeyler. Şair-sâhir çerçevesinde kurulan benzetmelerde şair daima sâhirden üstündür. Şair peygamberin mucize gösterdiği gibi icazda hat safhaya çıkar ve sihirbazları aciz bırakır.

Hak budur Bâkî nazîr olmaz bu mu'ciz nazmuña

Şi're âgâz itseler şimden girü sehîhâr

Bâkî, G 85/7

Zâtî, aşağıdaki iki beyitinde de sevgilinin gözünü tasvir ettiği gazelinde sihir yaptığını, bunu görenin onun şair değil sihirbaz olduğuna hükmedeceğini söylemektedir:

Bir ğazel didüm gözün vaşında sihr itdüm yine

Dir gören bunu diyen şâ'ir degül sahhârdur

Zâtî, G 221/6

Gözün vaşında bir sihr idüb efsün oğudum ki anı

Görenler didiler şâ'ir degül Zâtî cādūdur

Zâtî, G 449/5

Aynı şair, aşağıdaki beyitinde de gazellerini görenlerin kendisini sihirbaz zannedeceğini söylemektedir:

Zâtî'yâ sihr ile cādū gözi gönlüm alalı

Beni sehîhâr şanur kim ki görürse ğazelüm

Zâtî, G 941/5

Aynı şair, aşağıdaki beyitlerde yine şiir yazarak sihir yapacağını ve sevgiliyi büyüleyeceğini söylemektedir:

Zülfüme bir şî'r bağla dirse dil-ber sihr idem

Oğduğça dūd-ı âhın 'âşîkuñ mār eyleyem

Zâtî, G 900/4

Bir ğazel taşnîf kıldum çeşm-i dil-ber üstine

Zâtî'yâ 'âlemde efsün oğıdum sihr eyledüm

Zâtî G1001/5

Ey gözi cādû yine sihr itdüm efsûn okudum
Bir ğazel didüm bu gün ol çeşm-i ğammâz üstine

Zâtî, G 1309/4

Bâkî, gönül alan şiirinin efsûnlu olduğunu, sihirbaz olan şairlik tabiatına gönüllerin meyledeceğini söylemektedir:

Tab'-ı sâhir-pîşene Bâkî gönüller meyl ider
Şekker-i şi'r-i dil-âvîzüñ meger efsûnludur

Bâkî, K 8/1

Hâyâlî, şiirlerini nazenin fidan, kendisini ise saray destanının sihir yaratan bülbülü olarak tasavvur eder:

Her nihâl-i nâzenin oldu bir nazm-ı bülend
Bülbül ü destân serâyın şâir-i sihr-âferîn

Hayâlî, K 23/2

Kendisini parlak şiiriyle nazım sihirbazı olarak gören Hayâlî şiiriyle efsûn yaptığı iddiasında bulunur:

Nazm-ı renginimle vasf ettim şarâb-ı lâ' lini
Sâhir-i nazmem anıñün ey gül efsûn eyledim

Hayâlî, G 366/3

Atâyî, nazım ile peri yüzlü güzelleri kendisine bağlar. Atâyî'nin yaptığı şairin yapabileceğinin çok üstünde, sihirbazın efsûnla yapamayacağı bir şeydir:

Eyler 'Atâyî nazm ile mâ'il perî-peykerleri
Şâ'ir degül efsûn ile ol kârı sâhir eylemez

Nev'i-zâde Atâyî, G 93/5

Beyânî sevgiliyi tasvir ederken acayip sihir yaptığını ve inci saçan kalemle şairleri kışkandırıldığını söylemektedir:

Vasf-ı dilberde Beyânî ne 'aceb sihr ederüz
Reşk ederler şu'arâ kilik-i dür-efşânumuza

Beyânî, G 669/5

Şiir sihre şair ise Bâbil kuyusunda sihir yapan Hârût'a teşbih edilir:

Sîne-i hem-çünü gülüne terâdüf edicek

Çâh-ı Bâbil'de düzer sihrini Hârût-ı sühan

Esrâr Dede, G 196/3

4.6. Sihir-Kalem

Kalemin kudreti ve şairlik kabiliyeti anlatılırken sihirden, sihirbazdan karşılaştırmalar ve benzetmeler yoluyla yararlanmaktadır.

Ahmet Paşa, kaleminin şiir çemeninde sihir yaptığını ve benefşenin sakladığı sırları söylediğini iddia etmektedir:

Sihr eyledi şi'rim çemeninde kalemim kim

Söyler bu zamirimdeki esrârı benefşe

Ahmet Paşa, K 25/42

Râmî'nin kalemi, her ne zaman şiir satırlarını karalasa belâgat fenninde sihir yapar. Şair kalemini ve dolayısıyla kendisini bir sihirbaz olarak görür:

Sihr ider fenn-i belâgatde bu kilik-i müşkîn

Her kaçan eylese tesvîd-i sûtûr-ı eş'âr

Râmî, K 21/43

Hikmetî, kalemin pençelerine yed-i beyza dersem ne olur? Kalem mucize mi gösteriyor yoksa insana sihir mi yapıyor? Diyerek kalemini hem aslana, hem peygambere, hem de sihirbaza benzetererek şiirini övmektedir:

Pençe-i aqlâma dirsem ger yed-i beyzâ n'ola

Ġâlibâ mu'ciz mi yâhûd sihr ider insâ kalem

Hikmetî, K 180/6

Nedim, kendisine Zahir ve Örfî'ye hüner öğreten şair diye hitap edildiğini ve sihir saçan kalemini eline almasının istendiğini söylemektedir:

Dedi kim ey hüner-âmûz-ı Zahîr ü Örfî

Ne durursun ele al hâme-i sihr-efşânı

Nedim, K 19/5

Kalemin içi sihir ve efsûn ile dolmuştur. Hârut'un saçının kaleme kamış olması mümkündür:

Sihir ü efsûn ile dolmuşdur derûnun ey kalem
Zülf-i Hârûtun demek mümkün ki nâl olmuş sana
Nedim, G 2/3

Nev'izâde Atâyî kalemin söz söyleyenlerin memleketini büyülediğini söyleyerek şiirini ve kalemini methetmiştir:

Hizâne-hâne-i nazm oldu mülk-i mevûsum
Musahhir-i kalemüm hıttâ-ı suhan-dânî
Nev'izâde Atâyî, K 4/45

Nev'izâde Atâyî memduhu Şeyhü'l-islâm Hâce-zâde Mehmed Efendi'yi methederken mürekebi kırmızı ateşe, divitini altın micmere, kalemini ise sihirbaza benzetmiştir:

Midâdı surh-ı âteşdür devâtı micmer-i zerrîn
Aña 'ûd-ı mülebbesdür münakkaş kilik-i sehârî
Nev'izâde Atâyî, K 8/31

Aynı şair, aşağıdaki beyitinde kalemini sihirbaza teşbih etmiştir:

Musahhir-i kalemüm oldu kâfdan kâfa
Perî-veşân-ı me'ânî çü murg-ı fermân-ber
Nev'izâde Atâyî, K 15/73

Nazımla sevgiliye boyun eğdirilir. Efsane yazdığı zannedilirken sihirbaz kalem efsûn yazar:

'Atâyî nazm ile kılduñ musahhar ol perî-zâdı
Meger efsâne dirken kilik-i sehârûñ füsûn yazdı
Nev'izâde Atâyî, G 264/5

Nailî, kaleminin eserlerin sihriyi ellerinde mahv ettiğini, konuşan şairlik tabiatının ateş saçan bir ejderha olduğunu söylemektedir. Hz. Mûsâ kıssasına telmihte bulunup kalemini ve şiir kudretini Hz. Mûsâ'ya benzetmektedir:

Kalemdir mahv eden âsârın ol sihrin ki destinde

Kelîm-i tab' ımın âteş-feşân gûyâ bir ejderdir

Na'ilî, K 26/33

Dânîş, kaleminin, sevgilinin güzelliğine bakmanın verdiği lezzetle sihir yaptığı takdirde bunun ona yakışacağını söyler:

Lezzet-i hüsn-i naẓar-pîrâ-yı şâhenşâh ile

Siħri olsa hâme-i Dâniş sezâdır muħteri'

Dânîş, G 341/5

Ferdiye göre sihir ve efsûn ilimleri dünyada kalmamıştır. Sihir ve efsûn söz söyleyen kalemin dilinde kalmıştır:

Ferdî şimdi bu 'ilm oldu cihânda merfu'

Siħr ü efsûnı zebân-ı kılîk-i sühen-gûda kudu

Ferdî, G 249/7

Zekî, ölçülü söz erbabının meclisi içinde kimin *icad sihrinin kalemiyle* şiir bahşettiğini sormaktadır:

Bezm-i erbâb-ı sühan-sencân içinde ey Zekî

Kimdür eyler *kilk-i siħr-i icâd* ile eş'âr bahş

Zekî, G 34/5

Selanikli Akif, Şehzade Süleyman'ın doğumu için yazdığı tarihte kaleminin şehzadeyi vafederken sihir yaptığını fakat yine methetmekte kusuru ve noksanının bulunduğunu, onu hakkıyla methetmekten aciz olduğunu ifade etmektedir:

Bu gûne vaf-ı pâkîn eyler iken bir siħr hâmem

Velevkin var idi medhinde gâyet 'acz ü nokşânı

Selanikli Akif, Trh. 28/5

Hasmî'nin kalemi ve mürkebi kelimelerle sihir yapar:

Haşmiyâ siħr-âver kelime midâd u kilkimûn

Olmada maşdar kemâli herkese ma'lûm olur

Hasmî, G86/7

4.7. Sihar-Devât

Yazı araçlarını saklamaya yarayan devât yahut divit şairler tarafından sihrin kaynağı olan Bâbil kuyusuna benzetilmiştir:

Sihr idersin nazm-ı renginünde Râmî dâ'imâ

Çâh-ı Bâbildür meger var ise sedâb-ı devât

Râmî, G 32/5

Hokkanın bâbil kuyusuna benzetildiği beyitte Dâniş'e göre kalem siyah gözlerin düşüncesiyle hokkaya girince hokkadan Bâbil sihirbazı olarak çıkmıştır:

Fıkr-i çeşmân-ı siyâh ile girince Dânişâ

Hâme çâh-ı hokkadan çün sâhir-i Bâbil çıkar

Dâniş, G 93/7

4.8. Sihar-Belağat

Belâğat, sözün fesih olmasıyla beraber mukteza-yı hale (halin gerektirdiği şeye) mutabık olmasıdır.³⁶ Şiir sanatına ait diğer kavramlarının sihirle bağdaştırıldığı gibi belağat sihir ilişkisi de kurulmuştur.

Dâniş, belîğ sözlerinin sihriyle kalemi papağan gibi konuşturur:

Sihr-i güftâr-ı belâğatle mişâl-i tûfî

Dânişâ hâmeyi inţâk eden sensin sen

Dâniş, G 440/7

4.9. Sihar-i Helâl

Sihar-i helâl, helâl büyü anlamında olup bu ifade, klasik metinlerde bir sözün veya şiirin güzelliğini ve etkileyiciliğini vurgulamak için kullanılmıştır. Büyü helal olmamasına rağmen insanları güzel sözlerle büyülemekte bir sakınca yoktur. Nitekim sihir-söz bahsinde de zikrettiğimiz bir hadis-i şerifte "güzel ifadede (beyan) sihir vardır." buyurulmaktadır. Bir edebi terim olarak sihir-i helâl; bir kelime veya kelime grubunun söz içinde hem kendinden önceki hem de kendinden sonraki kelimelerle iki ayrı cümle

³⁶ Aydemir, age., s. 9.

oluşturacak şekilde kullanılmasına denir. Şairler sihr-i helâli zaman zaman her iki manaya da gelebilecek şekilde kullanmışlardır.

Sevgilinin harami gözlerinin vasıflarının anlattıldığı gazeli gören şairin sihir yaptığını zanneder. Fakat bu sihir, helal olan sihirdir:

Bir ğazel didüm ħarâmî gözlerün vaşfında kim

Dir gören sihr eylemiş Zâtî zihi sihr-i ħalâl

Zâtî, G 837/5

Fakîh sevgilinin gözlerinin etkileyicilik hususunda sihr-i helal ile eşdeğer olduğunu vurgularken; onun dudaklarını ise duru bir suya teşbih eder:

Göz gördi mi göziñi ki sihr-i ħelâldür

Dil şordı mı lebüñi ki âb-ı zülâldür

Fakîh, G 20/1

Şeyhî, şiirin helal ve haramlığına değinmiş ve görenin çoğu nazım haramken bu şiir için sihir helaldir demesine şaşmamak gerektiğini demektedir:

Aceb mi fark-ı helâl u harâm eden derse

Niceye nazm harâm u bu şi' re sihr helâl

Şeyhî, K 3/57

Hâyâlî'nin diviti bâbil kuyusu, sözü ise efsûn olmuştur. Efsûnkar kalemi sihr-i helal arz etmiştir:

Devâtım oldu Çeh-i Bâbil ü sözüm efsûn

Füsûnger-i kalemim arz kıldı sihr-i helâl

Hâyâlî, K 10/21

Bir Nakşî şeyhi olan Ferdî Efendi'ye göre, sihr-i helâl; kalpleri marifet zevkleriyle kuşatmakta Nakşibendîlerin iksirdir:

Ķulûbı teşhîr ezvâķ-ı ma' ârifle

Hemân-ı iksîrdir sihr-i ħelâl-i Nakşibendîler

Ferdî, K 6/17

5. SİHİR- SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ

5.1. Sihir-Sevgili

Klasik Türk Edebiyatında sevgili, acı ve ızdırap veren, aşğın canına kaseden, cevr oku atan, hışımla, kinle hareket eden, gaddar, taş kalpli, hiçbir zaman âşığa yar olmayan, kıymet bilmeyen, sebebsiz yere zulmeden ve âşğın âhını duymayan bir varlıktır. Bunun yanında lütuflarıyla âşığa hayat veren, can veren, meclislerin vazgeçilmezi, güzellikte benzeri bulunmayan ve yaşı daima genç olarak idealize edilmiş bir tiptir. Bu özelliklere ilave olarak sevgili daima ilgisizdir.³⁷

Klasik Türk Şiirinde sevgili sihirle beraber anılır. Sevgili sihir hususunda sihirbazdan daha maharetlidir. Sevgili sihir yaparak âşıkları kendisine meftun eder.

Ay yüzlü güzeller âşığa hile etmekte sihirbaz olarak anılır. Cadı gözlü sevgilinin sihirde herkesten daha mahir olduğu dile getirilir:

‘Âşıka mekr itmede her mâh-rû sâhir geçer
Ol gözi câdu nigârûm cümleden mâhir geçer

Nisârî, G 40/1

Sevgili, sihirbazlığı o kadar alışkanlık haline getirmiş ki kâküllerini ejderha şeklinde gösterir:

Ey Nisârî veh ne sâhir-pîşedir kim ol cüvân
Turra-i gîsûlarını şekl-i ejder gösterür

Nisârî, G 48/5

Sihri adet haline getiren dilberler hile ile âşıkların gönlünü alıp âşıkları kendilerine meftun ederler:

Alanlar gönlümüz âl-ile her dem dil-rubâlardur
Bizi meftûn edenler dilber-i sihr-âşinâlardur

Beyânî, G 203/1

³⁷ Hüseyin Gönel, 15.-16.yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili, Gazi Ü. SBE, Basılmamış DT, Ankara 2010, s. 44.

Beyânî, aslana teşbih ettiği gönlünün, ahu gözlü sevgili tarafından sihir ve efsun ile avlandığını dile getirir:

Gönlüm gibi bir şîri şikâr etdi görince

Sihr-ile füsûn eyledi ol gözleri âhû

Beyânî, G 642/2

Beyânî'ye göre, dilber türlü türlü sihriyle saçını dağıtır, dünya gözünün zehrini ise efsûn ile dağıtır:

Tagıdur zülfini dilber sihr-i gûn-â-gûn-ıla

Zehr-i çeşm-i rûzgârı def' eder efsûn-ıla

Beyânî, G 663/1

Âşık insanlara sihir yapıp onları kendisine meftun eden sevgiliye kafa tutar:

Totalum sihr eyleyüp eşhâsı meftûn eyledüñ

Bir bölük hayvâna sehâr olduğundan baña ne

Beyânî, G 727/3

Beyânî, sevgilinin boşuna değil, bir amaç uğrunda gönül ve can memleketini büyülediğini düşünür:

Bir murâdı vardır elbette Beyânî dilberüñ

Kişver-i cân u dili bihûde teshîr etmedi

Beyânî, G 797/7

Hâfid'e göre sevgili ya efsûn ve sihir yapan bir cadı gözüdür ya da aşığın canına kast eden bir kılıçtır:

İdersin sihr ü efsûnı siyeh bir çeşm-i cādusın

Çekince katlime tîğ-ı nigah-ı çeşm-i ebrūsın

Hafid, Trc. 5/28

Dânîş de sevgilinin aşığı sihir ve efsun ile meftun ettiğini dile getirmiştir:

Neylediyse eyledi biñ sihr ü şad efsûn ile

Kendine cân ü dili ol şûh meftûn eyledi

Dânîş, G 572/4

Klasik Türk Edebiyatında sevgilinin gözleri cadıya teşbih edilir. Sihirbaz sevgilinin cadı gibi gözleri, âşıkları sevdalara salar:

Şaldı sevdâlar o cāduları sehâre güzel

Perçemi kâra karşı kara gözi kara güzel

Ebubekir Celâlî, G 69/1

Sutûrî, doğan kuşuna teşbih ettiği gönlünü gammaz sevgilinin sihrine kaptırmaktan yakınır:

Yine şehbâz-ı dil şayd kaydile düşmişdi pervâza

Meger gâfil düşürmüş kendini bir sihr-i gammâza

Sutûrî, G 415/5

Zekî, sevgilinin sihirbaz gözündeki cezbenin ya Bâbil sihrinden ya da doğuştan olduğunu düşünür:

Sâhîr-i çesmündeki ol cezbe yârûñ ey Zekî

Âneden mi yoğsa bilmem sihr-i Bâbilden midür

Zekî, G 40/5

Câzîb, sevgilinin nasıl sihir yaptığının gözlere sorulmasını ister:

Yârin sihr ettiğini çeşm-i siyeh-kârına sor

Ne kazâ eylediğin gamze-i hûn-hârına sor

Câzîb, G 120/1

5.2. Sihir-Saç (Zülf)

Saç güzelliği tamamlayan güzellik unsurlarından en önemlisidir. Saç ile ilgili renk, şekil ve koku bakımından yakın ve uzak birçok benzetmeler kurulur. Saç şekil yönüyle; iki yanağın üzerine sarkık, uzun, dağınık, dolaşık, kıvrım kıvrım, eğri doğru, lüle lüle vb. olarak düşünülür. Saçın dağınıklığı âşıkların perişan olmasına sebep olur.³⁸ Klasik şiirde saçın sihirle kullanımına bakıldığında saçın büyüleyici olduğu, aşığa çeşitli hileler düzenlediği vb. cefaları sıralanır.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bk: Gönel, agt.

Ahmet Paşa, sevgilinin yanağında menekşe açılmasını saçın yanakta sihir yapmasına bağlar:

Sihir eylemese zülfü izârında habîbin

Bitirmez idi âteş-i ruhsârı benefşe

Ahmet Paşa, K 25/3

Sevgilinin saçı çoğu manzumede Hârût ve Mârût'a teşbih edilir. Yukarda da değindiğimiz gibi rivayete göre Hârut ve Mârût insanlara sihri öğretilmelerinden dolayı cezalandırılıp Bâbil kuyusuna saçlarından asılmışlardır. Ahmet Paşa da bu kıssaya hem telmihte bulunmuş hem de sevgilinin saçlarını Hârut ve Mârût'a; çenesini ise Bâbil kuyusuna teşbih etmiştir:

Şol Çeh-i Bâbildeki Hârût kim vasf ettiler

Bu zenahtânındaki zülf-i perişân olmasın

Ahmet Paşa G 251/8

Aynî, sevgilinin saçlarını sihir yapmak hususunda Mârût'a teşbih eder. Âşığın başına gelen ise Mârût gibi başaşağı kuyuya asılmaktır:

Beni Mârût-ı zülfüñle zenahtânüñde şaldüñ cism

Olup Hârûtı ol çâhuñ nigûnsâr olduğum bildüñ

Aynî, G 297/4

Necâtî Beg, sevgilinin âşığa çektirdiği eziyetleri sıralarken onun saçlarının sihir ile her telini ejderhaya dönüştürdüğünü, gamzelerin ise bundan cesaret alıp kılıç gibi dikildiğini anlatır:

Zülf etmeseydi sihr ile her kılın ejdeha

Göstermez idi gamzelerin câduvâne tîğ

Necâti Beg, K 11/51

Klasik şiirde sevgilinin saçları hazineyi koruyan bir yılanı teşbih edilir. Sevgilinin güzelliği bir hazinedir saç ise bu hazineyi korumakla görevli bir yılanıdır. Emrî, miskin âşığa seslenip saçı da kendisi gibi miskin görüp sevgiliye kavuşma hayalini kurmamasını ister. Zira sevgilinin saçı kendisini sihir ile yılanı çeviren bir cadıdır:

Görüp miskîn saçın ey cân-ı miskîn genc-i vasl umma

O bir câdû imiş kim sihr ile kendün yılan itmiş

Emrî, G 229/2

Hüdâyî-i Kadim sihirbaz olarak vasf ettiği zülfü, cennete benzeyen sevgilinin bekçisi olarak tasavvur eder:

Neyler yüzinde ol şanemiñ zülf-i sâhîri

Kim gördi bâğı hılde duhûl ide kâfiri

Hüdâyî-i Kadim, G 225/1

Zâtî, sevgilinin saçına öyle bir sihir yapmış ki eğer saçı muma fitil yapsa dumanı yılan şekline girer:

Şaçuñ vaşında bir sihr itdi kim tûmârını Zâtî

Eger şem' a fetil itse duhânın şekl-i mâr eyler

Zâtî, G 394/5

Sevgilinin büklüm büklüm saçlarının sihir yapmaması mümkün değildir:

Çeşm-i fettânuñ ola çün câdû-yı sihr-âferîn

Zülf-i pür-çînüñ ne mümkindür sihir-sâz olmaya

Beyânî, G 688/2

Beyânî, kendisinin boşuna naz bağımlısı olmadığını söyler. Şair sevgilinin fitneci saçı gibi nazının da sihir bildiğinden yakınıır:

Fitne-i zülfüñ gibi nâzuñ dahı sihr-âşinâ

Sanma bîhûde Beyânî beste-i nâz olmadı

Beyânî, G 754/5

Pertev, sevgiliden ham zülfünü ona arz eylememesini ister fakat sevgilinin bir hasleti de sihirbazlık olduğundan kendisine bir faydası olamaz:

Ham-ı zülfin baña ' arz eylesün mercûdur

Bilürem hâsiyetin sihr idici câdûdur

Pertev, G 96/1

Pertev'e göre, sevgilinin zülfü sihir ile cadıları bağlar. Zülûf o kadar sihirbazdır ki ondan dünyada ancak bir tane vardır.

Sâhir-i zülfüñ ider sihr ile cādûları bend

Öyle efsûnger ü sehâr cihânda bir olur

Pertev, G 129/4

5.3. Sihir-Turra

Sevgilinin turrası o kadar sihirbaz olur ki âşığın ateş saçan ahının dumanını ejderha eder:

Hey ince sehâr olur ol turra-i cādû-firîb

Ejdehâ itdi duhân-ı âh-ı âteş-pâşumı

Zâtî, G 1522/3

5.4. Sihir-Kâkül

Sehâbî, kâküllerin sihir öğreten gözlerden efsûn öğrendiğini bu sihir sayesinde bazen saklanıp bazen açığa çıktığını söyler:

Kâküli gâhî nihân olur Sehâbî geh ıyân

Öğrenür gûyâ füsûn ol çeşm-i sihr-âmûzdan

Sehâbî, G 301/5

Âşığa cefa ve eziyet veren kâküller Mârût'a; sevgilinin çene çukuru ise Bâbil kuyusuna teşbih edilir:

Sini Mârût iden iy dil budur bu ya' ni ol kâkül

Sini çâh-ı zenahtânda nigûsâr eyleyen bû bu

Aynî, G 407/2

Cadıya benzeyen kâkül, sihir bildiğinden dolayı onun fitne çıkarmasına şaşılmaması gerekir:

Nice fettân olmasun sihr-âşinâdur kâkülüñ

Ejder-i pîçide-i cādû-nümâdur kâkülüñ

Beyânî, G 452/1

Kâkül baştanbaşa gönülleri büyülerken, saçlar ise bütün dünyayı büyülemeye muktedirdir:

Kâkülün gerçi ser-âmed dilleri teshîrde

Kâr-ı teshîr-i cihân destinde ammâ zülfüññ

Beyânî, G 463/3

Sihirbaz sevgili, kâkülünün zinciriyle gönülleri zabt eder:

Dilleri teshîr ider zencîr-i târ-ı kâküli

Fitne-i devr-i kamer bir âfet-i sehîhâre var

Naşid, G 23/3

Pertev, başına gelenlerde sihirbaz kâkülün de eli olduğunu ancak ne ettiyse efsûnkâr gözün ettiğini düşünür:

Kâkül-i sâhirinüñ de eli vardır ancak

Her ne itdiyse baña çeşm-i pür-efsûn itdi

Pertev, G 510/2

5.5. Sihir-Perçem

Sevgilinin perçemi öyle bir sihir gücüne sahiptir ki hiç çekinmeden tek bir kılıyla âlemi çeker:

İstese ‘âlemi bir kılla yeder bî-pervâ

Öyle bir sâhir-i i’câz-nümâdur perçem

Pertev, G 346/3

Aşkî de sevgilinin perçeminin sihir yapma gücünün olduğunu söylemektedir:

İdüpdür ham-be-ham perçemlerin gerdâna biñ ‘uğde

Ne şâhib-sihrdür kim bir tarafdan halle hâlet yok

Aşkî, G 330/8

5.6. Sihir-Göz (Çeşm)

Bir görme organı olan göz, şekli ve rengi ile âşıklar için çeşitli anlamlar barındıran bir unsur olarak şiirde yer alır. Umumiyetle sevgili, âşığa karşı kayıtsız ve

ilgisizdir; zâlimane tavırlarıyla âşığın canına kast eder; işte sevgiliye ait bu hususiyetlerin tamamı sevgilinin gözünde cem etmiştir.³⁹

Sevgilinin gözleri o kadar sihirbazdır ki onun sihirinden sihirbazlar bile sihir öğrenirler:

Nergisin sihrinden efsûn öğrenir sâhir dahi
Düşmesin zünnâr-ı zülfün bendine kâfir dahi

Ahmet Paşa, G 323/1

Klasik şiirde sevgili umumiyetle olağanüstü hasletlere sahip olarak tasavvur edilir. Lealî, sevgilinin nasıl bir sihir yapıp da saçının her telini ejderhaya dönüştürdüğüne şaşmaktadır:

Ne sihr itdi ‘aceb o çeşm-i câdû
Ki ejder görünür zülfünde her mû

Lealî, G 156/1

Lealî, kaşların hilal şeklindeki kavisini, sevgilinin gözleriyle sihir yapmasına bağlamaktadır:

Baş egmezdi gözüne gerçi ebrû
Hoş egdi sihr ile anı bu câzû

Leali, G 157/1

Sevgilinin gözü bir cadı gibi sihir yapar. Göz cadılık ile fitneler çıkarıp naz uykusuna yatar. Böyle bir sihirbazlık görülmemiştir:

Gözü câzûluk ile fitneler uyarmak için
Vardı nâz uykusuna gör ki bu sahhârlığı

Ahmet Paşa, K 28/2

Klasik şiirde âşığın gözyaşları bazen yağmura teşbih edilir. Bu çerçevede oluşturulan aşığıdaki beyitte şair sevgilinin gözünün sihrinin güzellik ülkesinde âşığı

³⁹ Melike Erdem Günyüz, **Ahmedî Divanı'nın Tahlili**, İstanbul Ü. SBE, Basılmamış DT., İstanbul 2001, s. 434.

ağlatmadığını, bunun da yağmur yağdırmayan cadının orada olmasından kaynaklandığını söyler:

Hüsni Keşmîrinde ağlatmaz gözü sihri beni
Yağmuru yağdırmayan câdû-yi fettân andadır

Ahmet Paşa, G 42/5

Göz, gamzeeye efsûn ile naz yapmayı öğretir. Göz, sihirbazlıkta o kadar ileri gitmiştir ki sihirbazlara sihir öğretir:

Gamzene ta' lim-i nâz eyler füsûn ile gözün
Sâhire sihr öğretir ol nergis-i şehlâyî gör

Ahmet Paşa, G 55/5

Sevgilinin bakışları çok etkileyici ve büyüleyicidir. Sevgilinin ahu gözlerinde o kadar sihir vardır ki, bin aslan gelse onun bir bakışıyla zebun olur:

Hey hey ne sihr var senin âhû gözünde kim
Bin şîr gelse bir bakışından zebûn gider

Ahmet Paşa, G 74/2

Sevgilinin güzellik unsurlarının methedildiği aşağıdaki manzumede göz sihirbaz olarak vasıflanmıştır:

Gözleri sihr-âferin ü lebleri mu' ciz-nigâr
Gamzesi âbid-firib ü handesi aşık-güdâz

Ahmet Paşa G 124/2

Gözün cadıya, benin ise Hârût'a teşbih edildiği aşağıdaki beyitte gözün sihir yapmakta Hârût'a üstadlık yapacak kadar maharetli olduğu düşünülür:

Yâ Rab ne fitnedir bu ki Hârût-i hâline
Ta' lim-i sihr eder gözü câdusu Kâsımın

Ahmet Paşa, G 156/4

Kaşın göz üstünde olmasını şair mihraba oturup efsûn yapan kan dökücü bir sihirbaza teşbih eder.

Mihrâb-nişîn oldu çûn ol çeşm-i füsûn-ger

Sâhirlîk edip olduĝu hûn-hâre ne müşkil

Ahmet Paşa, G 181/4

Sevgilinin gözü o denli sihirbazdır ki gece gündüz saça sihir ile sevgiliyi kucaklamayı öğretir:

Hey ne sâhirdir gözün kim zülfüne ta'lim ede

Sihr ile her rûz u şeb hurşîd-i rahşan kocmaĝa

Ahmet Paşa, G 290/2

Âşığa türlü eziyetler çektiren sevgilinin sihirbaz gözüyle çaresiz âşıkları öldürmesinden şikâyet edilir:

Ne revâdur ki eyâ cânım olan sihr oğıla

Dil-i bî-çâreleri öldüre sehğâr gözün

Aynî, G 285/6

Gözlerün tâ getürdi sihri baña

Beni benden iletdi sehğâruñ

Aynî, G 295/3

Sevgilinin güzelliğini Keşmir'e teşbih eden Aynî, insan öldüren ilk kişi olarak meşhur olan Kâbil'in gözlerinin böyle sihirbaz görmediğini söyler:

Çeşm-i Keşmîründe ki sâhirleri

Görmemişdür dîde-i Kâbil Hâsan

Aynî, G 393/2

Necâtî Beg insanlardan, -aklı başında biri iken- kendisini düşkün bir aşığa çeviren sevgiliye yalvarmalarını ve onun sihrine karşı yardım dilemelerini ister:

Akil-i sâbir idim âşık-ı şeydâ kıldı

Yüz urup yalvarın ol gözleri sahhâra meded

Necatî Beg, G 47/3

Klasik şiirde zaman zaman sevgilinin âşığı hasta etmesi konu edilir. Necâtî Beg, aşağıdaki beyitinde sevgilinin gözlerinin sihriyle hasta düştüğünü ve dengesinin bozulduğunu ifade eder:

Bir gazâlin sihr-i çeşminden Necâti hastedir
Anun için söylediği sözleri yabanadır

Necatî Beg, G 60/6

Sevgilinin gözlerinin çok şerli olduğundan ve sihir ile gönül memleketini harap ettiğinden yakınılmaktadır:

Sihir ile harâb etti gönül memleketini
Ol câdû gözünün dahı ne şûr şeri var

Şeyhî, G 16/6

Emrî, sevgilinin cadı gözlerinin, sihir ile kaşlarını yay; kirpiklerini ok şekline çevirdiğini belirtir:

Sihir ile câdû gözün müjgânuñı şemşîr ider
Geh döner yâ kaşuña her birisin bir tîr ider

Emrî, Mk. 121/1

Aynı şair, bir başka beyitinde, sevgilinin sihirbaz gözlerinin, saçlarını ya yılanlardan oluşturduğunu ya da saçlarının her telini sihirle yılan yaptığını düşünür:

Mârlardan kıldı yâ câdû gözün zünnârını
Sihir ile mâr itdi yâ zünnârınuñ her târını

Emrî, Mk. 462/1

Sürûrî, Hz. Mûsâ kıssasına telmihte bulunarak sevgilinin gözünü Firavun'un sihirbazlarına, sevgilinin saçlarını ise sihirbazların sihirlerine teşbih eder. Sürûrî ahını ise Hz. Mûsâ'nın asasına teşbih eder:

Çeşmi sihrinden olurken zülfünün her târı mâr
Bir ' aşâ-yı âh ile ben târ u mâr itsem gerek

Sürûrî, G 253/3

Klasik şiirde göz mahmurluğu ve baygın bakmasından dolayı sarhoşa benzetilir. Sevgili sihir ile insanları alçalttığı için aşkın, sevgilinin baygın gözlerine uyup şarap içmesine şaşılmaz:

Çeşm-i mestine uyup içsem mey-i la'lin nola
Sihr ile izlâl ider ol çünkü ibn-i âdemi

Sürurî, G 482/4

Klasik şiirde mucize ile sihir kavramları birarada çokça kullanılır. Hüdâyî-i Kadim'e ait aşağıdaki beyitte sevgilinin gözü sihri iptal eden mucizeye teşbih edilir:

La'liñ yanında zâyil olur mu'ciz-i Mesîh
Çeşmiñ katında bâtil olur sihr-i Sâmirî

Hüdâyî-i Kadim, G 225/2

Sevgilinin gözünün etkileyciliğini ve büyüleyiciğini anlatmak için sihir ile meşhur Hârût ve Bâbil kuyusu kavramlarından yararlanır:

Yazdurmağ istese gözinüñ vaşf-ı sihrini
Hârût kâtib-ü-çeh-i Babîl devât olur

Zâtî, G 298/3

Zâtî'ye göre sevgilinin saçları yanağında perişan olur. Gözlerin sihri ile sevgilinin saçlarının her bir teli yılan görünür:

Meydân-ı 'ârzında ki ola zülfi târ-mâr
Sihrî ile çeşminüñ görünür cümle târı mâr

Zâtî, G 317/3

Nevîzâde, sevgilinin güzellik unsurlarını anlatırken sevgilinin gözlerini de sihirbaza teşbih eder:

Kaşî câdû gözi sâhir hat u hâli fitne
Leşker-i şîve ile aldı gönül kişverini

Nev'izâde Atâyî G 249/4

Nisârî'nin Bâbil kuyusuna teşbih ettiği sevgilinin gözü, sihir ile âşıkları çene çukuruna haps eder:

Zenaḥdâniında kim câdu gözin ‘uşşâkı habs eyler

Ḥalâsa çâre olmaz çâh-ı sihr-i Bâbil olmak var

Nisârî, G 44/5

Pertev büyücü olarak vafettiği sevgilinin gözlerinin, sihirbazları Bâbil kuyusunda baş aşağı astığını düşünür:

Ser-nigûn eyledi sehârî çeh-i Bâbil’de

Çeşm-i câdûlarınıñ sihr ü füsûn-sâzlığı

Pertev, G 529/2

Hasmî, sevgilinin iki gözünün yaptığı sihrin ölçülemeyeceğini, zira sevgilinin lütuf ve eziyeti bir bakışında topladığını söylemektedir:

Dü-çeşm-i sihr-kârîñ nâ-sencîde sihr-i Hârûtuñ

Ki elṭâf u ‘itâbîñ yek nigâhuñda mecâmi’dir

Hasmî, G 102/2

Sevgilinin gözünün Sihir ilmine vakıf olduğu ve sihirle meşhur Mârût'un sevgilinin gözü yanında yok mesabesinde olduğu anlatılır:

Fenn-i sihrîñ vâkıf-ı çeşmüñdür ancak ey şanem

Dünyede Mârûtuñ ismi vara beñzer beñzemez

Hasmî, G 160/5

5.7. Sihir-Nigeh (Nigâh)

Klasik Türk Edebiyatında sevgilinin bakışları büyüleyici olarak tasavvur edilir.

Aşkî, hokkabaz sevgilinin nasıl yaptıysa aklını aldığını ve mahur bakışıyla kenisine sihir yaptığını düşünür:

Nîm-nigâh-ı iltifâtıdır baña sihr eyleyen

Aldı ‘ aqlum her ne itdiyse baña ol hoḳḳabâz

Aşkî, G 228/5

Sevgili yarım bakışıyla âlemi büyüler:

Ne efsûnuyla etti nîm-nigehle âlemi teshîr
 Yine nev-fitne zâhir oldu gûyâ çeşm-i câdûda
 Câzib, G 431/4

5.8. Sîhir-Gamze

Gamze sevgilinin süzgün yan bakışı için kullanılan bir tabirdir. Gamze göz, kaş ve kirpiğin beraber meydana getirdiği bir harekettir. Sevgili âşiğa gamzeleriyle naz yapar. Klasik şiirde gamze en çok ok ve kılıca benzetilir. Kirpikler ok kaşlar ise yay görevi üstlenirler.⁴⁰

Klasik şiirde sevgilinin kaşları mihrap olarak tasavvur edilir. Yan bakış, kaş, kirpik ve gözün ortaklaşa yaptığı bir harekettir. Fakîh, sevgilinin gamzesinin âşiğa sîhir yapmakta öncülük yaptığını benlerin ise sîhir hususunda gamzeye yardım ettiğini düşünür:

Mekriçün beñleri olursa cemâ' at n'ola çün
 Sîhr ider gamzesi mihrâbda olmuşken imâm
 Fakîh, G 24/3

Nisârî, sevgilinin gammaz gamzesini sîhir yapan bir büyücüye teşbih eder:

Biñ gönül her bir nigâhında serî'a itmege
 Ğamze-i gammâz-ı dilber sîhr ider câdu mıdır
 Nisârî, G 55/3

Gamzelerin sîhirbazlık yanında, sihri öğretme vasfı da vardır. Gamze sîhir öğretme hususunda üstadı olan Hârût ve Mârût'a benzetilir.

Cânı meftûl-i dil-âvizinde meftûn et deyu
 Fitne vü sîhr öğretir bu gamz-i fettân ana
 Ahmet Paşa, G 3/3

Sîhr ta' lim eylemekde gamze-i câdû-yı dost
 Çâh-ı Bâbilde eder Hârût-ı fettân ile bahs

Ahmet Paşa, G 22/4

⁴⁰ Pala age., s. 173.

Sevgilinin gamzeleri, sihriyle âşıkların gönüllerini divane kılıp, gözlerini uykusuz bırakır:

Sihri-i gamzenden olur şeydâ gönül bî-hâb göz

Yâd-ı lâ' linle çeker sahbâ gönül hûn-âb göz

Ahmet Paşa, G 123/1

Ahmet Paşa, gamzelerdeki naz uykusunun nasıl sihir yapıp da dünyada fitne uyandırdığına anlam verememektedir:

Bilmezem ne sihr ede gamzendeki nâz uykusu

Kim cihâna fitne uyardı bu tannâz uykusu

Ahmet Paşa, G 348/1

Klasik Türk Şiirinde gamze sihirbazlığının yanında fitneci ve kan dökücü vasıflarıyla da anılır:

Geh gözümde bulunur gâhi gönülde gizlenir

Gamze-i hûn-rizi bir sihr-âferin câdû imiş

Necâti Beg, G 249/4

Necâti Beg, gamzenin göze baş eğmesine şaşılmamasını zira gözün gamzeye sihir öğrettiğini söyler:

Baş egerse gamzesi çeşmine her dem tan değil

İlm-i sihr içinde şagird iken üstâd eyledi

Necâti Beg G 648/4

Klasik şiirde gamze zaman zaman okçuya teşbih edilir. Gamzenin sihri zühd ve takva elbisesini yırtar:

Kemân-keş gamzenin sihri libâs-ı zühdü çâk eyler

Eğer döymeirse yüz tîre ne kuvvet dır'-ı takvîden

Şeyhi, G 135/4

Göz süzgün bakışından dolayı nergise teşbih edilir. Zâtî, nergisin sihirbaz gamzeye hayran olduğunu söyler:

Nergisi gördüm uyuklarken bunu dir dāyimā

Ol gülün ben ğamze-i seĥhārın ĥayrānyam

Zâtî, G 1002/6

Sevgilinin sihirbaz gamzesinin, görenleri hasta etmesinden korkulur:

Gör nice seĥhâr olur ol ğamze-i cādû-firîb

Anı gören kimse şayru olmasun öldürür beni

Zâtî, G 1496/3

5.9. Sihir-Kaş

Kaşlar sevgilinin güzellik unsurlarını tamamlayıcı en önemli unsurlardandır. Klasik şiirde şeklinden dolayı mihraba, yaya, ya harfine benzetilir. Kaşlar sevgilinin güzelliğini muhafaza eden iki bekçi gibidir. Sevgili ve ona ait diğer güzellik unsurlarında olduğu gibi kaş da sihirle irtibatlandırılır. Şairler kaşın etkileyiciliğini büyüye sevgiliyi de büyücüye teşbih ederler.

Her ne sihir olursa sihirbaz kaşlardan gelir ve her ne fitne olursa isyancı zülüfden çıkar:

Her ne sihr olursa ol ebrû-yi sâhirden gelir

Her ne fitne var ise bu zülf-i ser-keşden çıkar

Necâtî Beg, G 196/2

Sihirbaz kaşlar âşğın gönlünü alır:

Olmadı gönlüm alıp ol kaş seĥhâr bugün

Cânım ister ki ala ol gözü mekkâr dirîg

Şeyhî, G 90/6

Kaş şekil itibarıyla yaya benzer. Şairler şiirlerinde bu benzerliği çokça kullanmışlardır. Emrî, sevgilinin büyücü gamzesinin gönül ehlini okladığını, sihir okunu atma görevini ise sevgilinin tecrübesiz kaşının üstlendiğini söyler:

Oklayan ehl-i dili gamze-i cādûsı imiş

Sihr okın atar imiş yâ ham-ı ebrûsı imiş

Emrî, G 226/1

Âşığın kaşu sanka güneşe karşı direksiz çadır kurmuştur. Bundan dolayı kaşlara sihirbaz dememek mümkün değildir:

Kaşına Emriyâ nice sehhâr dimeyem
Hurşîde karşı hayme kurupdur tınâbsuz

Emrî, G 203/5

Çaresiz gönül, sevgilinin kaşını büyülemek için ateşe ahıyla hilal şeklinde nal koyar:

Oda kor na'l-i hilâli âteş-i âh ile dil
N'eylesün bî-çâre teshîr itmek ister kaşını

Emrî, Mk. 443/3

Sevgilinin kirpiklerinin ucu kaşlarıyla sihir yapar. Zira gönül yarasındaki yay kirişu ile sevgilinin kaşları birdir:

Nevk-i müjgân-ı ebrûlar ile sihr olup
Zahm-ı dilde çille-i tîr ü kemân ikisi bir

Ferdî, G 90/3

5.10. Sihir-Kirpik

Sevgilinin kirpikleri aşğın gönlünü deler. Sevgilinin büyüleyici bakışı sayesinde sihir oku peykansız geçer:

Dedim ey cân kirpiğın dil deldi gamzen duymadı
Dedi kim bilmez misin sihr oku peykânsız geçer

Ahmet Paşa, G 53/5

5.11. Sihir-Hat

Ahmet Paşa, sevgilinin ayva tüylerinin, kırmızı dudaklarına misk ile şirinlik muskası yazdığını söyler:

Misk ile şîrînlık yazıp hattın leb-i lâ' line
Tî ile efsûn okumuş câzû gözün nireng için

Ahmet Paşa, G 224/4

Sevgilinin ayva tüyleri sihir hususunda benlerinden daha maharetlidir. Ahmet Paşa, ayva tüylerinin çıkmasını sihre bağlar:

Çok bil rmiŐ sihri h l nden hatuŐ sehh r imiş

Çıkdı hattuŐ sihr ile kaldı zekan  hında h l

Emr , Mk. 289/3

Sevgilinin ayva tüyleri çıktığında gözünün büyüleyiciliği gider in ahusuna benzeyen sevgili "AhfeŐ'in keçisi"⁴¹nin derecesine iner.

Ol dem ki sihr-i eŐmini ibt l ider hatuŐ

 h -yı  n iner b z-i AhfeŐ bah sına

Pertev, G 485/4

5.12. Sihir-Ben (H l)

Edebiyatta genellikle yüzde bulunan benler ile bu benlerin renginin siyahlığı ile küçüklüğünden bahsedilir. Ben daha çok yanak, sa, kaş, ayva tüyleri ve dudak ile birlikte anılır. Benin tuzak olması çokça anılan hususiyetlerindedir.⁴²

Sevgilinin yanağındaki ben o kadar sihirbazdır ki semender⁴³ hayvanı gibi ateşi mek n olarak seçmiŐtir:

Yanağın h l-i hind su ne s hirdir nig r  kim

Semender-v r olmuşdur ana d n g n mak n  teŐ

Necat  Beg, G 251/4

B k , c diya teşbih ettiği sevgilinin benin, yanağında ataŐler saçtığını söyler:

⁴¹ AhfeŐ'in keçisi: AhfeŐ adıyla meşhur   Arap gramerci vardır: Ebu'l-hasan Sa d bin Mes'ade, Ebu'l-hatt b Abdülhamid bin Abd lmec d, Ali bin Süleyman. Bunlardan biri derse çalıŐırken karŐısına aldığı bir keçiye hitapla takrir eder; her anlattığından sonra başına bağladığı ipi çeker ve bu sayede keçi kafa sallamıŐ olurdu. Bir süre sonra keçi her söylenenden sonra kendi kafa sallamaya baŐlamıŐ. Bundan dolayı bir Şeyi anlamadan kafa sallayanlar AhfeŐ'in keçisine benzetilir. (Pala, age., s. 22.; Onay, age., s. 44-45.) Ayrıca ahfeŐ, küçük g zli, zayıf bakıŐlı; yalnız gece gören kişi manasına gelmektedir. (Devellioğlu, age., s. 16.) Pertev'e ait bu beyitte ahfeŐ kelimesi iki Şekilde anlaŐılmaya müsaittir. Şöyle ki: ilk manası yukarıda açıkladığımız Őekildedir. Diğer bir mana ise sevgilinin gözlerinin sihri iptal olduktan sonra, zayıf gören keçinin mesabesine inmesidir.

⁴² Ayşe IŞıl Taş, **Şeyh G lib D v n 'nda Sevgilinin Güzellik Unsurları**, Trakya  . SBE, Basılmamış YLT, Edirne 2013, s. 164.

⁴³ Semender: ateşte yanan bir masal hayvanıdır. (Devellioğlu age., s. 1121.)

Siyeh zülfeynüni sihr ile çeşmüñ gösterür su'bân

Ruhuñda hâlüñ âteşler saçar ol 'ayn-i câdûdur

Bâkî, G 170/3

Nedim, sevgilinin benlerinin ve ayva tüyelerinin sanki sihirle yeşeren şebboy olduğunu söylemektedir:

Değildir hâl ü hat şeb-bûy bitmiş sihr ile gûyâ

Düşüp bir iki tohm-ı tâze sünbülzâr-ı gîsûdan

Nedim, G 109/2

5.13. Sihir-Boy

Klasik Türk Şiirinde sevgilinin boyu ve salınarak yürüyüşü âşığı etkilemesi bakımından sihir şeklinde telakki edilir. Salınarak yürüyen sevgilinin selvi gibi boyu sihir yapmakla itham edilir. Aşağıdaki beyitlerde de bu husus açıkça görülmektedir.

Sihr eder refâarda serv-i hırâmânın senin

Kıl yarar güftârda la' l-i dür-efşanın senin

Necatî Beg, G 311/1

Ŧoğrusı refâarda sihr eyler ol serv-i sihî

Şu gibi diller revân hep ayağına ağıdılar

Zâtî, G 259/2

5.14. Sihir-Çene (Zekân)

Çene veyahut Klasik edebiyattaki kullanımıyla zekân Bâbil kuyusuyla beraber zikredilir:

İtdi bir sihr o zekân ey leb-i la' l-i yâkût

Çeh-i Bâbilde hemân asılı kaldı Hârût

Emrî, Mk. 35/1

5.15. Sihir-Dudak

Dudak da sevgilinin diğer güzellik unsurları gibi sihirle irtibatlandırılır ve dudağa da sihirbazlık vasfı verilir.

Kavsî, dudağın sihir ile hem hayat suyunu hem de ateşi bir arada tutmasına şaşırır:

Yâ Rab lebûñ ne sihr ile bir yerde cem' ider
 Âb-ı hayâtı âteş-i sūzân ilen bile

Kavsî, G 450/7

6. SÎHİR-CADI (CÂDU, CÂZU)

Cadı, sihirbaz, büyücü manalarına gelir. Halk inancına göre, mezardan çıkıp geceleri korkunç bir surette cin gibi gezen hayal, hayalet veya vampirdir.⁴⁴ Türk edebiyatında bir görüşte insanı büyüleyen, efsûn yapan, câzibeli, cilveli güzel ve göz, gamze, saç vasfında kullanılır.⁴⁵

Fakîh, sevgilinin onu her ne zaman görse inlediğini ve yine sevgiliyi görüp onun hilelerinden dolayı inlediğinden şikâyet eder:

Fiğân ol cādū -yın mekkârdan kim
 Beni görse kıomaz bir dem fiğansuz

Fakîh, G 34/6

Nâilî'ye ait aşağıdaki beyitte sevgili, saçlarıyla sihir yapan ve âşıkları kendine meftun eden bir cadı olarak tasavvur edilmiştir:

Bağlanır zülfüne diller nice cādûsun sen
 Harem-i Kâ' beyi dâm eyleyen âhûsun sen

Nâilî, G 259/1

Sevgili dünyaya fitne karıştıran bir cadıdır. Ne yaparsa onun şanına yakışır:

Fitne-âmîz-i cihânsın veh ne cāzûsun belî
 Yaraşur her ne kılarıñ şanıña şeh-bâz saña

Tâibî, G 19/4

Tâibî, Ferhat ile Şirin hikâyesine telmihte bulunarak kendisinin de "gönül aldatan müstesna cadı" olarak vassfettiği sevgili için dillere düştüğünü anlatır:

⁴⁴ Şemsettin Samî, age., s. 467.

⁴⁵ Onay, age., s. 101.

Dil-firīb cāzū-yı müstesnā için kim Tā'ibī

Her Şirīn Ferhād-veş dillere destān oldu ya

Tâibî, G 27/5

Âşıklar büyücü sevgilinin efsûnundan korktuklarından dolayı başlarını dahi kaldıramazlar:

Duĥter-i pakize gösterse cemâliñ bu cihan

Baĥmam aşla yüzine efsûn ider cādū diyü

Racûlî, G 217/5

Nedür bu rütbe almak gönlünü ehl-i dilin Ferdî

‘ Aceb fâsmın senin cādū-yı efsûn-kâr mıdur bilmem

Ferdî, G 165/5

7. CADININ ÇEŞİTLİ HUSUSİYETLERİ

7.1. Cadının Suya Batmaması

Klasik şiirde cadıya bazı olağanüstü vasıflar yüklenir. Bu olağanüstü hallerden biri de cadının suya batmamasıdır. Necâtî Beg, aşağıdaki beyitinde sevgilinin benini suya batmayan bir cadıya teşbih eder:

Ruhunda hâl-i fettânın görelden

Bilindi bu ki batmaz suya cādû

Necatî Beg, G 441/4

Necatî Beg aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağındaki benini cadıya teşbih edip; cadının suya batmaması hususiyetinin yanında ateşte yanmamasına da değinmiştir:

Ne gönül kodu ne göz hâl-ı ruh u arız-ı dost

Oda yanmaz suya batmaz nice cādûdur bu

Necatî Beg, G 443/2

7.2. Cadının Dili Bağlaması

Aynî, cadıların efsunlarıyla dili bağlamaya muktedir olduğunu söylemektedir:

Nergislerüñ ‘ aceb mi sÛsen dilini dutsa

Câdûlaruñ fÛsÛnı bend-i zebâna nâfiz

Aynî, G 123/2

7.3 Cadının Uykuyu Bağlaması

Ahmet Paşa'ya göre, cadıya teşbih edilen sevgilinin gözü, aşığın uykusunu bağlamaya muktedirdir:

Yıldız sayarsa dîde-i Ahmed ne tan k’anun

Bagladı uykusun gözü câdûsu Kâsımın

Ahmet Paşa, G 157/6

7.4. Cadının Ateşi Hapsetmesi

Cadı'nın bir özelliği de ateşi aynaya hapsetmesidir. Tasavvufta gönül aynaya teşbih edilir. Mutasavvıf bir şair olan Ferdî, kendi suretini âşığın gönlüne hapseden sevgiliyi, ateşi aynaya hapseden bir cadıya teşbih etmiştir:

‘ Aks-i rÛyîñ koyduñ eyme sîne-i bîkînde

Âteşi ħabs eylediñ cādū gibi âyînde

Ferdî, G 219/1

8. CADI-SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ

8.1. Cadı-Göz

Klasik edebiyatta sevgilinin gözleri, âşığı kendine bağlamasından ve etkileycileyici bakmasından dolayı cadıya teşbih edilir.

Sevgilinin leopara benzeyen gözleri, aşığın aslan gibi gönlünü avlar. Zira fitneci sevgili efsûnu çok cadıdır:

Her bir pelengüñ gözlerüñ şîr-i dilin itdi şikâr

Ol fitnelü efsûmı çok âhû-şîfat cādûyımış

Aynî, G 231/6

Zâtî, bir gün sevgilinin yüzünü görmese ahının, onu ateşlere atacağından korkmaktadır. Şair, sevgilinin cadıya benzeyen gözünün her an ona bir şey yapmasından korkar:

Yirümi od eyler ahum görmesem bir gün yüzüñ

Kim bilür gözleri cādû baña n'itdün yine

Zâtî, G 1242/3

Büyücü sevgilinin, bir defa gözüne bakmak Allah'ın azabına neden olur:

Zâhide diñ uğramak isterse Tañrı hışmına

Nâzır olsun bir nazar ol çeşm-i cādûdan yaña

Zâtî, G 35/4

Nev'izâde Atâyî, sevgilinin gözlerinin cadı olup, saçlarının yılan şekline girdiğini iddia eder:

Gamze kâfir turası zünnâr şeklin gösterür

Çeşmi cādûdur saçından mâr şeklin gösterür

Nev'izâde Atayî, G 69/1

Beyânî, ahından dolayı, bakışlarının, sevgilinin gözlerini tesiri altına alacağını düşünmektedir:

Sanma ey dil o gözi cādûya te'sîr eylemez

Mâr-ı meyyitle atılmış âhumuzdur tîrümüz

Beyânî, G 352/3

Âşğın boyunu büken sevgilinin kaşlarıdır. Onun gözleri ise âşığa hile ve efsûn yapar:

Ham iden kıddini ' uşşâğın ol ebrûdur hep

Eyleyen mekr u fûsun nergis-i cādûdur hep

Hafîd, G 21/1

Sevgilinin yay şeklindeki kaşlarının fitne koparmasına büyücü gözler yardım eder:

Dil almağa kemân-ebrûlaruñ kim fitneler kırsa

Girür kıltuqlarıña anlaruñ ol çeşm-i cādûlar

Zâtî, G 184/6

Nebzî, her ne zaman sevgiliye baksa sevgilinin sihirbaz gözleri ona yağmur gibi kirpik okları yağdırır:

Her kaçan kılsam nazar o çeşm-i cādûlar baña

Tîr-i müjgân yağdırırlar üstüme bārân gibi

Nebzî, G 461/4

Sevgilinin sihir yapan gözleri gibi bir sihirbaz bulunamaz. Gözler efsûn ile nice cadıları aciz etmiştir:

Âciz etmiştir füsûn ile nice cādûları

Öyle sâhir olamaz çeşm-i sihir-gûlar gibi

Câzib, G 495/5

8.2. Cadı-Gamze

Gamze, yan bakış olması hasebiyle her zaman âşığa tesir eder. Attığı oklarla âşığın kalbinin deler. Klasik şiirde yukarda saydığımız özelliklerinden dolayı gamze çoğu zaman cadıya teşbih edilir.

Gamze, aşığın ateşini gözyaşlarıyla söndürmesine izin vermeyen, yağmur yağdırmayan bir cadıdır:

Sûzumu eşkimle teskîn etmege gamzen komaz

Yağmuru yağdırmaz ol cādû cihân fettânıdır

Ahmet Paşa, K 15/3

Sevgilinin gamzesi gönül almakta cadıya teşbih edilir:

Bir dil-sitân ki gamzesi cādû-sitân imiş

Bir serv-i lâle-ruh ki yüzü bûstân imiş

Ahmet Paşa, K 26/1

Sevgili sihirbaz gamzeye sahip olduğundan dolayı onun saçına bağlanmamak mümkün değildir:

Ne mümkün bend-i zülfi olmaya dil

Anuñ kim gamze-i cādûsı olur

Beyânî, G 227/3

Yine aynı şair aşağıdaki beyitte ise sevgilinin büyücü gamzesinin, hileyle aklını alıp, onu her kötülüğe koşan biri haline sokmasına şaşmaktadır:

‘Aklum alup etdi beni pûyende-i her sû

Bilmem ki ne mekr eyledi ol gamzesi cādû

Beyânî, G 642/1

Nâilî, sevgilinin sihirbaz gamzesinin, Bâyezîd'i Birehmen; Cebrâil'i Hârût eylemesini istemektedir:

Cilve-i hüsnüm firîb-i gamze-i cādû-fenin

Bâyezîdi Birhemen Cibrîli Hârût eylesin

Nâilî, G 283/4

Sevgilinin iki gamzesi iki cadıya benzetilir:

Ol tünd-hûlar ol fitne-cûlar

Ol iki gamze ol iki cādû

Nâilî, G 299/2

Rezmî, sevgilinin sihirbaz gamzesinin boyun eğmemesini, onun anber kokulu saçlarının her tarafa dağılmasına bağlar:

Dağılmış her yaña gördük yine ol zülf-i ‘anber-bû

Anuñçün ser-fürû itmez imiş ol gamzesi cādû

Rezmî, G 413/1

Sevgilinin yanağı felek gibi çok fitne çıkarıcıdır. Gönül avına ise büyücü gamze sebep olur:

Ne fitne-sâz-gerdir ‘arızî ğonca felek-meşreb

Göñül şaydına âmir ğamze-i cādû mıdır bâ‘ iş

Tâibî, G 75/3

Tâibî, sevgiliyi cadı olarak tahayyül eder ve ona niye uğramadığımı düşünür:

Başam ayağım bister-i zer-bâbına virmiş

Cürmüm ne ola ğamze-i cādû yine gelmez

Tâibî, G 164/4

Âşık gibi dert ile kan içen ve sevgili gibi gamzesi sihirbaz bulunamayacağı iddia edilir:

Bir sencileyin ğamzesi cāzū bulunursa

Bir bencileyin derd ile hūn-hāra bulunmaz

Tâibî, G 165/3

Sevgilinin bir bakışı bile âşığı öldürmeye kâfidir. Bu yüzden gamze adam öldürmeyi kendisine huy edinmiştir:

Dostlar kırbân olayın ben bu çağına anuñ

Merdüm öldürmekdürür hū gamze-i cādūsına

Zâtî, G 1435/3

8.3. Cadı-Ben

Sevgilinin yanağındaki benler âşık için tuzaktır. Benler çoğu zaman yeme benzetilir.

Yanaktaki tane tane benler aşığın canına kast eden cadılara teşbih edilir:

‘ Ārızuñda dāne dāne hāl-i Hindūlar mıdur

Cāna kaşd eyler düzülmiş yoğsa cādūlar mıdur

Sutûrî, G 121/1

Nebzî, sevgilinin yakıcı yanakları üzerine cadıya benzeyen benlerini saçıp âşığa efsûn yaptığını düşünür:

Rūy-ı āteşnāki üzre şaçma hāl-in ‘ arz idüp

Yağdı ol cādū beni kendine efsûn eyledi

Nebzî, G 450/3

8.4. Cadı-Saç

Fakîh'e göre, cadılar ne cambazlık yaparsa yapsınlar sevgilinin zülfü onları mucize gibi iptal eder:

Hāk budur kim ne resen bağlarısa cāzūlar

Zülf-i şu‘ bānuñ öñinde kamu bātıl bağlar

Fakîh, G17/6

Sevgilinin yüzü ayva tüylerinden dolayı gübarî yazıya benzetilir. Yüz de zaman zaman güzelliğinden dolayı mushafa benzetilir. Necatî Beg'e ait aşağıdaki manzumede de zülfün büyü yapıp sevgilinin yüzü üstüne kurulduğu belirtilir:

Ruhlarında kim bile zülfün ne câdûluk eder
Kim geçip bu veche bağdaş kurdu Kur'ân üstüne

Necatî Beg, G 535/5

Ahmet Paşa, sevgilinin yanağındaki saçları cadıya teşbih eder:

Bilmezem câdû mudur k' ab-1 izârında durup
Hergiz etmez dâmenin ter kâkül-i müjgin-i dost

Ahmet Paşa, K 18/3

Klasik şiirde saç büyü ve sihir hususunda Hârût ve Mârût'a teşbih edilir. Yukarıda da zikr ettiğimiz üzere Hârût ile Mârût, nakledildiğine göre insanlara sihir öğrettiklerinden dolayı Allah tarafından cezalandırılıp saçlarından Bâbil kuyusuna asılmışlardır. Pertev'e ait aşağıdaki manzumede de sevgilinin saçının her telinde binlerce cadı olduğu ve bundan dolayı sevgiliyle Babil'deki Hârut ve Mârût'un karşılaştırılmayacağı iddia edilmiştir:

Bend iken her târ-1 zülfünde hezârân câduvân
Bir tutulmazsın hele Bâbil'de câdûlarla sen

Pertev, G 372/2

II. BÖLÜM

SİHİR İLMİNİN DALLARI⁴⁶

Batıl İlimleri sihir, tılsım başlıkları altında inceledik. Sihir ise giriş bölümünde değindiğimiz gibi birden çok dala ayrılmıştır. Taşköprüzâde'nin yapmış olduğu tasnife göre Sihir ilmi şu dallara ayrılır: Efsûn (Rukye) İlmi, Azaim İlmi, İhfâ (Hafâ) İlmi, Havas İlmi, Nirenciyât(Nireng, Nirencât) İlmi, Dâire(İlm-i Fulkatirât) İlmi, Davet(Da'veti'l-Kevâkib) İlmi.⁴⁷

1. EFSÛN (RUKYE) İLMİ

Rukye okuyup üflemek manalarına gelir. İplik, saç düğümü, su gibi nesnelere, birtakım dualar veya anlamsız kelimeler okunarak, bazı işlemlere tâbî tutulmasını öğreten ilimdir. Rukyenin Farsçada karşılığı efsûndur ki aslı absûndur. Genelde suya okunup nazar değene bu su içirilir ya da üzerine serpilir.⁴⁸

Üç çeşit rukye vardır bunlar: cahiliyye devrinde manası bilinmeyen sözlerle yapılan; Kur'an-ı kerimle ya da Allah'ın isim ve sıfatlarıyla yapılan; bir melek, sâlih kimseler veya arş gibi mahlûkların isimleriyle yapılan rukyelerdir.⁴⁹

Klasik Türk Edebiyatında umumiyetle rukyenin farsça karşılığı olan efsûn kullanılmaktadır.

Naşid'e ait aşağıdaki beyitte bu ilmin her iki türlü kullanımını da mevcuttur. Naşid rukye okuyucu olup sevgilinin dudağını öptüğünü anlatır:

Öperken ol perinûñ la'lini ben rukeye-ğ'ân oldum

Füsün ile görünmek şüretin zühhâddan gördüm

Naşid, G 62/6

Zeki'ye ait aşağıdaki beyitte Klasik şiirimizde efsûnun bir ilim olarak telakki edildiğini görüyoruz. Şair Efsûn ilminin toplanıp şuh sevgiliye verildiğini anlatır:

⁴⁶ Bu kısımda sihrin bütün dalları irdelenmeyip; yaptığımız taramalar neticesinde yalnızca şiirlerde göze çarpan sihir dalları hakkında bilgiler verilip ilgili örnekler sunulmuştur.

⁴⁷ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, age., s. 395-402.

⁴⁸ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, age., s. 397.

⁴⁹ Sevim Asımgil, **İnsanlık Tarihinin Gizemli Dünyası - Büyü Sihir Fal (Yıldızname - Kehanet - Nazar)**, İpek Yay. , İstanbul, 1999, s. 166-168.

Füsûn-ger 'ilmüni icmâl idüb virmişler ol şûha
Dem-â-dem bağıdığı ol fenn kitâbı görmeden bildüm

Zekî, G 123/3

Nâilî, sevgilinin güzelliğinin nüshasında efsûn meziyetleri saklı olduğunu, beninin noktasında ise fitneler toplandığını söyler:

Muhtefî nüsha-i hüsnünde mezâyâ-yı füsûn
Münderic nokta-i hâlinde nilât-ı fitne

Nâilî, G 328/2

Kavsî, sevdazede başının efsûn okumakla kendine gelemeyeceğini söylüyor. Bu beyitten âşık olanlara efsûn okunduğunu anlıyoruz:

Ser-i sevdâ-zede efsûnile gelmez özine
Yeri ey dâğ-ı cünûn virmeginen derd-i serüm

Kavsî, G 329/7

Klasik şiirdeki sevgili tipi baygın bakışlıdır. Bundan dolayı sevgili çoğu kez nergise benzetilir. Sevgilinin baygın bakması hastayı andırır. Zâtî, sevgilinin hasta gözünü iyileştirmek için efsûn yazar:

Çeşm-i bîmârı nigârûñ sıh̄hate ersün diyü
Berre-i dil kanı ile yazaram efsûn aña

Zâtî, G 49/3

Nailî, sevgilinin kaşlarını güzellik perdesinde aksettiğini ve bu güzellik aynasında efsûn olduğunu iddia eder:

Yâ aksin eder perde-i çeşminde nümâyân
Âyîne-i hüsnünde olan reng-i füsûndur

Nailî, G 95/4

Naz meclisinde fitne efsûnun meziyetlerinin tercümanı, sevgilinin bakışlıdır:

Meclis-i nâzda mahsûs zebân-ı nigeğin
Tercemânî-i mezâyâ-yı füsûn-ı fitne

Nâilî, G 329/2

Hafid, sevgilinin saçlarını yılan, gönlünü ise kuşa benzettiği aşağıdaki beyitte, gönlünün saça efsûn ile bağlandığını düşünür:

Murğı m̄ara ne f̄usun ile ‘aceb kıldı enis
Bulmazam gönlümi z̄ülfünden ayırmaya ʔarīḳ
Hafid, G 141/7

Klasik edebiyatta sevgili büyücu olarak tasavvur edilir. D̄aniş, sevgilinin yüz efsûn ve bin fitnede eli olduğunu dile getirir:

Am̄an dest-i cef̄a-perverinden ol ş̄uḥuñ
Ki şad f̄us̄un u hez̄ârân fitnede eli var
D̄aniş, G 107/5

Ebûbekir Celâlî, Hevâyi tarz başlığıyla yazdığı gazelinde bir hezl örneği sergilemiştir. Gazeli yazdığı şahsın⁵⁰ hokkabazlık yapıp halkı hayrette bırakmasından ve çantadan f̄us̄un çıkarmasından bahsetmektedir:

Ḥayretde koydı ḥalkı idüb ḥoḳḳa-b̄azlık
Bilmem çıkardığı ne f̄us̄un idi cantadan
Ebubekir Celâlî, G 80/4

Naşid, yüz efsûn ile eşsiz inci gibi olan sevgilinin kucaklandığını anlatır:

Cenâb-ı şeyḫ şad-efs̄un ile dürr-i yek-t̄ayı
Şadefveş ḥalka-i âḡuşa çekdi der-kenâr aldı
Naşid, G 109/4

Nebzî'ye ait aşağıdaki muhammeste şair, sevgilinin aşığa çektirdiği eziyetlere değinir. Şair, sevgilinin saçlarının bir sihirbaz olduğunu ve daima aşığa efsûn okuduğunu söyler:

Z̄ülfi bir seh̄ḥârdır kim d̄a‘im̄a efs̄un ider
Cevr ile ‘uşşâḳ-ı pür-derdiñ ğamın efz̄un ider
Aḳıdup eşk-i rev̄ânım Diele vü Ceyḥ̄un ider

⁵⁰ Ebubekir Celâlî, bu şahsın kim olduğunu gazelin ilk beyitinde açıklamaktadır: " ‘Uşşâḳa ol civân-ı firengî Patanta’dan/Bildirdi tâze geldigini Sante Manta’dan" (Ebubekir Celâlî, G80/1)

Luḡf-ile ṣād itmez aṣlā dem-be-dem maḥzūn ider

Zulm-ı bī-ḥadd eylemekde bī-niṣāndır sevdiğim

Nebzi, Muh. 57/2

Racûlî, sevgiliye, " Farz edelim bela hazinesini anahtar bilip efsûn okuttun, zevk ve safaya servetini sarf edip servetini çürüttün " diye seslenmektedir:

Bilüp genc-i belâ miftâḥ bir efsûn okutduñ tüt

Şafâ-yı zevke naḡdiñ şarf idüp cümle çürütdüñ tüt

Racûli, G 46/1

18. asır Osmanlı devletinde bozulmanın etkisini büyük oranda hissettirdiği bir asırdır. Bu asırda eser veren Racûlî, sosyal eleştiride bulunup rüşvetin, rüşveti alanın ağzında kaybolduğunu ve bunun bir efsûn davasına dönüştüğünü anlatmaktadır:

Böyle bir da'vâ-yı efsûndur 'aceb bilmem nedir

Mürtekib azğında maḥv olur görünmez irtikâb

Racûli, G 33/3

Sevgili âşığa türlü eziyetler çektirir. Racûlî, sevgilinin onu aşk ateşine düşürdüğünü, onun füsûnunun peri efsûnu veya simya ilmi olduğunu iddia eder:

Düşürdün âteş-i 'aşka be hey dinsiz bu ne etvar

Seniñ füsünü peri efsûnidır ya 'ilm-i simyâdır

Racûli, G 91/2

Sevgilinin yüzünün parlaklığı efsûnlu fosfora teşbih edilir:

Cemaliñ şavķını gören didi efsûnî foşfordur

Meger eczâlı kibrîd ateş aldı bir telaş gördüm

Racûli, G 178/2

Rakipler sevgiliye meyl edip ejder gibi olsa bile, şairin Rufâî efsûnu yapacağından korkarlar:

Ol yâre 'adüvv meyl idüp ejder gibi olsa

Efsûn-ı Rufa'î diyü ḡorḡar eṣerimden

Racûli, G199/2

Sevgili, aşğın gönlünü efsûn ile tuzağa düşürüp onu gafil avlar:

Öyle bir efsun ile dâma düşirdi gönlümü
Gafil aldandım yine sevdaya düşürdüm seri

Racûli, G 252/3

1.1. EFSÛN-SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLAR İLİŞKİSİ

1.1.1. Efsûn-Saç (Zülf)

Klasik Türk Şiirinde sevgilinin saçlarının âşığa çektiği eziyetler arasında efsûn okumak da anılır. Ahmet Paşa, bir karınca iken sevgilinin saçına el uzatıp yalvarınca yılanı dönüştüğünü söyler:

El uzatıp zülfüne yalvarırım sevdâyı gör
Mûr iken efsûn okuyup kasd-ı mâr etsem gerek

Ahmet Paşa, G151/4

Necâtî Beg, sevgilinin güzellik hazinesinden saçının tılsımının açıldığını ve sanki saba rüzgârının gizlice zülfe efsûn okuduğunu tasavvur eder:

Açılır genc-i cemalinden tılsımı zülfünün
Güyyâ efsûn okur urur sabâ pinhân ana

Necâtî Beg, G 5/2

Zâtî, Leyla'ya teşbih ettiği sevgilinin saçının efsûnu yüzünden görenlerin Mecnun'u unutacağını iddia eder:

Rûz ü şeb bu ise Leylî saçunuñ efsûnı
Görüb ahvâlümü 'âlem unudur Mecnûnı

Zâtî, G1532/1

Beyânî, saçı gönülleri asılı tutan ve efsûn yapan bir sihirbaz olarak tarif eder:

Bir ser-âmed güzelün kâküline bend oldum
Besteyem zülf-i dil-âvîz ü füsûn-sâzına ben

Beyânî, G 588/3

Pertev, sevgilinin saçlarının onu efsûn ile aciz bıraktığını, gamzelirin de hile yapmaya devam ettiğini söylemektedir:

Füsûn ile beni zülfüñ zebûn kılmış iken

O gamzeler de yine mekr ü âl idüp n'eyler

Pertev, G 166/2

Yine aynı şair, saçın efsûnunu çok mübalağa etmemesi gerektiğini zira başına ne geldiyse sihirbaz gözden geldiğini anlatır:

Efsûn-ı zülfi eyleme efsâne Pertevâ

N'itdiyse saña dîde-i câdû-fen eyledi

Pertev, G 546/5

Dâniş, zülfün efsûn ve hile yapıp onun servetini darma dağan ettiğini söyler. Bundan dolayı zülfün de akli gibi berbat ve perişan olmasını istemektedir:

Târ u mâr eyledi sâ mânım edip mekr ü füsûn

Zülfü ' aklım gibi ber-bâd ü perîşân olsun

Dâniş, G 454/15

1.1.2. Efsûn-Kâkül

Pertev, kâkülün daha yeniyken her efsûnkâr telinin kıvrım kıvrım olacağını kimsenin tahmin edemediği söyler:

Nev-hîz iken ol kâküle kim dir idi böyle

Her târ-ı füsûnkârı şiken-der-şiken olsun

Pertev, G 375/4

1.1.3. Efsûn-Göz

Klasik şiirde göz nergise teşbih edilir. Ahmet Paşa'ya göre göz o kadar sihirbazdır ki sihirbazlar dahi gözden sihir öğrenir:

Nergisin sihrinden efsûn öğrenir sâhir dahi

Düşmesin zünnâr-ı zülfün bendine kâfir dahi

Ahmet Paşa, G 323/1

Sevgilinin gözü efsûn okudukça âşık bir hal üzere sabit kalamaz:

Emîn olmaglığa bir dem amân vermez bu cânıma

Gözün efsun okudukça senin bu lafz-ı emînim

Şeyhî, G 103/3

Şeyhî, sevgilinin gözünün efsûn ile kirpiklerini kılıç gibi bileyip canını alacağını düşünür:

Bilemiş tîğını cânıma füsûn ile gözün

Çiğirim urmağa ol tîr-i fesân ile bile

Şeyhî, G 161/4

Âşığın gözbebeği yanağında gözyaşıyla çizgi çizip kırmızı mürekkeple⁵¹ efsûn yapmak için sanki altın levha yazar:

Merdüm-i çeşmüm ruhumda eşk ile mıstar çeküp

Surh ile efsûn için güyâ ki levh-i zer yazar

Sürûrî, G 122/4

Kavsî'ye göre, her ne kadar gül latif olsa da sevgilinin yanakları başkadır ve sevgilinin efsûnkâr gözü nergisten özgedir:

Her çend gül laţif ola ruhsâruñ özgedür

Nergis ne olsa çeşm-i füsûnkâruñ özgedür

Kavsî, G 51/1

Nisârî'ye göre, gözün her zaman efsûn yapmasına gerek yoktur zira yanaktaki ben fitne kanyatmaya hazır durur:

Çesmiñe lâzım degil her dem füsûn-sâz olması

Fitneler kaynatmama hâl-i ruhun hâzır geçer

Nisârî, G 40/6

Ahmet Paşa, sevgilinin gözlerinin, gamzelerinin okuna efsûn okuduğundan dolayı yarayı görenin ok ve peykana heves edeceğinden şüphelenir:

⁵¹ Âşığın kanlı gözyaşı kırmızı mürekkep olarak tasavvur edilmiştir.

Gamzesi okuna efsûn mu okur gözleri kim

Olur ol zahmı gören tîr ile peykâna heves

Ahmet Paşa, G 125/4

Dertleri artıran zülûf gönülleri divane kılar. Göz ise efsûnuyla âşıkları sevgiliye meftun eder:

Beni meftûnuñ eden çeşm-i pür-efsûnuñdur

Dili dîvâne eden zülf-i gam-efzûnuñdur

Beyânî, G 200/1

Sevgilinin sihirbaz gözleri âşığa daima ızdırap verir. Zira öyle bir efsûn yapar ki âşıklar bir yerde duramaz:

Ne füsûn etdi ki bir yerde karâr eylemezüz

Dâyimâ muztaribüz çeşm-i sihir-kârından

Beyânî, G 577/3

Nail'ye göre, göz efsûn tertib eden gönül alıcı bir efsûncudur:

Firîb-âmûz-ı baht-ı nâ-be sâman-ı dil-i âşık

Füsûn-perdâz-ı çeşm-i dilrübâyân-ı füsûngerdir

Nailî, K 26/29

Sevgilinin gözü müşteri gezegenine sihir öğretmekle itham edilir:

İ' tibâr etme revâc-ı kâr için Bercîs-i çarh

Çeşmine derse sen öğretdin bu efsûnu bana

Nailî, G 5/4

Sevgilinin fitneci bakışı efsûnun kaynağı ve her bakış karışıklığa sebep olan bir çeşme olmakta:

Nigeh-i fitnegeriñ ' ayn-ı füsûn olmağda

Her nazâr çeşme-i âşûb-nümûn olmağda

Dânîş, Trk. 5/2/5

Pertev'e ait aşağıdaki beyitte göz efsûncu; gamze ise müstehzi olarak tarif edilmektedir:

İtmesün çeşm-i füsûnger gamze-i tannâza nâz

İstemez yâverlik itse saydda şeh-bâza bâz

Pertev, G 218/1

Efsûnkâr göz bazen hasta ve takatsiz görünür bazen yumuşak bazen ise Neriman gibi kahraman görünür:

Görünür çeşm-i efsûnger gehî bîmâr u bî-tâkat

Gehî nerm olsa da gâhî Nerîmân gösterür kendin

Pertev, G 422/4

Sevgilinin gamzesi efsûn ile zarif sözler söyler:

Gamzen füsûn ile sühan eyler nezâketi

Çeşmin nigâh şekline kor nâz u nahveti

Nedim, G 153/1

Ahmed Bâdî, efsûnkâr gözün yine âşîğın canına kastettiğini kan içici gamzenin ise kanına girdiğini söyler:

Yine cân-kaşduñ itmiş çeşm-i efsûn-kârı besbelli

Boyunca kana girmiş gamze-i hûn-h̄ârı besbelli

Ahmed Bâdî, G 153/1

Klasik şiirde gözlere efsûn öğretme vasfı da verilir. Ferdî'ye ait aşağıdaki manzumede buna işaret vardır:

Dîdeler nâz ile ta'lim-i füsûn eylerler

Mektebimde niceler meşk-i cünûn eylerler

Ferdî, G 66/1

Ferdî, füsûn yapan göze kapılanın meftûn olmasını; günahkâr zülfe bağlananın ise Mecnûn olmasını ister:

Çâpulan çeşm-i füsûn sâzıña meftûn olsun

Bağlanan zülf-i siyehkâr ile Mecnûn olsun

Ferdî, G 192/1

Racûlî'ye göre, sevgili her an âşîğın canına kast eder, göz ucuyla efsûn yapıp âşîğın aklını başından alır:

Kûşe-i çeşmiyle bir efsûn ider 'aqlım gider

Cânımâ kaçd itdigin her anda duyarım baña

Racûlî, G 4/4

Zekî, sevgilinin gözünün taa ezel levhinde füsûn öğrendiğini ve kime bakarsa onunun kıymetini düşüreceğini iddia eder:

Tâ ezel levhinde çeşmüñ eylemiş meşk-i füsûn

Şimdi zîr eyler anuñçün kime kim itse nazâr

Zekî, G 59/4

Câzib, birkaç beyitini aşağıda örnek verdiğimiz üzere efsûnu adeta göze hasretmektedir:

Bağlatır bir ser-i mûyuna nice sehârı

Dîdesi mekr-i füsûnun yed-i tûlâsı mıdır

Câzib, G 94/4

Tîr-i müjgân-ı gazab bağrımı pür-hûn etti

Yeter ey çeşm-i füsûn-sâz bu i'câz yeter

Câzib, G 106/3

Füsûn-ı çeşm ile mecnûn diye eder îmâ

Biz ol cünûne-i aşkın fesânesin bilürüz

Câzib, G 183/4

Gören üftâdeyi kendü gibi bîmâr eyler

Âh ol çeşm-i füsûn-sâz-ı suhan-gû ne imiş

Câzib, G 194/3

Âşüftelik ol zülf-i siyeh-kârına mahsûs

Mekr ile füsûn dîde-i bîmârına mahsûs

Câzib, G 200/1

Âzâr-ı dil ol gamze-i hûn-hâra mı mahsûs

Sad-nâz-ı füsûn dîde-i bîmâra mı mahsûs

Câzib, G 201/1

1.1.4. Efsûn-Dudak

Efsûn umumiyetle okumakla olur. Dudak ise okuma vasfını havi olduğundan efsûn için bir araç olarak kullanılır:

Sâhîr lebünüñ füsûnından gözi bağlanmışa

Gösterür her gün yed-i beyzâ ziyâ-güster güneş

Fakîh, K 3/7

1.1.5. Efsûn-Gamze

Gamze, efsûn okuması yönünden cadıya benzetilir:

Ne câzûdur k'alır gamzen eline fitneler tîğîn

Okur efsûn-ı sahbârı yavuz gözden yavuz dilden

Ahmet Paşa, G 231/7

Aşk ehlinin, efsûnkâr gamzenin hilesini duyup, bundan dolayı göze cadı ismini verdikleri iddia edilir:

Ġamze-i efsûn-gerüñ mekrin duyup erbâb-ı 'aşk

Dîde-i dil-dâra andandur ki cādū kıoymıs ad

Hikmetî, G 46/4

Hikmetî, gamze işvesinin efsûnunun, elden öğrenmeye gerek olmadığını zira fettan gözlerin üstatlık yaptığını söyler:

Füsûn-ı 'işve-i ğamzeñ ne lâzım ilden öğrenmek

Aña bu çeşm-i fettānuñ gibi üstād yetmez mi

Hikmetî, G 229/4

Beyânî'ye göre âşık sevgilinin kaşlarına bakıp efsûncu gamzeye düşer. Bazen kılıca bazen ise hançere düşer:

Ebrûña bakup gamze-i efsûn-gere düşdüm
Geh tîğa vü geh pâdişehüm hançere düşdüm

Beyânî, G 546/1

Sevgilinin gamzeleri istek ve talihe günde bin efsûn okur:

Gamzeler ikbâl u şevka günde bin efsûn okur
Nikbet-i endûha hattın tebbet-i vârun okur

Nedim, G 31/1

Âşığın gönlü sevgilinin sihirbaz gamzelerine efsûn okutur:

Kasd ile o şûha eger aldansa da gâhî
Efsûn okudur gamze-i câdûsına gönlüm

Pertev, G 364/2

Pertev'e göre, sevgilinin gamzesinin efsûnunun bir benzeri de onun renginde işlenmiş:

Nümûdâr-ı füsûn-ı gamzesi renginde işlenmiş
Felek pür-nakş u kâr olmaz mı çevrevârı çepçevre

Pertev, G 473/5

Efsûn ilminde mahir ve üstat olan gamze, efsûna bile tevbe eder:

Dimiş füsûna dahi tevbe itdi ey Pertev
O fende mâhir ü üstâd gördüğün gamzem

Pertev, G 351/6

Cadılar sevgilinin gammaz yanbakışından efsûn okur:

Fitneler olmaz emîn çeşm-i suhan-sâzından
Câdular efsûn okur gamze-i gammâzından

Câzib, G 341/1

Câzib, sevgilinin kanlı gamzesini cellâda ve efsûncuya teşbih eder:

Cellâd mısın câdu musun yohsa füsûn-ger
Ey gamzesi hûnî dil-i uşşâk çekîde

Câzib, G 423/2

1.1.6. Efsûn-Dil

Dil de dudak gibi efsûn okumak görevinde rol üstlenir. Aynî'ye ait aşağıdaki beyitte dil efsûn ile beni yerinden etmiştir:

Dilûñ efsûn ile ol câdu hâli
Diyârın kodu hâli aldı gitdi

Aynî, G 462/5

1.1.7. Efsûn-Hatt

Sevgilinin ayva tüyleri, dudaklara gül efsûnu yaptırır:

Terledin ey hat mey-i lâlin gül-efsûn eyledin
Çok değil sofilere bu denli tezvîrin senin

Necatî Beg, G 114/5

Sevgilinin misk yağdıran ayva tüyleri ile dudağı efsûn okunmuş şekere benzetilir:

Gel ki hatt-ı müşg-bârınla lebin
Benzedi efsun okunmuş sükkere

Necatî Beg, G 526/3

1.1.8. Efsûn-Kirpik (Müjgan)

Kirpik, gamzenin bir parçası olması hasebiyle aşığa eziyyet çektirmeye ortak olur.

Leb-i şûh-ı nigâh-ı çeşmin oldukça terennüm-sâz
Eder her cünbiş-i müşgânı bir nakş-ı füsûn peyda

Nailî, G 1/4

Câzib, kirpiklerin kılıçlarının fitnesinin, sihirbaz gözlere efsûn yaptıklarını söylemektedir:

Aceb dîk-i fesâd-engîz ü fitne şûr-ı müjgânlar
O sâhir-dîdelerle gör ne efsûn eylemişlerdir

Câzib, G 125/2

1.2. EFSÛN-TİPLER İLİŞKİSİ

1.2.1. Efsûn-Sâkî

Beyânî, "Gönül gam içkisinin sersemliğiyle mest oldu, sâkî ona gül efsûnuyla yetişmeden kaldı." demektedir:

Humâr-ı bâde-i gamla gönül evgâr u mest oldu

Aña sâkî gül-efsûn-ıla imdâd etmeden [kaldı]

Beyânî, G 761/6

Maharetli sâkî, bezm meclisinin gözbebeği; efsûn ve fitne ise çekilen iki kadehtir:

Nıgeh ki sâkî-i ter-dest bezm-dâdesidir

Füsûn u fitne iki câm-ı der-keşîdesidir

Nedim, G 27/1

Sâkî diz çöküp naz ile efsûna başlar:

Diz çöküp nâz ile etdikçe füsûna âgâz

Döner ol sâkîye işrâb ede nûş-ı mînâ

Dâniş, K 13/172

Esrâr Dede'ye göre, zamâne sâkîsinin işve füsûnundan kasdı onu bir kadehle âleme rüsva etmektedir:

Meger sâkî-i devrânîñ füsûn-ı 'işveden kaçdı

Beni bir câm ile rüsvây-ı devrân etmek istermiş

Esrâr Dede, G 117/5

Ferdî, efsûn ayetlerinin sâkînin gözlerinden okunduğunu ve onun derdinin halkada efsane olduğunu söyler:

Oğunmuş nergis-i sâkîden âyât-ı füsûnlarıñ

Bizim de derdümüz bu halkada efsâne olmuşdur

Ferdî, G 99/5

1.2.2. Efsûn-Zâhid/Vaiz

Zâhid tipi Klasik şiirde sevilmeyen bir tiptir. Bundan dolayı zâhid ve benzeri tipler- vaiz, sûfi- birçok kötü vasıfla itham edilir. Bu ithamlardan biri de zâhidin efsûn yapmasıdır. Şeyhî, zâhitten ona efsûn okumaması istemektedir:

Vargıl ey zâhid-i hod-bîn bana efsûn okuma

Ben de çok okumuşam halka bu efsâneleri

Şeyhî, G 182/6

Sürûrî, zâhitten boşuna riya göstermemesini ister. Zira arif olan kişilere efsûn ve hile geçmez.

Gösterme zâhidâ bize tezvîr idüp riyâ

Şanma ki ‘ârif olana mekr ü füsûn geçer

Sürûrî, G 149/4

Sehâbî'ye göre, aşk ehline efsûn tesir etmez:

Ko füsûnı ki eylemez te’sîr

Vâ’izâ ehl-i ‘ışka efsâne

Sehâbî, K 10/5

Zühd ehli efsûn ve efsane ile uğraşırken aşk erbabı ise savaş ve cidal ile uğraşır:

Eshâb-ı zühd bezm-i füsûn u fesânede

Erbâb-ı ‘aşk ‘arsa-i ceng ü cidâlde

Bâkî, G 451/5

Hasmî, sabahlara kadar dua etse sevgiliyi elde edemez. Çünkü zâhidin efsûnuyla başa çıkamaz:

Râm idemem olsam eger tâbe-seher ed’iye-gû

Yek kelime zâhidüñ efsâne vü efsûnı geçer

Hasmî, G 83/6

1.2.3. Efsûn-Rakib

Âşık kendisinden başka, sevgilinin etrafında dolananları rakip olarak görür. Çoğu zaman rakibe hakaretlerde bulunur. Bu hakaretlerin en çok kullanılanı ise köpektir. Necatî Beg'e ait aşağıdaki beyitte rakibin efsûn okuyup âşığa üflediğini görüyoruz:

Nice mahabbet itmeyeyim itlerine kim
Efsûn okuyup üstüme geldiler ürdüler

Necatî Beg, Kt. 34/2

Zâtî, köpeğe teşbih ettiği rakibin kendisine efsûn okuduğunu iddia eder:

Veh veh diyürek Zâtî-i divâneye karşı
Efsûn okuyub üren anuñ kûyı segidür

Zâtî, G 195/7

Bazen rakibe de efsûn yapıldığı olur:

‘Adem-i ‘aql ile dönmiş yine mecnûna raķīb
Ki meger uğramış ol çeşm(i) bir efsûna raķīb

Hikmetî, G 18/1

Nebzî, rakibin yaptığı efsûn ve hileyi tilkinin bile yapmadığını söyler:

H̄āb-ı ħar-güşı virirsın ‘āşıkāna ey raķīb
İtdiğñ mekr ü füsünü daħı rübāh eylemez

Nebzî, G 241/7

Ferdî'ye ait aşağıdaki beyitte âşığın da rakibe efsûn okuyup onu kayıtsız bıraktığını görüyoruz:

Gördüm o perî-peyker ile div raķībi
Efsûn okudum üstene bigāne dolaşdı

Ferdî, G 250/2

1.3. EFSÛN ŞİİR SANATI İLİŞKİSİ

1.3.1. Efsûn-Şairlik

Klasik Türk Edebiyatında şairler sözlerini överken efsûn, sihir vb. kavramlardan yararlanırlar. Necatî Beg, efsûnlu yüzüğün, şairin şairlik kudretinin kendisi gibi ufukları kuşattığını söyleyeceğini düşünür:

Kendi gibi tutar ucdan uca âfâkı niçin
Demeye tab' i Necâtiye füsûnger hâtem

Necatî Beg, K 19/35

Zâtî yazdığı şiiri sihir ve efsûn olarak tarif eder ve görenlerin ona sihirbaz diyeceklerini söyler:

Gözün vaşında bir sihr idüb efsûn okudum ki anı
Görenler didiler şa' ir degül Zâtî cādūdur

Zâtî, G 449/5

Nâilî, şairlerin hayal efsûncusu olduğunu düşünür:

Biz Nâ'iliyâ sözde füsûnkâr-ı hayâliz
Elfâzda peydâ dil-i ma'nâda nihânız

Nâilî G 135/8

Câzib, şiir kabiliyetine efsûn yapıp sevgilinin gonca ağzından gazel söyler:

Söyledim bu gazeli gonca-fem-i dilberden
Câzibâ tab'ıma efsûn ederim keyfime ya

Câzib, G 14/7

1.3.2. Efsûn-Şiir

Sevgilinin gül renkli yanakları üstüne ne zaman şiir okunsa yine dilberin üstüne efsûn okusan derler:

Her kaçan şi' r okusam ol hadd-i gül-gûn üstüne
Dilberin derler okursan yine efsûn üstüne

Necatî Beg, G 548/1

Nisârî, peri yüzlü güzelleri teshir eder. Zira efsûnlu şiiriyle peri yüzlü güzeller ona boyun eğerler:

Nisârî saña râm olmus işitdim ol perî-peyker
Anı teshîr iden eş'âr-ı pür-efsûnuñ olmak var
Nisârî, G 43/5

Nâilî'nin şiiri o kadar efsûnkar olur ki, mana mucizesi gösterenlerin kıskançlıktan dili kekeme olur:

Ne efsûnkâr olur ey Nâ'îlî şî'rin ki lafzından
Zebân-ı reşg-i mu'cizkâr-ı ma'nî elken olmuşdur
Nailî, G 124/5

Câzib, şiirinin efsûnuyla sevgiliyi büyülediğini ve böyle bir tesirin esmada bile bulunmadığını söylemektedir:

Füsûn-ı şî'r ile teshîr ettim bezme cânânı
Bu denlü var mı te'sîr bilmem ey şeyh dahı esmâda
Câzib, G 451/2

Aynî, diğer bir beyitinde şiir kabiliyetinin efsûnunun, hadd-i icaza ulaştığı halde sevgiliye bir gazel beğendiremediğinden yakınır:

Füsûn-ı tab'im erişmişti hadd-i i'câza
O çeşm-i pür-suhana bir gazel beğendiremem
Câzib, G 297/2

1.3.3. Efsûn-Söz

Emrî'ye göre, dudakların birleşip ağzı yok etmesini gören söz, efsûn ile tefrika çıkarıp dudakları bir daha ayırır:

Gördi bir olup iki leb güm iderler dehenûñ
Tefrika saldı füsûn ile araya sühanuñ
Emrî, G 270/1

Bâkî'nin sözü sevgilinin dudağını vafettiğinden dolayı efsûn doludur:

Evsâf-ı la'lüñ ile pür-efsûndur sözüm

K'eyler okınsa çihre-i a'dâyı senderûs

Bâkî, G 212/6

1.3.4. Efsûn-Mana

Şairin şiirlerindeki manalar efsûnludur. Ebûbekir Celalî, gönlünden efsûnlu manalar çıktığını söyler:

Dilden ki çıktı böyle ma'ânî Celâlîyâ

Güyâ ki verdi miyve-i efsûn bizm tağar

Ebubekir Celalî, G 45/5

1.3.5. Efsûn-Kalem

Ahmet Paşa, aşağıdaki müfredinde kendisine gelen nâmenin efsûn okunmuş bir kalemle yazıldığını ve bu nâmeye âşık olunacağını belirtir:

Geldi bir nâme ki efsûn okumuş hâmesine

Cân ü dil âşık olur sûret-i ser-nâmesine

Ahmet Paşa, Müf. 29

Nedim, sihirbaz kaleminin efsûn okuduğunu ve bir anda sayfayı sihir ülkesine çevirdiğini anlatmaktadır:

Safha bir lahzada hârûtsitân oldu yine

Turfa efsûn okudu bu kalem-i câdû-fen

Nedim, K 2/3

1.4. EFSÛNUN ÇEŞİTLİ İŞLEVLERİ

Klasik Türk Şiirinde efsûna çok büyük işlevler yüklenmiştir. Bu telakkilere göre: melek efsûn ile insan olur, güzeller efsûn ile âşıkların aklını alır, yiyecekler üzerine efsûn okumakla bazı emellere ulaşılacağı düşünülür.

1.4.1. Efsun İle İnsan Olma

Hikmetî, melek yüzlü sevgiliyi efsûn ile insan kılığına girmiş bir peri olarak tasavvur eder:

O melek-çehre ki bir nev' ile her ân görünür

Bir perîdür göze efsûn ile insân görünür

Hikmetî, G 66/1

1.4.2. Yiyecek Üstüne Efsun Okuma

Emrî, sevgilinin ayva tüylerini ve çenesini üstüne efsûn okunmuş bir elmaya teşbih eder:

Hatt-ı müşgîn ile ey Emrî zenahdân-ı nigâr

Gûyiyâ bir sîbdür okınmış efsûn üstüne

Emrî, G 440/5

1.4.3. Efsûn İle Akıl Alma

Klasik şiirde âşıkta delilik alametleri görülür. Âşığın aklı sevgili tarafından alınmıştır.

Hikmetî ve Nevizâde Atâyî'ye ait aşağıdaki beyitlerde sevgilinin gözlerinin âşığın aklını efsûn ile aldığı söylenmektedir:

Serümden 'aqlum u dilden qarârüm

Alup efsûn ile ol çesm-i cādū

Hikmetî, G 203/2

Alur füsûn ile 'aqlum nigâh-ı mesti o şûhuñ

Garîb neşve komışdur Hak anuñ 'işvelerinde

Nevî-zâde Atâyî, G 194/5

Sevgili aklını aldığı âşığı peri efsûnuyla zabt eder:

Āh yār itdi beni efsûn-ı perî ile zabt

Ya' ni mecnūnam ki kıldı zülf-i zencîr ile zabt

Racûlî, G 138/1

1.5. EFSÛN-GÜL İLİŞKİSİ

Sürûrî, sevgilinin şarap kadehi üzerine gül efsûnu yaptığını ve kendisinin o şaraptan içmediğinden dolayı kendisini kaybettiğini söyler:

Câm-ı Cem içre meger kim ol gül efsûn eylemiş
Bu Sürûrî içmedin anı yitürdi kendini

Sürûrî, G 453/5

Sevgili güldüğü zaman onun çukurlanan yanağı gümüş kadeh içinedeki gül efsûnunu andırır:

Çukurlandı gülerken yanağın içre ' arak tıldı
Görenler didiler sîmîn kadeh içre gül-efsundur

Zâtî, G 445/4

Beyânî, sevgiliye: "Gül suyuyla gül efsûnu karıştırıp, gül yanaklarını badenin hararetiyle terlet." diye seslenmektedir:

Verd-i ruhsârûñ 'arak-rîz eyle tâb-ı bâdeden
İmtizâc etdür gül-âb-ıla gül-efsûnı begüm

Beyânî, G 548/3

Sevgilinin yanaklarındaki kırmızılık, sevgilinin sabah vakti gül efsûnu çekmesine bağlanır:

Çü gonça subh-dem çek dilberâ câm-ı gül-efsûnı
'İzârûñ gül gül olsun eyle cilve âb u tâb üzre

Beyânî, G 741/3

Ahmed Bâdî, bülbüle teşbih ettiği âşığın sevgiliyi teshir etmek için durmadan efsûn okuduğunu ve bu okuduğunun aksine tesir ettiğini söyler:

Gülüñ teşhîrine tırmaz oğursun hem de ağlarsun
Meger kim ' aksine te'sîr ider evrâduñ ey bülbül

Ahmed Bâdî, G 102/3

Nedim, sevgiliyi gül efsununun terlettiğini ve bundan dolayı elmaya benzeyen gabgabının gülsuyu koktuğunu düşünür:

Seni meger ki gül-efsûn-ı nâz terletmiş
Ki sîb-i gabgabın ey gonca-leb gül-âb kokar

Nedim, G 16/6

1.6. EFSÛN-EFSANE İLİŞKİSİ

Klasik Türk Şiirinde efsûn ile efsane kavramları sık sık bir arada bulunur. Efsûn ile efsane ses benzerliğinden dolayı kelime oyunlarına çok müsaittir. Efsanenin gerçeklik payı çok azdır efsûn da soyut bir kavram olması hasebiyle aynı kaderi paylaşmaktadır.

Sehâbî, aşk ile efsane olup dillere düşer ve efsûn ehlini efsaneye reğabet ettirir:

Oldum Sehâbî gerçi ki efsâne ‘ışk ile
Ehl-i füsûnı mâyil-i efsâne eyledüm

Sehabî, G 279/5

Sevgili şairin efsûn dolu gam kıssasını efsane zannedip dinlemez:

Kıssa-i pür-gussamı gûş eylemez ‘arz eylesem
Ol perî efsâne zann eyler benüm efsûnumı

Sehabî, G 399/3

Hayâlî, sevgilinin dilinden gelenin efsûn ve efsane olduğunu söyler:

Kim zebânından gelen efsûn ile efsânedir
Mü ’min ü küffâr ile hem sohbet ü hem-hânedir.

Hayâlî, Mşr. 1/2

Bülbüllerin efsanesini aşk cahilleri manasız söz zanneder fakat âşıklar için bülbüllerin efsanesi efsûn mesabesinde:

Jaj-hâyî zanneder her nâ-şinâs-ı aşk lîk
Âşıkân efsun bilir efsânesin bülbüllerin

Nedim, G 63/3

Gözler efsûn pazarını efsaneye çevirir:

Gözlerin bâzâr-ı efsûnu fesâne eyledi
Leblerin devrinde düştüler ayağa bâdeler

Hayâlî, G 123/2

2. AZÂİM İLMİ

Azâim Arapça azimet kelimesinin çoğuludur. Kişinin kalbini bir şeye bağlayarak bütün manevi ve ruhi gücüyle ona yönelmesine azimet denir. Bu ilimle ruhları -melek ve cinler- emir altına alma ve maksadına istihdam etmenin mümkün olduğu iddia edilir. Taşköprüzâde ve Kâtip Çelebi başta olmak üzere İslam âlimlerinin çoğu böyle bir tesir meydana getirerek sonuç almanın aklen ve şer 'an câiz olduğu görüşündedir.⁵²

Klasik Türk Edebiyatında şairler sevgiliyi elde etmek için birçok yola başvururlar bu yollardan biri de azâim okumaktır.

Nebzî'ye ait aşağıdaki beyitte, şair sevgiliyi elde etmek için çok azaim okuduğunu fakat bu azaimlerin tesir etmediğini belirtir:

Olmadı bunca 'azâyimlerle rabt-ı kalb-i dost
Ol perîye hayf te 'sîr itmedi teşhîrimiz

Nebzî, G 232/3

Beyânî de azâim okuduğunu fakat melek suretli sevgiliyi bir türlü elde edemediğini belirtir:

Okuram bunca 'azâyim çekerem esmâyı
O perî-zâd-ı melek-sûreti teshîr edemem

Beyânî, G 518/4

Beyânî, aşk azâimi okuyan âşîğa, sevgilinin hırsız gözünden sakınmasını yoksa bir bakışta çarpılacağını söyler:

Çarpılırsın yek nazarda ey 'azîme-h'ân-ı 'aşk
Ol perînüñ çeşm-i düzdîde nigâhından sakın

Beyânî, G 601/4

Nedim, sevgilinin azâyimle elde edilmesinin kolay olmadığını ve tesirli bir nîrencin de meşekkatsiz bulunmadığını ifade eder:

⁵² Taşköprüzâde Ahmed Efendi, age., s. 398., Süleyman Uludağ, "Azaim" md., **DİA**, C.4, TDV Yay., İstanbul 1991, ss. 299-300, s. 299-300.

Âsân değil ol Őûhu azâyimle de teshîr

Te'sîrli nîrenc de bî-renc bulunmaz

Nedim, G 46/6

3. İHFÂ (HAFÂ) İLMİ

Hafa gizli saklı, kapalılık manalarına gelir⁵³. Taşköprüzâde'nin sihrin fûru 'ndan saydığı bu ilim insanın kendisini başkaların gözünden gizlemeyi bildiren ilimdir. Gizlenen kişi diğerlerini görür fakat diğerleri onu görmezler. Hafâ ilminin kendine has dua ve azâimi vardır.⁵⁴

Klasik Türk Şiirinde şairler gizli ilimleri sevgili ile münasebetleri çerçevesinde kullanırlar. İhfâ ilmini şair sevgiliden saklandığını bildirmek için kullanılır. Bu ilim sevgilinin güzellik unsurlarının inceliği için de kullanır.

Şiirlerinde ilimleri ve ilmî tabirleri çokça kullanan Zâtî⁵⁵, ihfa ilmine de yer vermiştir. Bu ilmin varlığı ve halk arasında bilindiğini Zâtî'nin aŐađdaki beyitlerinde kolaylıkla görebilmekteyiz:

‘ İlm-i ihfâ mi bilürsin bilmezin ey ğuşŐa sen

Ben za‘ îfi za‘ f ile gözden nihân itdün yine

Zâtî, G 1242/4

Zâtî, sevgilinin belinin inceliğini ve ağzının küçüklüğünü anlatmak için bunların adeta ihfa ilminde yarıştıklarını söyler:

‘ İlm-i ihfâda belün ađzuñ ile eyledi baĥŐ

Hiç ađzuñ belüne virmedi bir kılcıca vücüd

Zâtî, G 127/2

⁵³ Devellioğlu, age., s. 310; Şemseddin Sâmî, age., s. 585.

⁵⁴ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, age., s. 400.; Süleyman Çaldak, "Taşköprülüzâde'nin Mevzû'âtü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 15, S. 2, ss: 115-146, s. 130.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bk.: Nagehan Eke, Zâtî'nin Şiirlerinde İlim, **Turkish Studies**, Volume 4/2, Ankara 2009, ss. 363-392.

Sevgilinin aşkı Zâtî'ye o denli çektirmiştir ki sanki onu İhfâ ilmiyle halkın gözünden kaybetmiştir:

Meger kim 'ilm-i ihfa öğredübdür Zâtî'ye 'ışkuñ
Anuñçün za'f ile halkun gözinden gaib olmışdur
Zâtî, G 479/5

Sevgilinin ağzı ihfa ilmine malik olduğu için gözden kaybolmuştur:

Eger 'ilm-i ihfâ bilmeyeydi
Nazardan gâ'ib olmazdı dehânı
Zâtî, G 1673/3

Bâkî de sihir ile parlak ay gibi olan sevgilinin gizlendiği söylemektedir:

Sîne çok seyr itdük ey dil var ise ol sîm-ber
Sihir ile koynında kurs-ı mâh-ı tâbân gizlemiş
Bâkî, G 214/4

4. HAVAS İLMİ

Allah'ın isimleri yahut Kur'ân-ı Kerim, Zebur, İncil gibi kitaplardan tertip edilen havasdan bahseden bir ilimdir. Bu ilim nesnelere gizli özelliklerinin keşfi ve tespitine dayanır. Ancak sıkı bir riyazat yapan kimse nesnelere gizli özelliklerini öğrenebilir ve onları kullanabilir.⁵⁶

Klasik Türk Şiirinde şairler Havas ilmini, umumiyetle rakiblerin ve sevgilinin etrafındaki diğer tiplerin kullandığını iddia ederler.

Rakibler sevgiliyi elde etmek için daima havas okurken, âşığın işi ise daima muhabbet ve ihlâstır:

'Avâm okur seni teshîr içün hemîşe havâs
Bu muhlisün işi dâ'im mahabbet ü ihlâs
Bâkî, G 220/1

⁵⁶ Taşkoprüzâde Ahmed Efendi, age., s. 396; İlyas Çelebi, "Havas" md., **DİA**, C. 16, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 517-521, s. 518.

Aynî, virdin havas olmasını sevgilinin dudaklarının canlar için kadeh duası olmasına bağlar:

Cânlara leblerüñ du‘â-yı kadeh

Dillere vird anuñçün oldı havâş

Aynî, G 238/2

Racûlî hakikat ilminin pek az kişi tarafından tahsil edildiğini, insanların havas ve kimya gibi boş ilimler peşinde dolaştığını söyleyerek dönemin ilim anlayışını ve boş ilimler peşinde koşan insanlarını eleştirir:

Ḥaқиқat ‘ilmîni taḥşîl idenler var ise pek az

Kimisi ‘ilm-i kimya taḥşîlinde kimisi ḥavvâş

Racûlî, G 131/5

Efsûn ve havas kelimeleri kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılabilir. Râmî, sevgilinin gözünün, efsûn ile âşıklara boyun eğdirmek için her zaman muhabbet esması çektiğini söyler:

Râm itmek içün dilleri efsûn ile gūyâ

Her demde çeker nergisüñ esmâ-yı muḥabbet

Râmî, G 26/2

Esmanın tesirli olması için riyazet yapmak gerekir. Zâtî, sevgiliyi görmek için esma okur:

Riyâzetler çeküb esmâ oḡursın görmek istersin

Görinmezse saña Zâtî ‘acebdür ol perî-peyker

Zâtî, G 284/5

Vedûd ismi, Allahın esma-yı hüsnasından olup çok şefkatli çok muhabbetli manasına gelmektedir.⁵⁷ Bundan dolayı muhabbet celb etmek için bu isme başvurulur. Beyânî, sevgiliden muhabbet eseri görmediğini ve yâri teshir etmek için Vedûd ismini çektiğini söyler:

⁵⁷ Devellioğlu, age., s. 1143.

Yârdan gördük Beyânî yok mahabbetden nişân

Biz de çekdik ‘âkıbet teshîr için ism-i Vedûd

Beyânî, G 81/5

Beyânî, aşağıdaki beyitte de sevgiliyi teshir etmek için esma çektiğini söyler.
Fakat bu ise sefer ise hû esmasını çeker:

Rûz u şeb dilberi teshîr için esmâ çekerüz

Ârzû-mendüz aña hû-yı tecellâ çekerüz

Beyânî, G 357/1

Esmâ çekmek mefhumunu çokça kullanan Beyânî, görünen manasına gelen Zâhir ismini çekerek sevgiliyi görmek ister:

Ol perî hergiz görünmez çeşme-sâr-ı dîdede

Zâhir ismin çekmek-ile âşikâr olmaz m’ola

Beyânî, G 666/4

Beyânî, birçok esmaya ve efsûna başvurduğu halde bir türlü sevgiliyi teshir edememesine üzülür:

Ol kadar esmâ vü efsûna takayyüd eyledüm

Ol perî-zâd âfeti teshîre imkân olmadı

Beyânî, G 753/2

Pervâne devamlı gizlice Vedûd ismini zikredip, kanadıyla mumun etrafına daire çizermiş:

Periyle dâ’ire çizmiş kenâr-ı şem‘e olup

Hafî müdâvim-i ism-i Vedûd pervâne

Nâ’ilî G 345/2

Var iken vefk u hamâyîl istemez teshîrine

Şîm-i zer-i hubâna şiklet çekme esmâdan yaña

Hafid, G 13/6

5. NİRENCİYÂT (NİRENG, NİRENCÂT) İLMİ

Aslı “nev-reng” olduğu söylenen “neyreng” kelimesinin Arapçalaşmış şekli olan “nirenc”; hile, büyü ve efsûn mânâlarına gelmektedir. Sevgi ve nefret gibi hallerin meydana gelmesi için eski kavimlerden kalan veya rûhânîlerden alınan mânâları anlaşılmayan bir takım rakam ve harfler vasıtasıyla kâinatla insanın bütünleşmesi halinden bahseden ilimdir.⁵⁸

Aynî, aşağıdaki beyitinde nirencât ilminin varlığından haber verir:

Ders-ḥubbı ‘ Aynî rûyuñdan okur
‘ İlm-i nîrencât anuñ bâbıdadur

Aynî, G 160/7

Sevgilinin sihirbaz gözü yaptığı nireng ile âşğın aklını alır:

Göñlümi yüz âl ile ol çihre-i gül-reng alur
‘ Aqlumı ol çeşm-i cādū itdügi nîreng alur

Zâtî, G 281/1

Hayâlî, dilinden bazen sihir bazen de nirencat zuhur ettiğini söyler:

Şöyle gûyâyem ki yanımda cihân asmâtdır
Geh dilimden sihr câri gâh narencâtdır

Hayâlî, Mşr. 3/2

Kavsî, sevgiliyi sihirbaz, onun sözünü ise nireng olarak tarif eder:

Nedür taqşîrüm ey kâfir sözi nîreng özi sâḥir
Bu Kavsi başuña âḥir dolanur mı dolanmaz mı

Kavsî, G 526/7

Nireng yapan sihirbaz sevgili, âşğın gönlünü günde yüz defa yıkar fakat perişan bir şekilde bırakmaz:

Göñlümi ol sâḥir-i ter-dest-i nîreng-âferin
Günde yüz yol yıldı ammâ yaptı virân kıymadı

Kavsî, G 540/5

⁵⁸ Çaldak, agm, s. 129.

Resimde nam salan Mânî, sevgiliyi yüz reng ile tasvir edemez. Sihirbaz bile sevgiliyi nireng ile taklid edemez:

Tasvir idebilmez onı yüz reng ile Mânî

Taklid idebilmez onı nireng ile Sâhir

Kavsî, Trc. 2/5/3

Beyânî, semanın dönüşünün hile, aldatma ve nireng olduğunu söyler:

Sipihrüñ gerdişi mekr ü hiyeldür

Zihî mekr ü zihî nîreng her dem

Beyânî, G 508/8

Sevgilinin gözü gibi işveli bir sihirbaz ve ayva tüyleri gibi bir nirenc nüshası bulunmaz:

Çeşmin gibi bir sâhir-i pür-gunc bulunmaz

Hattın gibi bir nüsha-yı nîrenc bulunmaz

Nedim, G 46/1

Dânîş, irfan ile bir imtiyaz bulunmayacağını bu yüzden isteğine erişmek için hiyel tertip edeceğini söyler:

Eyle tertîb-i hiyel intâc-ı maflûba hemân

Dânîşâ ' irfân ile yoksa bulunmaz imtiyaz

Dânîş, G 248/6

6. DÂİRE (İLM-İ FULKATİRÂT) İLMİ

Uzun bir hat üzerine harfler ve şekiller yani halkalar ve daireler bağlanır. Çizilen hat ve harflerin tesirleri olması umulur.⁵⁹

Necatî Beg'e göre sevgilinin ayva tüyleri sihir ile daire çizer onun beni ise fitne çıkarmakta eşsizdir:

Hatmıdır ol ki çekmeye sihr ile dâire

Ben midir ol ki fitnede bir dâne olmaya

Necatî Beg, G 9/5

⁵⁹ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s. 400.

Sevgiliyi teshir etmek için Hızr duası okunup daire çizilir:

Dâyire çizmiş du‘â-yı Hızr ile tâ hatt-ı yâr

Emriyâ mihr ü meh-i tâbânı teshîr eylemiş

Emrî, G 224/5

Sevgilinin ayva tüyleri yakut yüzüğe daire çizer. Bu ayva tüyleri bir karınca kadar olamazken Süleyman'ın mührüne kasd ederler:

Hattın ki çekti hâtem-i yâkûta dâ‘ ire

Bir mûrdur ki mühr-i Süleymâna kasd eder

Şeyhî, G 44/2

Sürûrî, sevgilinin parlayan yüzünün hâlesinin Nûr sûresi okunup daire çizmekle oluştuğunu söyler:

Hâleden çizmiş du‘â-yı Nûr ile bir dâyre

Çeşmi sihrenden kaçup girür meh-i tâbân aña

Sürurî, G 4/3

Zâtî'nin aşağıdaki beyiti Sürûrî'nin yukardaki beyitinin şerhi gibidir:

Çevresinde görinen hâle degül mâh ol mehi

Dâ‘ire çizmiş du‘â-yı nûr ile teshîr ide

Zâtî, G 1295/2

Sürûrî'yi gören sevgili, onu zikir halkasına girip sûfilik yaptığını düşünür lakin o sevgiliyi teshir etmek için daire çizer:

Halka-i zikre girüp şûfîlenür şanma beni

Bağlaram teshîr için ey şehriyârum dâ‘ire

Sürurî, G 379/6

Sevgilinin ayva tüyleri daire çizip efsûn okur:

Yüzine her dîv el şunmağ için şehir ile

Okiyup efsûn çizer hatt-ı nigârum dâ‘ire

Sürûrî, G 379/5

Klasik Türk Şiirinde zâhid tipi şairler tarafından sürekli yerilir. Zâtî, sûfinin zikir halkasında raks ediyor görünmesine bakılmamasını ister. Zira sûfi, dâire içine girip sevgiliyi teshir eder:

Halka-i zikr içre sofî raqş eyler sanmañuz
Ol perîyi dâ'ire içre girüb teshir ider

Zâtî, G 222/3

Aynı şair, sevgiliyi defalarca çağırdığını fakat sevgilinin bu daveti kabul etmeyip daireye uğramadığını söyler:

Oğduğ bir nice kez uğramadı dâ'ireye
Ol perî veh ki kavul eylemedi da' vetümüz

Zâtî, G 504/4

Yine aynı şair, çizdiği daireye sevgilinin girip onunla dost olmasını istemektedir:

Beñzümüz derd ile sâz itmese ol rûh-efzâ
Uğrasa dâ'ireye 'âşıka dem-sâz olsa

Zâtî, G 1394/5

7. DAVET (DA'VETİ'L-KEVÂKİB) İLMİ

Meleklerin, cinlerin, gezegenlerin, ruhaniyetinin çağrılarak büyü yapılan ilimdir. Davet etmek isteyen, yani ruhları melekleri ve cinleri çağırıp onları emri altına alıp bütün isteklerini gerçekleştirmek isteyen bütün ruhları tanımalı ve davet ilminde maharetli olmalıdır.⁶⁰

Aynî, sevgiliyi teshir etmek için cin askerini davet edip onları adeta seferber eder:

Sen inse cân olan şehi teshir itmege
Cin leşgerini da' vet idüben sipâh idem

Aynî, G 319/2

Şeyhî, sevgilinin onu bir defa saracağını bilse yüz davet okur:

⁶⁰ Fatma Büyükkaracı, **Firevsi-i Taviil and His Davet-nâme**, Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Harvard 1995, s. 64.

Levhinde sînesinin yüz da' vet okuyaydım

Heykel yerine bir kez kılsa kolun hamâyıl

Şeyhî, G 110/2

Sürurî, ayrılık gecesini gözünün sevgiliyi teshir etmek için yere yıldız yağdıracağını iddia eder:

Yire encüm yağdurur çeşmüm firâkuñ gicesi

Kılmağ için ey kamer-ruhsâr teshirüñ senüñ

Sürurî, G 256/3

Zâtî, sevgilinin onun davetini kabul ettiği takdirde dokuz dairenin devr etmek için emrinde hazır olduğunu söyler:

Devr ider kütüb-ı murâdı üstine nüh dâ'ire

Ol perî-peyker kabûl eylerse Zâtî da' vetin

Zâtî, G 1058/5

Yine aynı şair, sevgiliyi şiir ile meclise davet ettiğini zira kendisinin her zaman sihir ile ayı yere indirdiğini iddia eder.

Oğıduğ şi'r ile geldi bu gice bezme o mâh

Biz yire indürürüz sihr ile mâhı her gâh

Zâtî, G 1265/2

Ebubekir Celâlî, mağribinin davet için daire çizdiğini belirtir:

Mağribi kim çevirir da' vet için dâ'ireler

Döner ol dâ'ire-i gerdâna perîşân perçem

Ebubekir Celâlî, G 73/10

Nâşid, perileri davet etmek için buhur gerektiğinden dolayı udun aceleyle yandığını söyler:

Da' vet-i cins-i perîde çünkü lâzımdur buhur

Anın için yanmağa böyle şitâbân oldu 'ūd

Nâşid, G 12/2

Rezmî'nin kendisiyle gam evinde, hal diliyle sevgiliyi davet eden, lale ve nergisleri vardır:

Benümle hem-zebân ğam-hānede da' vātun itmekde

Lisān-ı hāl ile lâle vü nergislerüm vardur

Rezmî, K 5/40

Yine aynı şair, sevgiliyi çokça davet ettiklerini lakin eğer kendi lütf edip çıkıp gelirse izzet eyleyeceklerini söyler:

O şūhı niçeye dek gönül da' vet eylerüz

Kendü gelürse lu'f idüp ol ' izzet eylerüz

Rezmî, G 209/1

Ahmed Bâdî aşağıdaki beyitinde, peri yüzlü sevgilinin kendisine davetsiz geleceğini, zira sevgilinin, aşığın güzelliğinin dairesine çarpıldığını bildiğini söyler:

Bildi çün dā 'ire-i hüsne çarpıldığımı

O perî-rū baña elbette gelür da' vetsiz

Ahmed Badî, G 64/4

Yine aynı şair, gönlünün, ayva tüyelerinin dairesine giridiğini ve sevgiliyi davet ettiğini, sevgilinin ise davete icabet ettiğini belirtir:

Çıkamaz gönlüm anuñ dā 'ire-i ha'ıtuñdan

O perî da' vetime kıldı icâbet bu gice

Ahmed Bâdî, G 125/4

III. BÖLÜM

TILSIM (TILISIM,TILISM) İLMİ

TILSIM

Tılsım sözlükte esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, çare, tedbir, sihir, büyü manalarına gelmektedir.⁶¹ Taşköprüzâde kelimenin manasının tersten yazılışı olan musallat olduğunu nakletmektedir.⁶² İlimler hakkında eser yazan âlimler tılsımı da müstakil bir ilim olarak ele almışlardır. Bu ilim semavi unsurlardan birinin yardımıyla olur.⁶³ Tılsım objeleri gömlek şeklinde giyildiği, hamail şeklinde taşındığı gibi üçgen, dörtgen, çokgen ya da yuvarlak biçimlerde yapılan cetvel veya muska olarak mahfazalar içinde çanta ve cüzdanlarda taşınır.⁶⁴

Tılsımın menşei insanların bazı hayvanları gereğinden fazla yücelterek bu hayvanlara tapmaya kadar gitmeleri ve o hayvanı veya nesneyi gerektiği gibi tazim için onun şekillerini taşlara kazımalarına dayanmaktadır. Savaşlara katıldıklarında hayvanlara ve nesnelere ait şekilleri tulgalarına kazırlardı. Tılsımlardan iki tesir beklenirdi; tılsımı taşıyanı korumak ve karşısındaki perişan etmek.⁶⁵

Ayrıca yere gömülen paraları kimse almasın diye bazı dualar okuyup, bu suretle tılsım yaparlardı. Her definenin bir tılsımı bulunduğu, o tılsım elde edilmedikçe oraya yaklaşanlara yılan vesaire gibi korkunç şeylerin görünüp kaçıracağına inanırlardı.⁶⁶

Vefk, cedvel, hamail, heykel, hırz, muska, ta'viz, bâzûbend, sipend (üzerlik tohumu) tılsım araçlarındandır.

Tılsım Klasik Türk Şiirinde sevgilinin tasviri, sevgili çerçevesinde oluşturulan benzetmeler ve mazmunlarda kullanılır.

Dünya, sevgilinin güzellik hazinesini korumak için onun kılıç kirpiklerini tılsımlı bir ejderhaya dönüştürerek gözcü kılmıştır:

⁶¹ Develioğlu, age.,s. 1108.

⁶² Taşköprüzâde Ahmed Efendi, age., s. 365.

⁶³ İbn-i Haldun, age., s. 898.

⁶⁴ İlyas Çelebi, "Tılsım" md., **DİA**, C.41, TDV Yay., İstanbul 2012, ss. 91-94, s. 91-92.

⁶⁵ **Tılsım Nedir Ne Tesir Yapar?**, İkbal Kütüphanesi, İstanbul [t.y.], s. 2.

⁶⁶ Abdülbâki Gölpinarlı, **Nedim Divanı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1951, s. 462.

Genc-i diyârına ne tılsım etti rûzigâr

Kim tigin ejdehâsı ona pâs-bân imiş

Ahmet Paşa, K 26/12

Sevgilinin yanağının hazinesine kimse el süremez, zira onun bekçileri tılsımlı ejderhalardır:

Genc-i ruhuna kim el suna kim

Bekçilerin ejdehâdır ey dost

Ahmet Paşa, G 19/5

Ahmet Paşa, sevgilinin misk ve anberden olan ayva tüyelerinin, veffâk dudağın kadehine, ondan içildikçe eksilmemesi için, bir tılsım yaptığını söyler:

Müşg ü anberden hatın veffâkı lâ'lin câmına

Bir tılsım etmiş ki nûş ettikçe noxsân olmasın

Ahmet Paşa, G 251/9

Aynî, beytûlmale aslan tılsımı yapıldığını bu yüzden birçok kimsenin beytûlmale Firavun hazinelerini bağışladığını söyler:

Ṭılsım-ı şîr oldı beyt-i mâlî

Bağışlar niçesi genc-i firâvân

Aynî, K 21/35

Yine aynı şair, sevgiliye ağzında hazine olduğunu söylediğini sevgilinin ise can tılsımının da onda olduğu söylediğini anlatır:

Didüm ağzuñda pinhân genc her dil

Didi cânuñ ṭılsım anda hürmûz

Aynî, G 198/2

Sevgilinin ejderha şeklindeki zülüfleri Belînas⁶⁷ ilmi ile tılsıma dönüşür:

⁶⁷ Belinâs Hakîm, Araplar arasında tılsım sahibi olarak meşhurdur. Ayrıntılı bilgi için bk.: Şemsettin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 1534.

‘İlm-i belînâs ile ejder-i zülfi tılısm
Mûy-ı fitîli yüzi gencile erķam Şafer

Aynî, G 184/3

Tılısımla meşhur olan Belînâs bile hazinenin ağzını açamaz. Çünkü onun tılısmı kapalı bir sırdır:

Dehân-ı gencin açmadı belînâs
Tılısmı sırrı muğlağdur bozulmaz

Aynî, G 207/3

Sevgilinin ağzının hazinesi kapalıdır onu her gönül açamaz. Zira Belînâs olmayan tılısmın sırrını bilemez:

Dehânuñ kenzi muğlağdur anı her dil ne fekk itsün
Belînâs olmayan bilmez tılısm içinde mermûzı

Aynî, G 475/6

Emrî, yaralı canın tılısımla teninde durduğunu anlatır:

Elif ü na‘l degül sînede saf saf görinen
Emriyâ tende tılısm ile turur cân-ı figâr

Emrî, G 129/5

Sevgilinin ayva tüyleri gümüş levha üzerine, güzelliğinin hazinesinde tılısm olan iki ejderha için, Hızr duasını yazar:

Levh-i sîm üzre hatuñ Hızr du‘âsın yazmış
Genc-i hüsnünde tılısm olan iki ejder için

Emrî, G 416/2

Emrî'nin gözü üzüm tanesini tılısm yaptığı için gözünün kadehleri devamlı şarap dolar:

Sanma merdüm hâlî dâne-i ‘ineb itmiş tılısm
Pür-şarâb olur müdâm andan gözüm sâgarları

Emrî, G 571/5

Tılsım kimi zaman hakikat ve sır manalarında da kullanılmıştır. Zâtî, ilim hazinesi açılmadan tılsımın anlaşılmayacağına inanır:

Fehm itmege kaçd eyler iseñ ger bu tılsımı

Gencîne-i ‘ilm açıvere Bârî Te‘âlâ

Zâtî, G 1/3

Zâtî, tılsımın görülmesini, yaratana yarattıklarından nazar edilmesini ister:

Yabana bakma şâni‘a şun‘ından it nazar

Gör bu tılsımı özge temâşâ degül misin

Zâtî, G 1005/2

Hikmetî, sevgiliyi korumak için gönül hazinesinde, ejderha yerine sevgilinin zülfünün hayalinin gezdiğini iddia eder:

Genc-i dilde hayâl-i zülfî gezer

Hıfz-ı mihr için ejdehâ yerine

Hikmetî, G 213/4

Nev‘î-zâde Atâyî’nin sefere giden II. Osman için yazdığı kasidesinden aldığımız aşağıdaki beyitinde şair, ordunun dönerek vuran toplarla kuşatıldığını bundan dolayı bir başka tılsım olduğunu söylemektedir:

İtdi orduyu ihâta top-ı gerdûn-kûblar

Hak bu kim özge tılsım oldı o genc-i pür-kıbâb

Nev‘î-zâde Atâyî, K 2/17

Yine aynı şair, memduhu İskender Paşayı himmetler hazinesinin tılsımı olarak görür:

Tılsım-ı genc-i himem nakd-i Bîjen ü Rüstem

Vezîr-i Şâh Süleymân cenâb-ı İskender

Nev‘î-zâde Atâyî, K 15/8

Su dolu hendekler, sanki kıvılcım yağdıran topu korumak için bir hazine tılsımı olur:

Tılısm-ı genc idi gûyâ ki handek-i pür-âb

Öñince top-ı şerer-bârı hıfz için ejder

Nev'î-zâde Atâyî, K 15/44

Sultan Murad'ın tahta çıkması münasebetiyle yazılan bir kasideden aldığımız aşağıdaki beyitte şair, Sultan'ın himmetlerinin Cem'in tılsımlar hazinesinin anahtarını kırdığını söylemektedir:

Himemi genc-i tılısmât-ı Cem'e kufl-şiken

Kalemi mahzen-i pür-gevher-i fazla ıklîd

Nev'î-zâde Atâyî, K 19/32

Sürûrî, sevgilinin peçesini kaldırıp yanaklarını öpünce sanki tılsım altında gizli bir hazine bulur:

Yüzünden bürka'-i zülfin götürdüm ruhlara öpdüm

Tılısm altında gizli sanasın genc-i nihân buldum

Sürûrî, G 183/4

Nedim, memduhunu milletler ve ülkelerin tılsımı yani koruyucusu diye metheder:

Tılısm-ı mülk ü milel hırz-ı cân-ı heft iklim

Penâh-ı devlet ü ikbâl âsaf-ı ekrem

Nedim, K 24/11

Ebubekir Celâlî, kalemin bu iki mısrayı yazarak tılsımlı bir kapı gibi, gidilmemiş bir yol açtığını söyleyerek, kendi şiirinin özgünlüğünü ve üstünlüğünü anlatmaktadır:

Ey Celâlî bu iki mışra'ı tahtır eyleyüp

Hâme bir nâ refte-râ açdı mutalsam der gibi

Ebubekir Celâlî, K 60/14

Esrar Dede, şairlik tabiatı için çok kıymetli gevher basan hazinenin kendisi olduğunu söylemektedir. Şair, şiirinin her mısrasının feyiz tılsımı olduğunu iddia etmektedir. İrfan kıymeti ile hazinesini dolduran kişinin sanki çektiği her ahda gayb tılsımını açtığını dile getirir:

Bir tılsım-ı feyzdür Esrâr her bir mışra‘ım
Gevher-i vâlâ-bahâ-yı tab‘ için maḥzen biziz

Esrar Dede, G 106/8

Gûyiyâ her âhda fetḥ-i tılsım-ı ğayb eder
Dolduran naḳdîne-i ‘irfân ile gencînesin

Esrâr Dede, G 191/3

İki dünyanın yüce tılsımı gönül hazinesidir. Âşığın yanında bu dünyanın kadri kenef kadar yoktur:

Genc-i dildür dü-cihānuñ bir tılsım-ı a‘ zami
Nezd-i ‘âşığda bu dünyâ ḳadri yoḳ mişl-i kenef

Aşkî, G 315/12

1. MUHABBET TILSIMI

Ebûbekir Celalî, sevgilinin güzelliğinin muhabbet tılsımı, kirpik ve kaşlarının ise sihir ve muhabbet efsûnu olduğunu söyler:

Cemâl-i nâzenînân tılsım-ı mihr ü muḥabbetdir
Degil müjgân ü ebrû sıḫr ü efsûn-ı meveddetdir

Ebubekir Celalî, G 43/1

2. TILSIM-KILIÇ İLİŞKİSİ

Râmî, Hâfız Ahmet Paşa'nın vezareti için yazdığı tarih kasidesinde memduhunu överken, onun kılıcının zafer hazinelerinin tılsımı olduğunu söyler:

Tılışım-ı künûz-ı zafer oldu tîği
Açıldı aña bâb-ı fetḥ ü sa‘ âdet

Râmî, Trh. 2/10

Nev'î-zâde Atâyî, Kapudan Cafer Paşa'ya yazdığı kasidede, Paşa'nın, mülkünün hazinesine kılıcını tılsım yaptığını söylerek memduhunu över:

Dahme-i mülketine tîg tılısm itmişdür
İki koldan kılıcı vaz‘ idene erbâb-ı gazâ

Nev'î-zâde Atâyî, K 22/31

3. TILSIM-SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI İLİŞKİSİ

3.1. Tılsım-Saç

Seher vakti sevgilinin ejderha gibi saçlarının tılsımı kırılrsa, akik kilit ile gizli hazine görünür:

Tılsım-ı ejder-i zülfüñ sabâ şikest itse

‘Akîk kufl ile gencîne-i nihân görünür

Emrî, G179/4

Sevgilinin güzelliği bir hazinedir, onun bekçisi ise ejderha şekline girmiş tılsımlı saçlarıdır:

Kim ki tolaşsa aña bir bend ile miskin ider

Zülfüne kaç baş ile olur muqâbil ejdeha

Zâtî, G 8/2

Güzellik hazinesi tılsımlıdır. Klasik Türk Şiirinde şairler sık sık buna işaret ederler:

Nedür ey zülf-i siyeh sende bu şu‘ bânî zülûf

Genc-i hüsnünde muţalsamsuñ ol mekkâre

Hafid, G 231/2

Hafid, sevgiliye çok parlak güzelliğinin hazinesinde, ejderha şeklindeki saçlarının tılsımlı olduğunu söyler:

Efendim genc-i hüsn-i enveründe

Muţaşam mı nedür ol zülf-i şu‘ bân

Hafid, G 176/5

Nebzî de sevgilinin saçlarının, güzellik hazinesini koruyan tılsımlı bir ejderha olduğu fikrindedir:

Bir ejderdir saçñ kim genc-i hüsnünde tılsım olmuş

Yüzüñ t̄a s̄indir ol ebrûlar anda iki bism olmuş

Nebzî, G 252/1

Dilberin gzelik hazinesini korumak için, salar yılan; gamzeler haer; kirpikler ok, kaşlar ise yay görevi üstlenir:

Ėamzeler haer imiş mjgn tr ebr kemn
Dil-bern gencne-i Ėsnnde zlf mr imiş
Nebz, G 260/3

Rezm, sevgilinin saçlarını hazinenin önünde kıvrılıp yatan tsımlı iki yılanla teşbih eder:

Grsen ol zülf-i girih-gri bkilmiş yatıyor
O nazarla gr anı gencde mualsım iki mr
Rezm, K 8/13

Sevgilinin güzellik hazinesini koruyanların iki ejderha mı yoksa miskli salar mı olduğu ayırtedilmiyor:

Baş atub birbirine Ėıfzında genc-i Ėsnnn
Ol iki ejder mi bilmem müşg-i gslar mıdur
Sutr, G 121/3

Ahmed Bd, aşağıdaki beyitinde gönül hazinesine sevgilinin saçlarının yılanlarının tsım olduğunu söyler:

şeh genc-i dile mrn-ı zülfün kim mualsımdur
Saa odan ber ol genc-i pr-gevher msellemdr
Ahmed Bd, G 30/1

Yine aynı şair, sevgilinin yüzünü velilik hazinesi, yılan şeklindeki saçlarını ise hazinenin tsımı olarak tahayl eder:

Mr-ı gs-yı siyeh-krun tsım olmiş aa
Bir müdevver maħzen-i kenz-i velyetdr yüzün
Ahmed Bd, G 85/7

3.2. Tılsım-Kâkül

Pertev, sevgilinin sinesine gizli hazine dendiğini, bunun kâkülün tılsımı bozulunca ortaya çıktığını söyler:

Âşikâr oldu bozuldukda tılsım-ı kâkül
Sîneñe genc-i nihân dirler idi gerçek imiş

Pertev, G 260/3

Ahmed Bâdî'ye göre, âşık sevgilinin kâküllerini kalbinin hazinesine tılsım olarak ittihaz etmiştir:

Anı gencine-i kalbüme tılsım ittiḥâz itdüm
Şalınsun deste-i kâküllerüñ yârâne mârâne

Ahmed Bâdî, G 149/2

Zekî de birçok şair gibi sevgilinin güzelliğini bir hazine olarak ele almış ve bu hazinenin bekçilerinin de yılan şeklindeki kâküller olduğunu söylemiş:

Genc-i ḥüsni ḥıfz için mâr eylemiş kâküllerin
Gör ki mârîstân-ı dil-ârâya düşdi gönümüz

Zekî, G 77/4

Emrî, kendi şahsında âşıkları uyararak şu öğütlerde bulunur: "Eğer sevgiliye kavuşursan ondan sakın, çünkü sevgilinin gamzeleri tılsımlı bir kılıç, kâkülleri ise bin başlı bir yilandır":

Visâli gencine tâlibseñ Emrî key sakın andan
Tılsım-ı tıgdür ol gamze biñ başlu yılan kâkül

Emrî, G 309/5

Sürûrî, sevgilinin alını üzerindeki şeyin kâkül mü yoksa hoş kokulu sümbül mü yahut gizli hazineyi koruyan siyah bir yılan mı olduğunu bir türlü çözememektedir:

Cebni üzre ol kâkül midir yâ sümbül-i hoş-bû
Yâḥut mâr-ı siyehdir ḥıfz için ol genc-i pinhânı

Sürûrî, G 260/4

Emrî, sevgilinin kâküllerinin güzellik hazinesine yılan tılsımı olduğunu fakat o tılsımın kılıç duasıyla bozulduğunu söyler:

Tılsım-ı mâr idi kâkül cemâli gencine
Du‘â-yı seyf ile bozıldı ol tılsım ey yâr

Emrî, G 177/2

3.3. Tılsım-Gamze

Nev‘î-zâde Atâyî, âşığa boşuna vuslat tılsımını okumamasını söyler. Zira kan dökücü gamze bin kılıç gibidir:

Okuma feth tılsım-ı vuslatı hîç
Biñ kılıcdur o gamze-i hûn-hâr

Nev‘î-zâde Atâyî, G 81/2

3.4. Tılsım-Güzellik

Güzellik hazinesinin tılsımı öyle bir tılsımdır ki bu tılsımdan dolayı sevgilinin saçının her teli ejderha görünür:

Genc-i hüsnün tılsımını gör kim
Her kılı zülfün ejdehâ görünür

Necatî Beg, G 96/2

Hayâlî, kaşların sevgilinin güzellik hazinesinin üstüne tılsımla konduğunu ve bu yüzden o kaşlara kılıç dediğini söyler:

Genc-i cemâlin üstüne konmuş tılsım ile
Be vechden dedim ol iki ebruvâna tîğ

Hayâlî, K 6/9

Sevgilinin tılsımlı güzellik hazinesinde şehmar kıvrım kıvrım olup yatar:

Muñalsam genc-i hüsnünde yatur şehmâr piç-â-piç
Kusatmış rüyını ol turra-i tarrâr piç-â-piç

Hafid, G 33/1

Kaşlara dikkatle bakan kişi onların güzellik tılsımına bir murabba vefk olduğunu anlar:

Tılsım-ı hüsne bir vefk-ı murabba^ç olduğun añlar

Uçar ebrûya dikkatle eden nezzâre bir kerre

Dâniş, G 527/2

Nebzî, sevgilinin güzelliğini bir hazineye onun miskli kâküllerini ise ejderhaya teşbih eder:

Genç imiş hüsniñ o genç üzre tılsım imiş meger

Kâkülün ey müşk-müyüm görünür ejder baña

Nebzî, G 105/4

Zekî'ye göre, sevgilinin kâkülü güzelliğini koruyan tılsımlı bir ejderhadır:

Hâtem-i hüsniñ tılsım-ı^ç azamı

Ejder-i şâhib-kırândur kâkülün

Zekî, G 98/4

4. TILSIM-HAZİNE İLİŞKİSİ

Ebubekir Celalî'nin Mısır'ın fethi için kurulan donanma için yazdığı kasidesinden aldığımız aşağıdaki beyitte şair, donanmayı tılsımlı hazinenin kapısında duran bir ejderhaya teşbih eder:

O kaşr-ı hûb öñinde şirdür zer simyâ ejder

Tururlar hıfz için gūyâ der-i genc-i muṭalsamda

Ebubekir Celalî, K 24/25

Esrâr Dede, her harabe köşesinde bir tılsımlı hazine bulunduğunu, kendi gönlünün de harebe olduğunu söyler:

Her künc-i harâbâtda bir genc-i muṭalsam var

Bu sîne-i pür-şûrum vîrâne midir bilmem

Esrâr Dede, G 170/5

Yukardaki beyitlerde de birçok şairin, sevgilinin güzelliğini hazineye teşbih ettiğini müşahede ettik. Nebzî de bu teşbihi yapıp sevgilinin güzelliğinin hazinesinde kanlı gamzelerin tılsım olduğunu anlatır:

Genc-i h̄üsnüñde o h̄ünî ğamzeler olup tılsım
Şîrdir kim mār-ı zülfüñden elinde var tîĝ

Nebzî, G 279/4

Hasmî, Seyyid Muhammed Ağa'nın oğlunun doğumu münasebetiyle yazdığı şiirinde Cenab-ı Allah'ın gömülü hazinenin tılsımını Muhammed Ağa'nın elinde açtığını söyler:

Küşâd itdi cenâb-ı hayy u kayyûm
Eliñde tılsımın genc-i defîñüñ

Hasmî, Trh. 11/5

4.1. Tılsım- Ejderha (Ejdehâ, Ejder)

Klasik Türk Şiirinde sevgilinin güzelliği umumiyetle hazineye teşbih edilir. Bu hazine tılsımla muhafaza edilir. Bu hazinenin tılsımı ise çoğu zaman ya bin başlı yılanıdır ya da ejderhadır. Devlet adamlarına yazılan kasidelerde ise memduhun hazinesinin tılsımlı olduğu anlatılır.

Şehdî, Râmî Mehmet Paşa için yazdığı kasidesinde, Râmî'ye en büyük tılsımın mühür olduğunu, hazinesine ejderhaların bekçilik yaptığını söyler:

Nice mühr olmuş anuñ tılsım-ı a' zam
Genc-i şâhâne nigeñbân-ı müñib-ejderhâ

Şehdî, K 28/6

Asaf-ı azam olarak gördüğü Ali Paşa için yazdığı kasidede şair, onun dünyayı koruyan parlak tuğrasını, hazineyi bekleyen kıvrım kıvrım ejderhaya teşbih eder:

Nice mihr olmuş ol tuğra-yı ğarrâ-yı cihânbânı
Muñalsam genc-i şâhâne üzre piç-â-piç ejderhâ

Şehdî, K 80/6

Şehdî, Ceyhun ırmağının ejderha ağzından akmasının şaşılacak bir şey olduğunu, hazinenin ve suyun tılsımının her tarafa gözcü olduğunu söyler:

‘ Acebdir ejder ağzından akmış cūy-ı Ceyhūnī
 Tılsım-ı genc ü ābı sū-be-sū olmuş nigejbānı
 Şehdî, K 93/13

Su hazinesinin tılsımı bir ejder olmuştur:

Olur lūle-feşān her lūle-i fevvāresi anıñ
 Tılsım-ı genc-ābı oldu bir ejder-i nigejbānı
 Şehdî, K 97/36

4.2. Tılsım-Yılan

Klasik Türk Şiirinde hazinelerin umumiyetle tılsımlı bir yılan veyahut tılsımlı bir ejderha tarafından korunduğu inancı işlenir.

Hüdâyî-i Kadim, aşk üstadının aşk hazinesini yani gönlünü yılan tılsımlarıyla koruduğunu söyler:

S̄inede şanmañ elifler genc-i ‘ aşkı hıfz için
 Mārlardur kim tılsım itmiş durur üstādı ‘ aşk
 Hüdâyî-i Kadim, G 88/2

Hafid, büklüm büklüm halkalanan saçları güzellik hazinesinde tılsımlı bir yılanı teşbih eder:

Ç̄in-der-ç̄in olup halkalanan şanma zülüfdür
 Genc̄ine-i hüsnünde muṭalsamdur o şu‘bān
 Hafid, G 197/3

Sevgilinin yılanı benzeyen alınına dökülen saçları, zinet hazinesinin tılsımı olup alın hazinesini korur:

Tılsım-ı genc-i tecemmül ṭurre-i şu‘bānıdır
 Fetḥe fırsat virmedi genc̄ine-i pişānına
 Hasmî, G 321/2

Esrâr Dede, sevgilinin saçlarını, bakışlarının yılanının tılsımı; gamzesini ise bir gözcü olarak tasavvur eder:

Zülfü egerçi mâr-ı tılsım-ı nigâhdır

Ûod bir tarafda ğamzesi de dîde-bân olur

Esrâr Dede, G 50/4

Pertev, perçemden hazinesi üstüne yılan tılsımı yaptığını söyler:

Her târ-ı perçemüm ruhuma târ-mâr idüp

İtdüm tılsımı mâr ile gencînem üstüne

Pertev, G 454/2

5. TILSIM ARAÇLARI

5.1. Hamâil (Hamâyil)

Hamâil, tılsım, muska manalarına gelmektedir. Hamâiller üçgen şeklinde meşinden, tenekeden, gümüş ve altından yapıldıkları gibi dörtgen veya kalp şeklinde de yapılanları da vardır. Hamaillerin içinde çeşitli dualar, resimler veya işaretler bulunur.⁶⁸

Fâkih, sevgilinin kötü gözden sakınmak için zülfünü hamâil yapıp boynuna bağladığını söyler:

Dîde-i bedden ider nîk hâzer kim çep ü rast

Boynına heykel-i zülfin hamâi 'il bağlar

Fakîh, G 17/4

Ahmet Paşa kollarını hamâil gibi sevgilinin boynuna asıp onu kötü gözden ve kötü dilden korumak ister:

Hamâyil gibi boynuna kolun kıl Ahmed'in heykel

Ki saklaya seni Bâri yavuz gözden yavuz dilden

Ahmet Paşa, G 231/9

Aynî, kulun hakiki hamâilinin gümüş tenli sevgili olduğunu söylemektedir:

⁶⁸ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.1, MEB, İstanbul 1983, s. 716; Şemsettin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, s. 558.

Ḳuluñ ḥamâyıl-ı ḥaḳḳı nigâr-ı sîmîn-ten

Di ḥırz-ı kerden-i cânı ne âyet eyleyelüm

Aynî, G 345/6

Necatî Beg, Şehzade Mahmut için yazdığı mersiyyede feleğin Şehzade'yi Husrev gibi bir sultan yapmak üzere hamâil kılıcı üzerine and içtiğini söylemektedir:

And içmiş idi çarh hamâyil kılıcına

Kim şah edeydi Husrev-i sâhib-kırân gibi

Necatî Beg, Mersiye-i Şehzade Mahmud/4/5

Hamâiller gümüş kaplı da olabilmektedir. Emrî, aşağıdaki beyitinde gözünün gönlüne gümüş kaplı bir hamâil olduğunu anlatmaktadır:

Mahabbet tıflına çeşmüm gümüş kaplu hamâyildür

Hayâl-i zülf ü gîsû-yı nigâr anda heyâkildür

Emrî, Mk. 149/1

Sürûrî, eğer sevgilinin kolları kendisine hamâyil olsaydı dev şeklindeki rakipten kalbine korku gelmeyeceğini söyler:

Raḳîb-i dîv-sîretinden dile olmaz idi ḳorḳu

Eger boynumda olsa ḳollaruñ cânâ ḥamâyıllar

Sürûrî, G 156/3

Klasik Türk Edebiyatı şairleri yukardaki beyitlerde de olduğu gibi sevgilinin kollarını sıkça hamayile teşbih etmişlerdir. Zâtî'ye ait aşağıdaki beyitte şair nüshalar yazdırıp, hamayil yapmaya gerek olmadığını çünkü sevgilinin, zaten kollarını onun boynuna hamâyil gibi doladığını belirtir:

Nuşhalar yazdurub ey dost ḥamâyil nidem ah

Ṭolayub boynuña ḳolın seni pehlûya çeker

Zâtî, G 427/4

Zâtî, rakibin sevgiliyi hamâyil gibi koynuna aldığını bundan dolayı sevgiliye olan raġbetin azaldığını belirtir:

oynında götürürdü amyil gibi mdm
B-rağbet oldu veh ki bizüm serv--llemz

Zt, G 547/7

Bk'nin aşağıdaki beyitinden hamayilin ba üstünde de taındıını anlıyoruz. Bk, sevgilinin da gibi derdini hamyil gibi ba üstünde taımasını istediği takdirde canla bala taıyacaını belirtir:

Ham'il gibi d'im dg-1 derdüm 'ık-1 b-dil
Kosun ba üstine dirse n'ola va'llhi cn üzre

Bk, K 8/4

Hamayil çeşitli mürekkeplerle yazıldığı gibi misk ile de yazılır. Bk'nin bir kasidesinden aldığımız beyitte şair snbln halka boyun edirmek için misk ile hamyil yazdırıp boynuna taktıını tasavvur eder:

Yazdurup mg ile boynına ham'il takdı
Kendye itmek içün halkı musahhar sünbül

Bk, K 24/5

Sevgilinin kılıç gibi kirpikleriyle ıın gönlünde açtığı yara hamyil için bir ba olmuştur:

Degül dg-1 siyehler nshalardur hrz-1 cn içün
Nin-1 darb-1 tgun snede bend-i ham'ildr

Bk, G 89/4

Sevgilinin annesi onu kötü bakılardan sakındııdan boynuna hamyil takar:

Takinur göz degmesn diyü ham'il boynına
Sakinur yavuz nazardan n'eylesün anacugı

Bk, G 534/3

Rm'ye göre sevgilinin güzel boyu hamyil gibidir:

Ser vire t kim bir tze i' r
Nal-i bed' ekl-i am'il

Rm, K 8/25

Şarap satan saneme benzeyen sevgili elinde şarap kadehi ve sırtında hamâyil ile çemene yönelir:

Eyledi ‘azm-i çemen ol şanem-i bade-fürüş
Câm-ı mül elde vü zünnâr-ı hamâi’ il ber-düş
Râmî, G 136/1

Beyânî, güzel delikanlının düşmanın göz değmesini def etmek için kılıcını hamâyil gibi takındığını söyler:

Def için ‘ayn-ı kemâl-i nazar-ı a‘dâyı
Şeh-levendüm takınur tîğî hamâyil-vârî
Beyânî, G 834/2

Hamayilin insanı koruyucu vasfı olduğuna inanılır. Şehdî de aşağıdaki beyitinde hamâyilin âşığı koruduğunu hamâyil sebebiyle âşığın hilekâr cadının elinden kurtulduğunu ifade eder:

Anı itmişdi vikâye o hamâil yoğsa
Neler eylerdi aña cādu-yı ezrāk mekkār
Şehdî, K 16/47

Deliler için hamâil yaptırılır ve onlar için çeşitli dualar okunur. Aşkî’ye göre sevgilinin ismi gibi bir hamâyil yoktur:

Mecnûn iseñ ey ‘Aşkî oğut kendüñi dirse
Yâr ismi gibi söyle hamâ’l mi olur hiç
Aşkî, G 137/7

Racûlî, gözlerinin güzellerin şerhini okuduğunu söyler ve gözlerini hamâyil hattına teşbih eder:

Şerh-i hûbânı oğur h’avace-i kâmil gözlerim
Nüşha’i Kübrâ güzel hañ-ı hamâ’ il gözlerim
Racûlî, G 190/1

5.2. Nüşha (Hırz, Heykel, Ta'viz)

Halk arasında muska olarak bilinen nüşha; Arapça asıllı bir kelime olup lugatte yazılı şey anlamındadır. İstılahta ise uğranılan bir hastalıktan kurtulmak veya hastalığa uğramamak, kurşun işlemek için kullanılan bir araçtır.⁶⁹

Muska nesnelere üzerine ayet ve dualarla ilahi isimlerin, melek veya efsanevi kişi adlarının, tılsımlı sözlerin, İbranice, Süryanice ve Keldanice yazıların yazılması, insan veya hayvan figürleri ve yıldız işaretlerinin çizilmesi suretiyle yahut yapılış amacına uygun düşen ayet, dua, isim vb.nde geçen harflerin ifade ettiği rakam değerlerinin (ebced hesabı) belli bir usulle karelere yerleştirilerek şekiller (vefk) oluşturulması biçimindedir.⁷⁰

Ayva tüylerinin sevgilinin dudakları üzerine muska yazmasından dolayı sevgiliye göz değmesi mümkün olmaz:

Ḥaṭuñ bir hırz-i cān yazmış lebün üzre senün cānā

Ḥazer kıl göz deger aña deyen kimse yalan söyler

Zâtî, G 365/5

Sürûri, çok muska yazdığını fakat sevgiliyi bir türlü teshir edemediğini ifade eder:

Yazup çok nüşha başında getürüp idemez teşhîr

Sürûrî derd-mendüñ bu imiş başındaki yazu

Sürûrî, G 375/5

Sevgili aşığı öldürmek için nüşha yazdırmak ister:

Didi dilber seni öldürmege kuvvet bulayın

Nüşha yaz kollarumma kuvveti bāzūya getür

Zâtî, G 241/3

Aşk hummasına nüşha fayda etmez:

Ḥummā-yı 'ışqa nüşha yürî kār eylemez

Ey baña nüşha yazan anuñ iç şuyını ez

Zâtî, G 521/1

⁶⁹ Pakalın, age., C.2, s. 708-709; Kürşat Demirci, "Muska" md., **DİA**, C.31, TDV Yay., İstanbul 2006, ss. 265-267, s. 265.

⁷⁰ İlyas Çelebi, "Muska-Kelam" md., **DİA**, C.31, TDV Yay., İstanbul 2006, ss. 267-269, s. 267.

Sevgilinin dudakları mücerreb bir nüshaya teşbih edilir:

Ḥaṭṭ-ı yâḳutuñ senüñ şîrîn mücerreb nuşhadur

Ḳand-i nâba müşg ile yazıldı hırz-ı cân için

Zâtî, G 1196/4

Zâtî, bir hamâyil gibi sevgilinin koynuna girmek için kendisine bir mücerreb nüsha yazılmasını ister:

Bir mücerreb nüsha yazuñ ben ḳara yazulıya

Ṭâ ḥamâ 'il-veş girem ol şâh-ı ḥübân ḳoynına

Zâtî, G 1424/3

Yine aynı şair, feleğin sevgilinin yakut gibi dudakları üzerine gübarî yazıyla nüsha yazıp ismini de can hırzı koyduğunu söyler:

Yâḳûtuñ üzre kâtib-i devrân gübâr ile

Bir nüsha yazdı adını hırz-ı revân ḳodı

Zâtî, G 1741/4

Bâkî, sıtma hastalığı için badem üzerine yazılan nüshanın iyi gelebileceğini düşünür:

Nusha yazdursa 'aceb olmaya bâdâm üzre

Teb-i hicrâna 'ilâc eylemek ister hâtem

Bâkî, K 19/12

Hikmetî, güzellerin saçlarını âşıkların kalbini bağlayan bir nüshaya teşbih eder:

Ḥüblarda iki zülfi birbirine bağlamak

Bir ḳadîmî nüshadur 'âşıḳlaruñ dil bâğına

Hikmetî, G 210/5

Sevgilinin ayva tüyleri çıkmadan ona ulaşmak müşkil iken, bir nüsha gibi olan ayva tüyleri çıkınca bu müşkil kolaylaşır:

Müşkil işdür sâde-rûy iken irişmek vasfuña

Nüşhadur gûyâ hatuñ ol müşkil âsân olmaga

Nev'î-zâde Atâyî, G 200/2

Mevlevî bir şair olan Esrâr Dede'ye göre, büyük bir nüsha gibi olan melevî istivâsı her kimde olsa onu nefis devinin hile ve efsûnundan korur:

Mekr ü füsûn-ı dîv-i nefesden emîn olur

Her kimde olsa nüşâ-i kübrâ-yı istivâ

Esrâr Dede, K 12/24

Ahmet Paşa, Sultân Bâyezid'i methettiği şiirini muskaya teşbih eder:

Rık'a-i medh ü senânı şöyle yazdım kim anı

Şeh-perine bağladı heykel diye Rûhü'I-Emin

Ahmet Paşa, K 23/55

Yine aynı şair, başka bir manzumesinde, sevgiliden kollarını muska gibi boynuna asmasını istemektedir:

Ger yavuz göz degmesin dersen salın ey serv-i nâz

Boynuna Ahmed kolundan heykel-i zerrîn salıb

Ahmet Paşa, G 12/9

Muska yaptıran kişi onu yanından ayırmaz. Hikmetî, gönlünden sevgilinin güzelliğini muska bilip yanından ayırmamasını ister:

Ey dil o mehûn mihrini cânuñdan ayırma

Heykel bil anuñ mihrini yanuñdan ayırma

Hikmetî, G 211/1

Füsûn ehli bayılanları muska ile kendine getirir:

Velî bir vech ile sehâr-ı gamzeñ itmedi bî-hod

Ki huş-yâr ideler ta'vîz ile anı füsûn ehli

Sehabî, G 421/4

Nev'î-zâde Atâyî, Şeyülislam Yahya için yazdığı kasidesinde Yahya Efendi'yi büyük allâme diye över ve elinin çizgilerini de teshir muskasına teşbih eder:

'Allâme-i a'zam ki mübârek hat-ı desti

Ta'vîze-i teshîri dil-i şevket ü şândur

Nev'î-zâde Atâyî, K 11/22

5.3. Vefk

Vefk, uyma, uygun gelme, uygunluk, tılsımlı dua ve muska manalarına gelmektedir.⁷¹ Fal, kehanet, astroloji, matematik ve astronominin verilerinden yararlanılarak yapılan bir tılsım türü olan vefkin temelinde harf ve rakamların özel güçlere ve niteliklere sahip olduğu inancı yatmaktadır.⁷² Vefk yapan kişiye vefk denir.

Vefklerin bazıları sayılarla yapılır. Tek sayılarla yapılan vefkler, 3'lü, 5'li, 7'li, 9'lu; çift sayılarla yapılanlar, 4'lü, 6'lı ve 8'li vefk olarak sıralanmaktadır. Vefklerin kenarlarındaki çizgi ve köşegenlerin sayısına göre sülasi (3'lü), rubai (4'lü), humasi (5'li), südasi (6'lı) vefk gibi isimler verilir.⁷³

Vefklere büyü bozma, iki kişi arasında aşk ve muhabbet sağlama, eşler arasında sevgiyi arttırma veya nefreti tesis etme, evlenemeyen kızların kısmetini açma, çocukların sebepsiz korkularını önlenme, hastalık veya felâketten kurtulma gibi amaçlarla da başvurulur.⁷⁴

Vefk birçok teknik terim ve tabiri olan, özel bilgi ve alt yapı gerektiren gizemli bir bilgi alanıdır. Klasik Türk Edebiyatı şairleri kimi zaman vefk isim ve terimlerini kullanarak çeşitli mazmunlar üretmişler ve bu gizemli bilgi alanını da kaynakları arasında kullanmaktan geri kalmamışlardır.⁷⁵

Ahmet Paşa, sevgilinin ayva tüylerinin vefkiyle Rûm ve Hıta'nın onun emrine gireceğini söyler:

Ruḳûm-ı zıddile devr-i ḳamerde vefḳ-ı ḫaṭuñ

Budur ki Rûm u Hıṭâ hükmüne musaḫḫar olur

Ahmet Paşa, G 22/3

Aynî, sevgilinin saçlarını bir dikkörtken vefke teşbih eder:

⁷¹ Devellioğlu, age, s. 1143

⁷² İlyas Çelebi, "Vefk" md., **DİA**, C.42, TDV Yay., İstanbul 2012, ss. 605-607, s. 606

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bk.: Halit Ahmet Çiftçi, **Dinlerde Vefkler**, Süleyman Demirel Ü., SBE, Basılmamış YLT, Isparta 2011.

⁷⁴ Çelebi, Vefk, s. 605.

⁷⁵ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği**, Hece Yay., Ankara 2003, s. 49-50.

Zülfüñüñ a' dâd u şekli muzhir oldı müsta'il
Muzmer ağzuñ remzini vefk eyleyen veffâk ola

Aynî, G 3/4

Gönül, üzerinde vefk yazılan bir nesneye aşk ise bir veffâka teşbih edilir:

Bu dil levhinde a' dâd-ı ma'habbet
Olupdur vefk u ' işkuñ aña veffâk

Aynî, G 278/2

Aynî, sevgilinin dudaklarının yaptığı vefkin onun saçlarını ya halkalı ya da müşterek kıldığını söylemektedir:

Vefkın ol zülfeynüñi ol leblerüñ
Kim mu'āvvaq vaz' ider yâ müşterek

Aynî, G 290/5

Yine aynı şair, güneşin doğuşunu ve batışını anlatırken⁷⁶ vefk tabirinden yararlanmış ve güneşi adeta bir vefke teşbih etmiştir:

Dürildi ħarf-i nûrânî yine çün vefk-ı muzmerden
Çekildi vefk-ı ma'zharda yine erkân-ı zulmânî

Aynî, K 57/5

Felek levvhasında her ayın vefkinin otuz olduğunu söyleyen şair sevgilinin ömrünün binlerce yıl olması için dua eder:

Felek levhinde her mâhuñ olur tâ vefkı sî-der-sî
' Adedde ' ömrüñüñ sâli hezâr-ender-hezâr olsun

Aynî, K 24/44

Zâtî, veffâka gidip sevgilinin kötü sözlerini vefk yapmasını ister. Zira onun derdine çare olacak şey dua değil sevgilinin ona hakaret etmesidir:

Lûtf it ey veffâk-ı kâmil derdüm oldur çâre kı
Dil-berüñ düşnâmını vefk it du' â ħâcet degül

Zâtî, G 862/4

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için kasideye (Aynî, K 57) bk.

Aynı şair, şefkatli veffaktan onu sevgiliye hamayil gibi, kavuşturacak mücerreb bir nüsha yazmasını ister:

Eyâ veffâk-ı müşfik bir mücerreb nüsha lûf eyle

Ola kim yâr ile olan hamâyıl gibi hem-pehlû

Zâtî, G 1222

Yine aynı şair, veffaktan ona Hz. Süleyman'ın mühründeki vefki yazmasını istemektedir:

Bana möhr-i Süleymân vefkını lûf eyle ey veffâk

Ola ben mûra tâ kim irmege dermân Süleymâna

Zâtî, G 1460/2

Veffaktan sevgiliye kavuşmak için tecrübe edilmiş bir vefk yazması istenir:

Baňa ey veffâk-ı kâmil bir mücerreb nesne yaz

Boynına qol şalayın yâruñ hamâyiller gibi

Zâtî, G 1542/2

Zâtî, vefakların mücerreb duayı yazıp düşmanların ömür kandillerini cerb etmesini ister:

Cerb eyleyeydi ‘ömri çerâğın ‘adûlaruñ

Veffâklar yazaydı du‘â’-i mücerrebi

Zâtî, G 1786/4

Nev’î-zâde Atâyî, Sadrazam Ali Paşa için yazdığı manzumesinde memduhunun kılıç gibi kaleminin kırmızı ve siyah mürekkebiyle, düşmanlara kahır ve muhabbet vefki yazdığını söylemektedir:

Hutût-ı surh u siyâhıyla tîg-i kilki yazar

‘Adûya nüsha-i kahr u muhabbet vefk ü vifâk

Nev’î-zâde Atâyî, K 6/42

Nev’î-zâde Atâyî'nin Sultan Murat için yazdığı kasidesinden aldığımız aşağıdaki beyitte şair, memduhunun mührünü bir istediğini yerine getiren vefke teşbih eder:

O şeh kim dâg-ı mühri haykel-i vefk-i murâd oldı

Hulûs-ı ehli misâl-i sîm ü zer nâm u nişân buldı

Nev'î-zâde Atâyî, K 20/26

Hafid, büyücü sevgiliye ne sihir ve efsûnun ne gümüş ve altının ne de hamâyilin tesir etmediğini ve ona vefklerin dayanmadığını demektedir:

Ne sihr ü füsûn ne zer ü sîm ü ne hamail

Teşiri yok ol cādūya evfâk tayanmaz

Hafid, G 99/7

Esmâ-yı hüsnanın vefki olduğu gibi ism-i azamın da vefki yapılıdır. Şehdî, Asaf-ı âzâm diye övdüğü sadrazam Ali Paşa'ya felek hakkağının ism-i âzâm vefkini öğrettiğini söylemektedir.

Nice mühür eylemiş hakkâk çarh ol hâtemiñ resmin

Selâtin-i a' zâma ism-i a' zam vefkini imlâ

Şehdî, K 80/7

Şehdî, sevgilinin dörtlü bir vefk gösterdiğini söyleyerek hem bir vefk türü olan murabba vefk tabirini kullanmış hem de tarh etmek tabirini kullanarak vefkin matematikle içiçe olduğunu göstermiştir:

‘ Âlemi teşhîre ol cânân-ı çâr-ebrû meger

Şekl-i zîbâ tarh idüp vefk-i murabba‘ gösterir

Şehdî, K 110/4

Nedim, dört vezirinin Sultan Ahmet Paşa'yı bir murabba vefk gibi korunduklarını anlatmaktadır:

Durup ol çâr-düstûr-ı giran temkîn-i vâlâ-câh

Ederler hıfz için vefk-ı murabba‘ şâh-ı devrânı

Nedim, K 11/13

Ebubekir Celâlî, Şemsettin Efendi'nin sadrazam olması münasebetiyle yazdığı kasidesinde, kendi beyitnin Şemsettin Paşa'nın mesut memurluğu için bir müselles vefk mesabesinde olduğunu iddia eder:

Manşib-ı mes'ūduna vefki müselles nüshadır

İşte ol beyt-i Celālî bende-i hayrū'l-ıkdūm

Ebubekir Celalî, K 96/4

Aşkî aşağıdaki beyitte bir vefk tabiri olan vefk-i müsellese kullanmıştır. Vefk-i müsellese yukarda da değindiğimiz gibi üçlü vefk demektir. Şair, sevgilinin benini bir vefk-i müsellese teşbih eder:

Bir müselleş vefk'dur hâli vasat

Hüsn-i teşhîründe yokdur bir ğalat

Aşkî, Byt. 16

Sutûrî, sevgilinin bakışının âlemleri baştanbaşa teshir ettiğini ve kudret levhasının sevgilinin kaşlarını vefke döndürdüğünü söylemektedir:

Bir nigāhuñ ser-be-ser 'âlemleri teşhîr ider

Levh-i kudret vefka döndürmis o çâr ebrū seni

Sutûrî, 567/3

Hikmetî, aşağıdaki beyitinde bir vefk tabiri olan bedûhu kullanmıştır. Şair, ezel günü kâtibinin sevgilinin adına bedûh vefki yazdığını ve bundan dolayı gören herkesin onu sevdiğini ifade etmektedir:

Bu ne sırdur seni kim görse sever nāmuña kim

Kâtib-i rûz-ı ezel yazmıs ola vaķf-ı bedûh

Hikmetî, G 37/4

Vefkler yazılırken rakamlardan yararlanır. Emrî, sevgilinin ayva tüylerini gubarî hattına teşbih eder ve güle benzettiği sevgilinin yanağına hızır duasının rakamsal değerini yazdığını söyler:

Veffâk-ı hatuñ hatt-ı gubâr ile ruhuñda

Gül safhasına Hızır du'âsın rakam itmiş

Emrî, G 236/2

Hüdâyî-i Kadim, gülün bülbüle naz etmekte haklı olduğunu çünkü kırmızı bir kâğıt üzerine bülbül vefki bulunduğunu söyler:

Biñ naz iderse bülbülîne veçhi var gel

Çonmuş bir al kâğıda vefk-i hezâr gel

Hüdâyî-i Kadim, G 128/1

5.4. Şirinlik

Sevilmeyi isteyenler tarafından yazdırılıp taşınan bir muska çeşidi ki bunun sayesinde sevgilinin ilgisi kazanılmaya çalışılırdı.⁷⁷

Ahmet Paşa, sevgilinin ayva tüylerinin misk ile kırmızı dudağına şirinlik muskası yazdığını düşünür:

Misk ile şîrînlîk yazıp hattın leb-i lâ' line

Tî ile efsûn okumuş câzû gözün nireng için

Ahmet Paşa, G 224/4

Zâtî, divanının şivelerle sevgilinin koynuna girmek için ona şirinlik muskası yazdığını söyleyerek şiirlerini şirinlik muskasına teşbih eder:

Zâtî'ya yazdurdı dîvânun saña şîrînlîgi

Girmek için şivelerle ehl-i 'irfân koynına

Zâtî, G 1423/11

Aynı şair, şiirleriyle defalarca şirinlik muskası yazıp sihir yaptığını, bundan dolayı divanının daima sevgilinin koynunda olduğunu iddia etmektedir:

Mükerrer aña şîrînlîk yazub sihr eyledi Zâtî

Güzeller koynına dâyim girerse nola dîvânı

Zâtî, G 1528/5

5.5. Cedvel

Cedvel sözlükte su arkı, suyoluyla çizilerek hanelere ayrılmış defter veya kağıt manalarına gelmektedir.⁷⁸ Literatüre daha çok sihir, tılsım ve vefk terimi olarak geçen cedvel; dikdörtgen, kare, üçgen, daire, gibi geometrik şekillerle yapılır. Bu şekiller

⁷⁷ Onay, age., s. 396.

⁷⁸ Mehmed Bahaeddin, **Yeni Türkçe Lûgat**, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul [yy], s. 253.

üzerine enine boyuna çizgiler çizilerek bölünür ve eşit haneler elde edilir. Bu hanelere esrarlı olduğuna inanılan semboller, isimler, Arap alfabesinden bazı harfler veya bunların ebced hesabındaki sayı değerlerini ifade eden rakamlar yazılır.

Ebubekir Celalî, aşağıdaki beyitte Hz. Süleymanın mührünün cedvelinden bahsetmektedir:

Vücūhum cedveli mühr-i Süleymānīdir altında

Sezā ol ma' bed-i vālāya bu āvīze-i zībā

Ebubekir Celalî, K 28/16

5.6. Sipend

Sipend için üzerlik tohumu ve tütsülük de denir. Ateşe atıldığında çıtırtı yapar. Nazar değmemesi istenilen veya nazar değdiği sanılan kimsenin üzerinde bir kap gezdirerek üzerlik yakılır. Tohumlar çatırdadıkça musallat olan cinlerin dağıldığı sanılır.⁷⁹

Üzerlik tohumunun tılsım etkisi yapacağı ve bundan dolayı nazar vs. olumsuzluğun giderileceğine inanılır.

Sürûrî, sevgilinin yanağındaki benleri kötü gözlerin nazarını def etmek için saçılmış üzerlik tohumuna teşbih eder:

Âteş-i rûyında cânâ hâl-i miskîler seniñ

Çeşm-i bed def'ine saçılmış sipendimdir benim

Sürûrî, G 184/2

Göz değmesini def etmek için üzerlik tohumu, misk ve anberden tütsü yapılır. Beyânî aşağıdaki beyitinde sevgilinin saçlarını miske, benini anbere güzelliğini ise üzerlik tohumuna teşbih eder:

Mûy-ı müşk-âsâ-yı hâl-i 'anberîn ruhsârda

Def' eder 'aynü'l-kemâl-i hüsni çün dūd-ı sipend

Beyânî, G 77/4

Aynı şair, sevgiliye "yüzünün buhurdanında üzerlik tohumu gibi benini yaksan gözlerin zehrini yakar" diye seslenmektedir:

⁷⁹ Onay, age., s. 371.

Micmer-i hüsnüñde yaksañ n'ola mânend-i sipend

Zehr-i çeşmi taraf-ı ruhsârũnda hâlũñ def' eder

Beyânî, G 132/3

Yine aynı şair, kendisini feleğın nazarından koruyan şeyin içindeki siyahlık ve gönlündeki üzerlik tohumu olduğunu söylemektedir:

Beni 'aynü'l-kemâl-i âfetinden hıfz eder çarhuñ

Derûnumda süveydâ âteş-i dilde sipendümdür

Beyânî, G 264/4

Sevgilinin *beni* nazarı def etmek için kâfidir, üzerlik tohumuna gerek yoktur:

Yeter hâl-i ruhsârı ol meh-veşũñ

Nazar def'ine ol sipend istemez

Beyânî, G 311/3

Sevgiliyi düşmanların gözlerinin şerrinden sakınmak için âşıktan içinin siyahlığını, kalbinin buhurdanında üzerlik tohumu yapılması istenir:

'Adũnuñ zahm-ı çeşmin def'-içün ol gonçadan 'âşık

Süveydâ-yı derûnın micmer-i dilde sipend etsün

Beyânî, G 337/4

SONUÇ

"Klasik Türk Şiirinde Batıl İlimler" adlı bu çalışmayla aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

15, 16, 17, 18, 19. yüzyıllardan divanını taradığımız kırk şairin Batıl ilimleri şiirlerinde kullandıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmamız sonucunda Batıl ilimlerin Klasik Türk Şiiri için çok önemli bir kaynak olduğu görülmüştür. Şairler bu ilimlerin terim dünyasından yararlanıp detaya girmemişlerdir. Mezkûr ilimleri umumiyetle mecaz ve mübalağalarla iç içe kullanmışlardır.

Batıl ilimler kasidelerde memduhun övülmesine vasıta kılınmıştır. Gazellerde, sevgili bu ilimlere ait kavramlarla yüceltilmiştir. Sevgilinin efsûn okuyup aşığı büyülediği kabul edilmiştir. Sevgilinin güzellik unsurları anlatılırken gözü, gamzesi, kirpiği, kaşı, beni, boyu, dudakları, ayva tüyleri, sihirbaz olarak tasavvur edilmiştir. Zâtî gibi velûd bir şair bu konuda tekrara bile düşmüştür.

Şairler, Hz. Mûsâ ile sihirbazların kıssasına sıkça telmihte bulunmuştur. Peygamberlerin mucizeleri karşısında, sihirbazların sihrinin batıl olduğunu dile getirmişlerdir.

Sihrin, kaynağı olarak Bâbil kuyusu ve orada oldukları söylenen Hârût ve Mârût'u görmüşlerdir. Sevgilinin çenesi, Bâbil kuyusuna, gözleri ise büyüleyici etkisi sebebiyle Hârût ve Mârût'a benzetilmiş, hatta gözlerin bu iki melekten daha da ileri gittiği söylenmiştir.

Klasik şiirin sûfi, zâhid, vâiz, neyzen, rakip, sâkî gibi tipleri sihir yapmakla itham edilir. Rakibin sevgiliyi elde etmek için sihir yaptığı anlatılır. Riyakâr zâhid zikir halkasına girip sihir yapar. Sâkî ise içki meclisinde sihir yaparak oradakileri büyüler.

Sihrin; uykuyu bağlama, yağmur yağdırma, dil bağlama, göz bağlama, akıl alma gibi işlevleri şiire konu olmuştur.

Olağanüstü özelliklere sahip cadıdan ise sihir gücü dolayısıyla sevgili ve onun güzellik unsurları anlatılırken yararlanılmıştır. Sevgilinin gözleri, gamzesi, benleri ve saçları cadıyla ilişkilendirilmiş, bazen benzetme bazen üstünlük ilgisi kurulmuştur. Bunların

dışında cadının suya batmama, dili bağlama, uykuyu bağlama, ateşi hapsetme vasıfları da kullanılmıştır.

Sihir haram olmasına rağmen Klasik Türk Edebiyatı şairleri, sözdeki sihrin helal olduğu görüşündedirler. Şiirdeki etkileyciliği büyü olarak nitelendirirler. Klasik Türk Şiirinde Sihir, Efsûn, Tılsım ilimleri ile icaz, söz, kalem, tab‘, belagat, mana, gibi şiirin sanat değerini ortaya koyan kavramlar ve şairin poetikası yüceltilmiştir.

Özellikle sevgiliye yazılan şiirlerde şairin sevgiliyi elde etmek için azâim ilmini öğrendiği görülmektedir. Şair ihfâ ilmiyle gözden kaybolmakta, sevgiliyi elde etmek için havâs okumaktadır. Davet ilmiyle de sevgiliyi davet etmektedir. Daire ilmiyle ise daireler çizip sevgilinin o daireye girmesini beklemektedir.

Batıl ilimlerden, Tılsım ilmi de Klasik Türk Şiirinde çokça kullanılmıştır. Sevgilinin güzelliği bir hazine olarak düşünülmüş, saçları da bu hazineyi koruyan bir gözcü olarak tabir edilmiştir. Bu gözcü şiirde kimi zaman bir yılan kimi zaman da bir ejderha olarak karşımıza çıkmaktadır. Tılsımın gerçekleşebilmesi için çeşitli araçlara başvurulmuştur. Bu araçlar; muska, hamail, vefk gibi araçlardır. Şairlerin sevgiliye ulaşmak için muska yazdırmak, veffâka gitmek, sevgiliye yakın olmak için sevgilinin koluna asılan bir bâzubend olmak istediklerini şiirlerinde tespit ettik.

Bu çalışmamızla Klasik Türk Edebiyatı için Batıl ilimlerin çok önemli malzeme teşkil ettiği de ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

- Adaş Emine, **Sutûrî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı**, Afyon Kocatepe Ü. SBE, Basılmamış YLT, Afyonkarahisar 2008.
- Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefadan Peygamber Efendimizin Hayatı (sallalahü aleyhi ve sellem)** (hızl.: İbrahim Coşkun, Kemal Erkan), Çamlıca Yay., İstanbul 2011.
- Alıcı, Lütfü, **Dîvân-ı Nâşid**, İnönü Ü., SBE, Basılmamış DT, Malatya 1998.
- Asımgil, Sevim, **İnsanlık Tarihinin Gizemli Dünyası - Büyü Sihir Fal (Yıldızname Kehanet - Nazar)**, İpek Yay. , İstanbul, 1999.
- Ateş, Ali Osman, **Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü**,(4.baskı) Beyan Yay., İstanbul, 2011.
- Aydemir, Hikmet, **Belâgat Terimleri Ansiklopedisi**, Nil Yay., İzmir 1999.
- Aydoğan, Şirin, **Selânikli Âkif Efendi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Dîvânı**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyonkarahisar 2008.
- Başpınar, Fatih, **Beyanî Dîvan, İnceleme-Metin, A**, KTB Yay.,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10598,beyani-apdf.pdf?0> (Son erişim: 28.05.2015).
- , **Beyanî Dîvan, İnceleme-Metin, B**, KTB Yay.,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10599,beyani-bpdf.pdf?0> (Son erişim: 28.05.2015).
- Bayak, Cemal, **Sehâbî Dîvânı**, KTB Yay.,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10648,metinpdf.pdf?0> (Son erişim: 28.05.2015).
- Bayındır, Şeyda, **Şehdî Divanı**, Gazi Ü., SBE Basılmamış YLT, Ankara 2008.
- Bebek, Adil, "Ana Kaynaklarına Göre Sihir", **Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, Temmuz 98, S. 9, ss. 61-65.

- Bektaş, Ekrem, **Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı**, KTB Yay.,
 ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10630,muvakkitzade-pertevpdf.pdf?0
 (Son erişim: 28.05.2015).
- Bıyık Yapa, Melek, **Aşkî Mustafa Dîvânı**, Marmara Ü., Türkiyat Araştırmaları
 Enstitüsü, Basılmamış DT, İstanbul 2007.
- Birgören, Hamdi, **Dâniş Dîvânı**, Gazi Ü., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2004.
- Büyükkarcı, Fatma, **Firdevsî-i Tavîl and His Davet-nâme**, Harvard Üniversitesi,
 Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Harvard 1995.
- Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, C. 8, Akçağ Yay.,
 Ankara 1995.
- Coşkun, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, (3.baskı), Dergâh Yay.,
 İstanbul 2012.
- Çağlayan, Nagihan, **Nîsarî Dîvânı**, Cumhuriyet Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sivas
 2007.
- Çakır, Mümine, **Kavsî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı**, Gazi Ü., SBE,
 Basılmamış DT, Ankara 2008.
- Çaldak, Süleyman, "Taşköprülüzâde'nin Mevzû'âtü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi
 Üzerine", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 15, S. 2 ss. 115-
 146.
- Çavuşoğlu, Mehmet-Tanyeri, M. Ali, **Zâtî Divanı**, C.3, İstanbul Ü. Edebiyat Fak.
 Yay., İstanbul 1987.
- Çelebi, İlyas, "Havas" md., **DİA**, C.16, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 517-521.
 -----, "Muska-Kelam" md., **DİA**, C. 31, TDV Yay. İstanbul 2006, ss. 267-
 269.
 -----, "Tılsım" md., **DİA**, C.41, TDV Yay., İstanbul 2012, ss. 91-94.
 -----, "Vefk" md., **DİA**, C.42, TDV Yay., İstanbul 2012, ss. 605-607.
- Çiftçi, Halit Ahmet, **Dinlerde Vefkler**, Süleyman Demirel Ü., SBE, Basılmamış
 YLT, Isparta 2011.

- Davudoğlu, **Ahmet, Kur'anı Kerim ve İzahlı Meali**, Çelik Yayınevi, İstanbul.
- Demirci, Kürşat, " Muska" md., **DİA**, C.31, TDV Yay., İstanbul 2006, ss. 265
267.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.
- Dülger, Elif, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Büyü, Sihir ve Falın Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi**, Selçuk Ü., SBE, Basılmamış YLT, Konya 2006.
- Ebû Hâmid el-Gazzâlî, **İhyâu 'Ulûmi'd-dîn**, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1974.
- Eğri, Aysel, **17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı**, Gazi Ü., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2006.
- Eke, Nagehan, Zâtî'nin Şiirlerinde İlim, **Turkish Studies**, Volume 4/2, Ankara 2009, ss. 363-392.
- Erdem Günyüz, Melike, **Ahmedî Divanı'nın Tahlili**, İstanbul Ü. SBE, Basılmamış DT., İstanbul 2001.
- Ertaç, Mehmet Bülent, **Ferdi Divanı**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü., SBE, Basılmamış YLT, Kahramanmaraş 2004.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, **Nedim Divanı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1951.
- Gönel, Hüseyin, **15.-16.yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili**, Gazi Ü. SBE, Basılmamış DT, Ankara 2010.
- Gündüz, Erol, **İbrâhîm Tâ'ib Dîvânı**, Selçuk Ü. SBE, Basılmamış DT, Konya 2009.
- Gürbüz, Mehmet, **Safiye Sultanzâde Mehmet Rezmî Divan**, Grafiker Yay., Ankara 2012.
- Hamami, Erdal, **Râmî Dîvânı**, KB Yay., Ankara 2001.
- Horata, Osman, **Esrâr Dede/Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Dîvânı**, KB Yay., Ankara 1998.

- İbn-i Haldun, **Mukaddime**, C.2, çev.: Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2009.
- İloğlu, Mustafa, **Gizli İlimler Hazinesi**, C.8, Seda Yay., İstanbul[ty.].
- İpekten, Haluk, **Nâ'îlî Divânı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, **Şeyhi Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- Karakaş, Esmâ, **Racûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyonkarahisar 2008.
- Karaköse, Saadet, **Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı**, KTB Yay.,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0>
 (Son erişim: 28.05.2015).
- Kardaş, Sedat, **Divan Şiirinde Büyü Sihir**, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Sempozyumu Ordu 2011.
- Koç Acar, Gülmedine, **Hafid Dîvanı**, Cumhuriyet Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sivas 2006.
- Korkut, Gülçiçek, **Dîvân-ı Le'âlî**, Hacettepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2004.
- Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı**, KTB Yay.,
ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0
 (Son erişim: 28.05.2015).
- Macit, Muhsin, **Nedim Divanı**, KTB Yay.,
ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10635,nedim-divanipdf.pdf?0 (Son erişim: 02.06.2015).
- Mehmed Bahaeddin, **Yeni Türkçe Lûgat** , Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul [yy].
- Mengi, Mine, "Divan Şiiri Estetiği Açısından İ'câz", **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 39, Erzurum 2009.
- Mermer, Ahmet, **Karamanlı Aynî ve Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Muallim Nâcî, **Istılâhât-ı Edebiye**, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1308.

- Muallim Nâci, **Lugat-ı Nâci**, İstanbul 1317.
- Okmak, Özgür, **Ahmed Bâdî Dîvânı**, Trakya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Edirne 2008.
- Okumuş, Sait, **Nebzî Divanı**, Selçuk Ü., SBE, Basılmamış DT, Konya 2007.
- Onay, Ahmet Talat, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü / Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (hızl.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2013.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.1, MEB, Yay., İstanbul 1983.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü** (9. Baskı), L&M Yayınları, İstanbul, 2002.
- Saraç, Mehmet A. Yekta, **Emrî Dîvânı**, KTB Yay.,
ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10607,emridivanipdf.pdf? (Son erişim: 28.05.2015).
- Sarıkaya, Erdem, **Ebubekir Celalî Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme**, İstanbul Kültür Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 2008.
- Selçuk, Engin, **Hasmi Divanı (İnceleme-Metin)**, Selçuk Ü., SBE, Basılmamış DT, Konya 2007.
- Sünger, Ercan, **Fakîh: Hayatı, Eserleri, Divanı**, Gazi Ü., SBE Basılmamış YLT, Ankara 2004.
- Şahin, Gülay, **Zekî Dîvânı**, Balıkesir Ü., SBE, Basılmamış YLT, Balıkesir 2008.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matbaası, Dersaâdet 1317.
- , **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.5, Mihran Matbaası, İstanbul 1314.
- , **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.
- Şentürk, Ahmet Atilla, **Klasik Osmanlı Edebiyatında Tipler I**, Osmanlı Araştırmaları, S. 25, İstanbul 1995.
- Tarlan, Ali Nihad, **Zâtî Divanı**, C.1, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1967.

- Tarlan, Ali Nihad, **Zâfî Divanı**, C.2, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1970.
- , **Ahmed Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- , **Hayâlî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- , **Necatî Beg Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- Taş, Ayşe Işıl, **Şeyh Gâlib Dîvânı'nda Sevgilinin Güzellik Unsurları**, Trakya Ü. SBE, Basılmamış YLT, Edirne 2013.
- Taşköprüzâde Ahmed Efendi, **Mevzû'âtü'l-Ulûm**, C.1, çev.: Taşköprüzâde Kemalüddin Mehmed Efendi, Ahmed Cevdet Tab'ı, İkdâm Matbaası, Darü's-Saade 1313.
- TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**,
www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (son erişim tarihi: 24.03.2015).
- Tökel, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Harf Simgeciliği**, Hece Yay., Ankara 2003.
- Uludağ, Süleyman "Azaim" md., **DİA**, C.4, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 299-300.
- Uygun, Azize, **Seyyid Süleyman El-Hüseynî'nin Kenzü'l- Havâs Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri**, Süleyman Demirel Ü., SBE, Basılmamış DT, Isparta 2013.
- Ünver, Niyazi, **Gelibolulu Sürûrî ve Divanı**, Gazi Ü., SBE Basılmamış DT, Ankara 2010.
- Yekbaş, Hakan, **Hüdâyî-i Kadîm Dîvânı**, Cumhuriyet Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sivas 2005.
- Yıldız, Ayşe, Nâbî Divanı'nı ve Hayriyye'yi Gizli İlimler (Okültizm) Işığında Okumak, **Millî Folklor Dergisi**, S. 95, ss. 63-71.
- Yılmaz, Salih, **Câzib Divanı İnceleme-Metin**, Gazi Ü., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2010.
- [yy.], **Tılsım Nedir Ne Tesir Yapar?**, İkbâl Kütüphanesi, İstanbul [ty.].